

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA‘LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

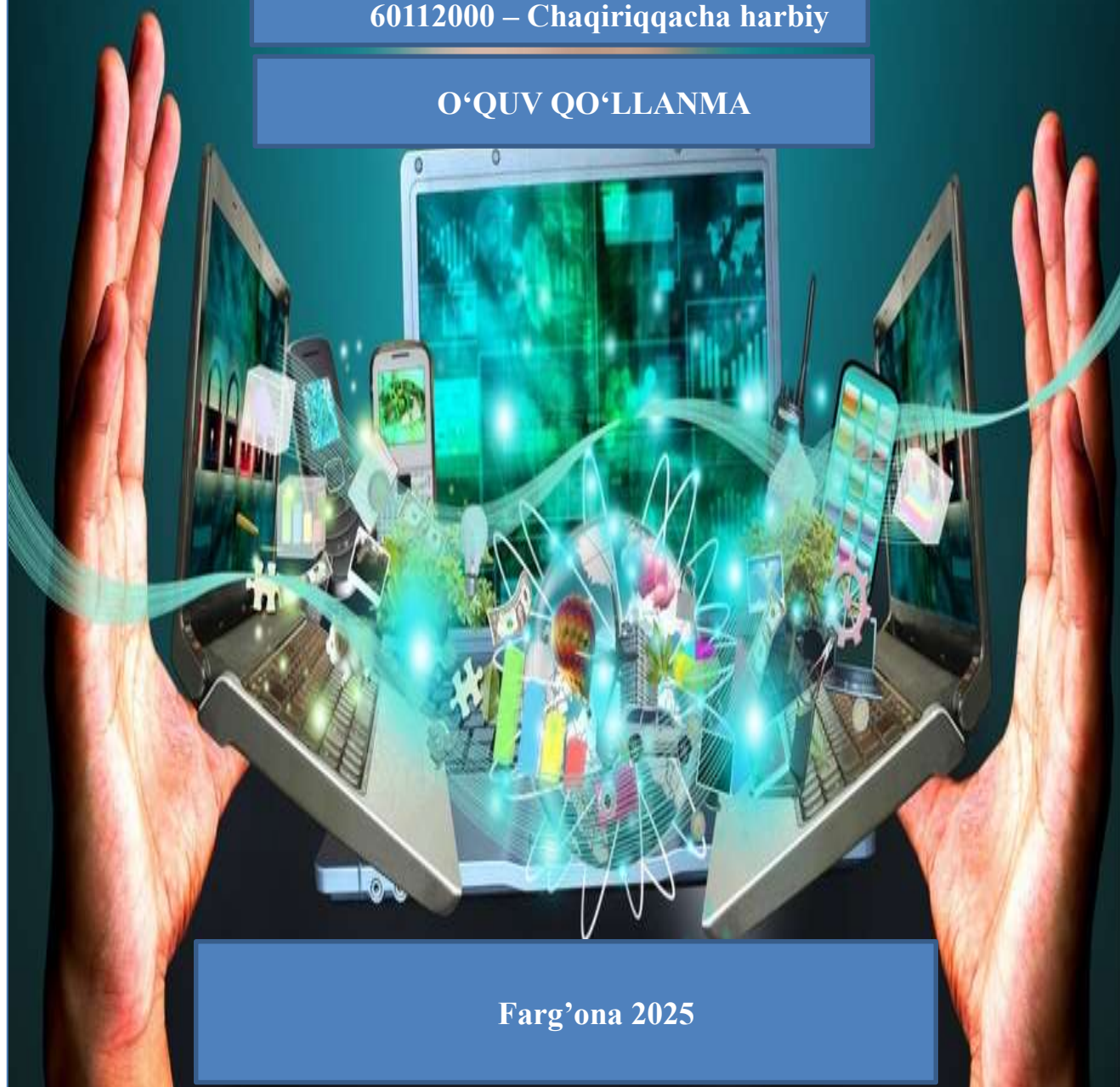
FARG‘ONA DAVLAT UNIVERSITETI

ARIPOV SHOKIRJON OLIMOVICH
TUYCHIYEV ASHURALI IBRAGIMOVICH

UZLUKSIZ TA‘LIMDAGI TENDENSIYALAR VA
ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

60112000 – Chaqiriqqacha harbiy

O‘QUV QO‘LLANMA

Farg‘ona 2025

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA‘LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

FARG‘ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**ARIPOV SHOKIRJON OLIMOVICH
TUYCHIYEV ASHURALI IBRAGIMOVICH**

**UZLUKSIZ TA‘LIMDAGI TENDENSIYALAR VA ZAMONAVIY
YONDASHUVLAR**

– Chaqiriqqacha harbiy ta‘lim

O‘QUV QO‘LLANMA

Farg‘ona 2025

“Uzluksiz ta’limdagi tendensiyalar va zamonaviy yondashuvlar” Farg‘ona davlat

u

n

i Mazkur o‘quv qo‘llanma Uzluksiz ta’limdagi tendensiyalar va zamonaviy
ta’limdagi tendensiyalar va zamonaviy yondashuvlar o‘quv dasturi asosida
tayyorlangan. Ushbu o‘quv qo‘llanma uzluksiz ta’limdagi tendensiyalar va zamonaviy
siyosatining ustuvor yo‘nalishlarini tahlil qilish va baholay olishga o‘rgatish haqida

s

i

t

e Mazkur o‘quv qo‘llanmadan pedagogika sohasining barcha talabalari, bo‘lajak
o‘qituvchilarni tayyorlash jarayonida foydalanish mumkin.

i

Mas’ul muharrir: Sh.O.Aripov - p.f.b.f.d(PhD) katta o‘qituvchi

katta o‘qituvchi

‘

’

q

O‘quv qo‘llanma O‘zbekiston respublikasi oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar

№ 105166

© Farg‘ona davlat universiteti, 2025

MUNDARIJA

SO‘Z BOSHI	4
TA‘LIM SIYOSATI.....	6
TA‘LIMNING XALQAROLASHUVI VA GLOBALLASHUVI.....	31
OLIY TA‘LIMGA QO‘YILAYOTGAN YANGI TALABLAR.....	36
MAKTABGACHA, UMUMIY O‘RTA, PROFESSIONAL TA‘LIMNING MAVJUD HOLATI, MUAMMOLARI VA RIVOJLANISH YO‘LLARI.....	53
OLIY TA‘LIMDAGI O‘ZGARISHLARNING ASOSIY YO‘NALISHLARI.....	80
PEDAGOGIK TA‘LIMNI TASHKIL ETISH. GERMANIYA VA FRANSIYADA OLIY TA‘LIMNI MODERNIZATSIYALASHNING ASOSIY YO‘NALISHLARI.....	89
OLIY TA‘LIMDAN KEYINGI TA‘LIM VA ILMIY-PEDAGOGIK KADRLAR TAYYORLASH.....	99
DOKTORANTURA TUZILMASI VA SHAKLLARI. DOKTORANTURANI ISLOH QILISH MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI.....	106
TA‘LIM SIFATINI BAHOLASH VA NAZORAT QILISH.....	117
TA‘LIM SIFATINI BAHOLASH KO‘RSATKICHLARI VA SHAKLLARINING XALQAROLASHUVI. OLIY TA‘LIM SIFATINI BAHOLASH BO‘YICHA XALQARO INFRASTRUKTURALARNI SHAKLLANTIRISH.....	143
TA‘LIM QONUNCHILIGI MODERNIZATSIYASI.....	154
.....	174
GLOSSARY.....	179
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.....	186

Bo'lajak o'qituvchilarni uzluksiz ta'limdagi tendensiyalar va zamonaviy Ta'lim to'g'risidagi Qonunida belgilangan talablar asosida ta'lim-tarbiya jarayonini oqilona tashkil etish, pedagogik merosdan samarali foydalanish, real ta'lim amaliyotida yuksak pedagogik madaniyat va texnikani namoyon eta olishga o'rgatishdan iboratdir.

Global o'zgarishlar davrida ta'lim - tarbiyaga ehtiyoj ortib boradi. Chunki hayot o'zgarish sur'atlari tezlashadi. Bu bir tomondan, turli xalqlar hayot soxalarida imkoniyat doirasida umumiy jihatlarni, qulayliklarni yaratib bersa, ikkinchi tomondan axborot makoni kengayadi. Turli maqsad va manfaatlarga yo'naltirilgan har xil g'oya, qarashlar, uni targ'ibot qilish texnologiyalari ijtimoiy ong va tafakkuriga ta'sir ko'rsatish maqsadida "jozibador"ligini oshirgan holda samaradorlikka erishish uchun harakat qiladi.

Zamonaviy dunyoning tez o'zgaruvchan voqealari yangi Yevropa oliy ta'lim tizimi va uning o'zagi - klassik universitet oldidagi tarixan misli ko'rilmagan global chaqiruvlar to'plamini taqdim etadi.

Bozor tomonidan talab qilinadigan yuqori texnologiyali mahsulotlarni ishlab chiqarishni, ularning sifatini oshirishni ta'minlaydigan va amaliyotga yo'naltirilgan vaziyatga ustuvor ahamiyat beradigan innovatsiyalarni doimiy ravishda joriy etishga qaratilgan ijtimoiy rivojlanishning innovatsion turi (shu yerda va hozir") mavhum fundamental bilimdan farqli ravishda bilim ("hamma joyda va har doim"). Doimiy innovatsion o'zgarishlarning ikkinchi tomoni ijtimoiy rivojlanishning havfliligi - jamiyat tomonidan ekologik, texnologik, iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy, institutsional havflarni doimiy ravishda ishlab chiqarishdir.

Axborotlar globallasuvi sharoitida fanning turli ma'lumotlar bilan boyib borishi, nuqtai nazardan, rakursdan qarash tuyg'usini qaror toptirmoqda.

Uzluksiz ta'limdagi tendensiyalar va zamonaviy yondashuvlar fanining fundamental xususiyatini saqlab qolishning asosiy yo'li uning metodologiyasini

zluksiz ta'limdagi tendensiyalar va zamonaviy yondashuvlarning fanining o'qitilishi samarali boshqarish, o'quv-meyoriy hujjatlar bilan ishlashi hamda ta'lim olganlikni

z

l

u

k

s

i

g

l Hozirgi kunda universitetlar va boshqa oliy o'quv yurtlari soni sezilarli darajada ortdi, ta'lim tizimi ham o'zgardi. Avvalgiday gumanitar ta'lim an'analari muhim b'rinni egallaydi, lekin texnik ta'lim, nazariya bilan amaliyot birligi, fanlararo ta'lim ham birinchi o'ringa chiqmoqda.

b Ana shunday zaruriyatdan kelib chiqib, mazkur o'quv qo'llanma yaratildi.

b

h

h

h

h

h

k

d

h 1. Ta'lim sohasidagi global chaqiriqlar va ta'lim siyosati yo'nalishlari.

h 2. Xorijiy davlatlarda ta'limni modernizatsiyalashning asosiy yo'nalishlari.

h 3. Yevropada oliy maktabni isloh qilish va ta'lim sohasidagi integratsion jarayonlarning o'zaro aloqadorligi.

d 4. Rivojlangan davlatlarda ta'lim siyosati yo'nalishlari

a

t

TA'LIM SIYOSATI.

Tayanch tushunchalar: ta'lim, islohot, modernizatsiya, integratsiya, uzluksiz ta'lim, ta'lim shakllari, hayot davomida ta'lim olish, innovatsion jamiyat, global chaqiriqlar, ta'lim siyosati.

Ta'lim sohasidagi global chaqiriqlar va ta'lim siyosati yo'nalishlari.

Global o'zgarishlar davrida ta'lim - tarbiyaga ehtiyoj ortib boradi. Chunki hayot o'zgarish sur'atlari tezlashadi. Bu bir tomondan, turli xalqlar hayot soxalarida imkoniyat doirasida umumiy jihatlarni, qulayliklarni yaratib bersa, ikkinchi tomondan axborot makoni kengayadi. Turli maqsad va manfaatlarga yo'naltirilgan har xil g'oya, qarashlar, uni targ'ibot qilish texnologiyalari ijtimoiy ong va tafakkuriga ta'sir ko'rsatish maqsadida "jozibador"ligini oshirgan holda samaradorlikka erishish uchun harakat qiladi.

Zamonaviy dunyoning tez o'zgaruvchan voqeliklari yangi Yevropa oliy ta'lim tizimi va uning o'zagi - klassik universitet oldidagi tarixan misli ko'rilmagan global chaqiruvlar to'plamini taqdim etadi.

Birinchi chaqiruv - bozor tomonidan talab qilinadigan yuqori texnologiyali mahsulotlarni ishlab chiqarishni, ularning sifatini oshirishni ta'minlaydigan va amaliyotga yo'naltirilgan vaziyatga ustuvor ahamiyat beradigan innovatsiyalarni doimiy ravishda joriy etishga qaratilgan ijtimoiy rivojlanishning innovatsion turi (shu yerda va hozir") mavhum fundamental bilimdan farqli ravishda bilim ("hamma joyda va har doim"). Doimiy innovatsion o'zgarishlarning ikkinchi tomoni ijtimoiy rivojlanishning havfliligi - jamiyat tomonidan ekologik, texnologik, iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy, institutsional havflarni doimiy ravishda ishlab chiqarishdir.

Ikkinchi chaqiruv - ijtimoiy munosabatlarning asosi sifatida iqtisodiy markazlashuv. U faoliyat mahsulotlarini ayirboshlash, barcha tovar va xizmatlar uchun haq to'lash, nomoddiy mahsulotlarni tovarga aylantirishning umumiy tovar-pul xarakteriga qaratilgan. Uning ifodalanishining zamonaviy shakli bilimlarni ishlab chiqarish, sotish va ko'paytirish ijtimoiy boyliklarni takror ishlab chiqarishning asosiy omiliga aylangan "bilim iqtisodiyoti" dir. Bilim raqobatdosh ustunliklarni yaratish va

iqtisodiy qiymat yaratishda asosiy rol o'ynay boshlaydi, shuningdek, iqtisodiy sikllarda qayta ishlab chiqariladigan kapital rolini o'ynaydi. Ta'lim kapitalning faoliyat ko'rsatish shakllaridan biri, ta'limga sarflangan xarajatlar esa inson kapitaliga investitsiyalar sifatida qaraladi. Universitet iqtisodiy-markaziy tendensiyalarga jalb qilingan holda, klassik ijtimoiy institutdan ilmiy va ta'lim xizmatlarini ishlab chiqarish bilan shug'ullanadigan xo'jalik sub'ektiga aylantirilmoqda.

Uchinchi chaqiruv - ijtimoiy institutlarni davlat tasarrufidan chiqarish. Bozor asosida tashkil etilgan demokratik jamiyatga xos bo'lgan bu jarayon davlatning oliy ta'lim tizimidagi o'rni va rolini sezilarli darajada o'zgartiradi, bu yerda, ayniqsa, ta'lim faoliyati; davlatni universitet bilan munosabatlarining mohiyatini qayta ko'rib chiqishga undaydi. Umumdavlat boshqaruvi va oliy ta'lim muassasalarini markazlashtirilgan resurslar bilan ta'minlashning samarasizligi namoyon bo'lmoqda: davlat universitetlarining qoldiq asosida moliyalashtirilishi, davlatning o'quv-laboratoriya bazasini yangilash va samarali qo'llab-quvvatlashda oqsayotganligi kuchayib bormoqda. Oliy ta'limni davlat tasarrufidan chiqarish yetakchi tendensiyaga aylanib bormoqda. Davlatning oliy ta'lim muassasalari faoliyatida ishtirok etish istiqbollari endilikda davlat-xususiy sheriklik, oliy ta'limga xususiy pul mablag'larining kirib kelishi uchun shart-sharoit yaratish, bozor institutlari faoliyat sohasini kengaytirish bilan bog'liq.

To'rtinchi chaqiruv - jamiyatni axborotlashtirish va ommaviy kommunikatsiyalarni virtualizatsiya qilish - kuchli ijtimoiy tendensiya sifatida ko'plab ijtimoiy kommunikatsiyalarning real, moddiy-sensorli sohadan virtual, nomoddiy sohaga o'tishini anglatadi. Virtualizatsiya ijtimoiy shovqinni interaktiv tarmoq rejimiga aylantiradi, uning ishtirokchilarining miqdoriy tarkibini kengaytiradi va ularni hududiy bog'lanishdan halos qiladi. Ta'lim sohasidagi kognitiv munosabatlar eng katta darajada virtualizatsiya jarayoniga bo'ysunadi. Universitetlarda zamonaviy axborot texnologiyalari va internet imkoniyatlaridan tobora ko'proq foydalanish kognitiv resurslardan foydalanish, ularni uzatish va qayta ishlashning misli ko'rilmagan tezligini ta'minlamoqda. Ushbu tendensiya hududiy jihatdan delokalizatsiyalangan ochiq masofaviy ta'lim hodisalarini keltirib chiqaradi. Uning tarafdorlarining fikriga

ko'ra, kelajakda an'anaviy universitetlarni deyarli to'liq almashtirishga qodir bo'lgan World Wide Web - Global Universitet negizida global virtual universitet yaratish g'oyasini maqullashmoqda.

Beshinchi chaqiruv - bu zamonaviy ijtimoiy hayot tartibining hukmron turi sifatida istemolchilik (konsyumerizm). Bu ko'pchilikning ijtimoiylashuvi, subyektivlashuvi va identifikatsiyasi ijodkorlik emas, balki individual istemol orqali amalga oshirilishiga olib keladi. Ta'limning istemol qilinishi universitet va talabalar o'rtasidagi munosabatlarning to'liqligini xizmatlarning "ishlab chiqaruvchi - istemolchi" mijoz formatiga olib keladi. Ommaviy talaba-istemolchining "majburiyatsiz" fikrlash va xatti-harakatlariga e'tibor qaratish, istemolchilik ta'lim dasturlari mazmunini asossiz soddalashtirishga olib keladi; o'quv faoliyatining qiziqarli va o'yinli boshlanishini ifodalaydi; ta'limning shaxs uchun o'ta qimmatli xususiyatini yo'qotish, uni oddiy iste'mol tovarlari va xizmatlari qiymatiga tushirishga olib keladi. Ushbu istemolchi munosabatlari klassik universitet tomonidan doimiy ravishda o'stirilgan va takrorlangan akademizm qadriyatlariga butunlay qarama-qarshi hisoblanadi.

Oltinchi chaqiruv - ijtimoiy taraqqiyotning, jumladan, ta'limning globallashuvi bo'lib, uning milliydan yuqori bozor iqtisodiyoti manfaatlariga moslashuvi va umuminsoniy standartlarga asoslangan yagona jahon ta'lim tizimini mustahkamlash jarayonini belgilab beradi. Aholining barcha guruhlarini istisnosiz ta'lim olishga va jahon iqtisodiyoti talablariga javob beradigan yuqori ixtisoslashgan professional mutaxassislarni tayyorlashga qaratilgan. Globalistik yondashuvga ko'ra, ta'lim global iqtisodiy tizimning funksional infratuzilmasiga aylanishi kerak.

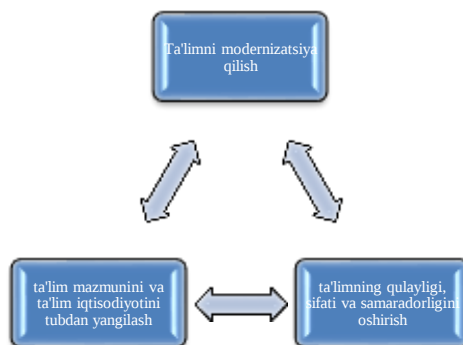
Umuman olganda globallashuv davrida ta'lim-tarbiya jarayoni zamon qo'yayotgan talablarga javob berishi, undan orqada qolmasligi muhim ahamiyatga ega. Bu mamlakatimizda belgilangan demokratik jamiyat qurish vazifalarini amalga oshirishda xal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Xorijiy davlatlarda ta'limni modernizatsiyalashning asosiy yo'nalishlari

Modernizatsiya, an'anaviy jamiyatdan zamonaviy jamiyatga o'tish ijtimoiy-siyosiy tizimni sifat jihatidan o'zgartirishning eng muhim jarayonlari majmui bo'lib,

buning natijasida bu tizim o'zining moslashish imkoniyatlarini oshiradi va yangi rivojlanish rejimiga o'tadi.

Ta'limni modernizatsiya qilishning ikkita asosiy yo'nalishi - ta'lim mazmunini va ta'lim iqtisodiyotini tubdan yangilash va uning asosiy maqsadi ta'limning qulayligi, sifati va samaradorligini oshirishdan iborat.

1.1-rasm. Ta'limni modernizatsiya qilishning asosiy yo'nalishlari.

Ta'kidlash joizki, bugungi kunda ro'y berayotgan globallashuv jarayonlari jahon miqyosida ta'lim rivojiga ob'ektiv ta'sir ko'rsatgan holda, rivojlanmoqda. Ko'rinib turibdiki, ta'limni modernizatsiya qilish va rivojlantirish bilan bog'liq holda ham global, ham mahalliy jarayonlarning xususiyatlarini o'zida mujassam etgan globalizatsiya modeli amalga oshirilmoqda.

So'nggi yillarda dunyoning yetakchi davlatlari o'z ta'lim tizimlarida o'zgarishlarni amalga oshira boshladilar. Bu sohadagi eng ta'sirli va keng tarqalgan o'zgarishlar Yevropa qit'asida sodir bo'lmoqda. Bundan asosiy maqsad esa xilma-xil bo'lgan umumYevropa hamkorligi, axborot va inson mehnati mahsullarining intensiv almashinuvi sharoitida yashaydigan odamlarni tayyorlash. Xorijiy davlatlar ta'limiy modernizatsiya tajribasida Boloniya deklaratsiyasi katta ahamiyatga ega.

Y

e

v

r

o

p

a

I

t

1998 yili Parij universitetining 800-yilligini nishonlashga yigʻilgan toʻrtta taʼlim vaziri Sorbon deklaratsiyasini imzoladi. Mazkur hujjatda Yevropada oliy taʼlim uygʻunlashuvining jiddiy zaruriyati oʻz aksini topgan.

Keyinroq, 1999 yilning 19 iyunida, 29 ta mamlakat vakillari Taʼlim vazirlarining qoʻshma deklaratsiyasi – “Oliy taʼlimning Yevropa hududi” toʻgʻrisidagi bitimni imzoladi. Mazkur bitim orqali ushbu dasturni 21 asrning birinchi oʻn yilligi yakuniga qadar amalga oshirish hamda butun dunyo boʻyicha oliy taʼlimning Yevropacha tizimini ilgari surish koʻzda tutilgan.

Agar 2010 yilga qadar Boloniya jarayonining asosiy maqsadi, Leuven/Louvain-la-Neuve bitimida qayd etilganidek, Oliy taʼlimning Yevropa hududini oʻziga munosib oʻringa ega boʻlishini taʼminlashdan iborat boʻlsa, keyingi oʻn yillik uchun asosiy ustuvor yoʻnalishlar sifatida quyidagilar belgilanadi:

- Ijtimoiy oʻlchov;
- Uzluksiz taʼlim;
- Mehnatga layoqatlilik;
- Markazda talabalarni oʻqitish;
- Taʼlim, tadqiqot va innovatsiyalar;
- Mobillik;
- Maʼlumotlarni yigʻish;
- Shaffoflikning koʻp oʻlchovli vositalari;
- Moliyalashtirish.

Shunday qilib, 2009-2012 yillar uchun quyidagi yoʻnalishlarda ishchi guruhlar tuzildi:

- Ijtimoiy oʻlchov;
- Malakalar tizimi;
- Xalqaro ochiqlik;
- Mobillik;
- Tan olish;
- Boloniya jarayonini amalga oshirish boʻyicha hisobot;

- Shaffoflikni ta'minlovchi mexanizmlar.
- EHEA ma'lumotlar va xizmat bo'yicha siljish tarmog'i;
- Yevropada talabalarni qo'llab-quvvatlash sohasidagi ekspertlar tarmog'i - NESSIE;

- Milliy malakalar ramkasi tarmog'i.

Oliy ta'limning Yevropa hududi dasturi ishga tushirilgandan so'ng Boloniya jarayoni yangi bosqichda, yanada chuqurlashtirilgan hamda asosiy e'tiborni davlatlardagi amalga oshirish bilan bog'liq holda harakatlanmoqda. Boloniya siyosatining uchinchi Forumining asosiy mavzusi "Boloniya jarayoni uchun: Milliy, mintaqaviy va global oliy ta'lim hududini barpo etish va aloqasini yo'lga qo'yish"dan iborat edi. Shu bilan bir qatorda kelajakdagi yondashuvlarni belgilab beruvchi quyidagi to'rtta mavzu bo'yicha muhokama keng yo'lga qo'yildi:

- Milliy va mintaqaviy kesimda oliy ta'lim uchun ijtimoiy mas'uliyat;
- Global akademik mobillik: rag'bat va to'siqlar, shuningdek, qoldiq va mos kelmaslik;
- Oliy ta'lim sifatini oshirishga global va regional yondashuv;
- Oliy ta'limdagi islohotlarning bitiruvchilar ishga joylashuviga ta'siri.

Ta'lim vazirlari tomonidan qabul qilingan qarorlarni amalga oshirishni ta'minlash uchun Oliy ta'limning Yevropa hududi bir nechta tayanch qurilmalardan foydalanadi. 2015 yilning 14-15 may kunlari Yerevanda Yevropa oliy ta'lim hududi davlatlari vazirlarining konferensiyasi bilan birga to'rtinchi Boloniya Forumi bo'lib o'tdi. Shuni ta'kidlash kerakki, vazirlar konferensiyasi har ikki yilda o'tkaziladi va uning natijalari qo'shma bayonot shaklida ishtirokchi davlatlarda Boloniya jarayonini yanada rivojlantirishdagi ustuvor yo'nalishlarini o'zida mujassamlashtiradi. Mazkur forumda Yerevan Kommyunikesi va Boloniya siyosati Forumining to'rtinchi deklaratsiyasi qabul qilindi.

Boloniya jarayoni maqsadi: Boloniya jarayoni YuNESKO, Yevropa Kengashi, Yevropa Komissiyasi hamda Yevropa hududidagi milliy hukumat tomonidan qo'llab-quvvatlanadi. Hozirgi kunda Boloniya jarayoni 57 ta a'zodan iborat: 48 ta davlatdagi 49 ta oliy ta'lim tizimi (shu jumladan, Belgiyaning flamand va fransuz birlashmasi),

Yevropa komissiyasi hamda 7 ta maslahatchi-a'zo. Boloniya jarayoni bo'yicha xalqaro muvofiqlashtirish guruhi tomonidan tashkil etilgan Yevropa Komissiyasi ko'magida jarayonning turli yo'nalishlariga bag'ishlangan ko'plab konferensiya va seminarlar tashkil etilgan.

Boloniya deklaratsiyasining asosiy tamoyillari:

Birinchi bosqichda Boloniya jarayoni o'nta asosiy yo'nalishlardan iborat edi. Keyinchalik mazkur yo'nalishlar rivojlantirib borildi. Bugungi kunda Boloniya jarayonining asosiy vositalari quyidagilardan iborat:

- Darajalarning konvergent tizimi: uzluksiz ta'lim uchun Yevropa Ittifoqining malakalar ramkasidagi oliy ta'lim malakasiga mos keluvchi EHEA malakalar ramkasiga kiritilgan bakalavriat, magistratura va doktorantura kabi uch ta'limiy davr. Yerevanda o'tkazilgan oxirgi konferensiyada ta'lim vazirlari qisqa muddatli darajalarni ham tan olishga kelishib olishgan.

- Qo'shma kreditlar tizimi – kreditlar o'tkazishning Yevropacha tizimi (ECTS) yoki moslashtirish tizimi.

- Talaba va xodimlarning mobilligi.

- Oliy ta'lim tizimi va oliy ta'lim muassasalarini internatsionallashtirish, EHEA ning xalqaro mavqeini mustahkamlash.

- Sifat ta'minotining Yevropacha o'lchovi – Yevropa hududida oliy ta'lim sifati ta'minoti asosiy tamoyil va standartlar asosida amalga oshirish.

- Uzluksiz ta'lim va imkoniyat hamda ishtirokni kengayishini ta'minlovchi ijtimoiy omil.

- Tan olish to'g'risidagi Lissabon Konvensiyasiga mutanosib tarzda kredit tizimiga asosan ta'lim davri va darajalarni tan olish.

Boloniya uch davriy tizimi

Boloniya jarayonining asosiy yo'nalishlaridan biri oliy ta'limning ketma-ket keladigan uch davri, ya'ni, birinchi, ikkinchi va uchinchi davrdagi uch daraja – bakalavr, magistr va doktor darajasiga ega bo'lish imkonini beradi. Bakalavriat va magistratura dasturi uchun umumiy model ishlab chiqilgan, lekin uchinchi sikl uchun

aniq qoida shakllanmagan hamda ularni aniqlash huquqi o'z faoliyatini boshqarish va tartibga solishga intilishi bo'lmagan universitetlar tashqarisida bo'ladi. O'zbekiston ham Boloniya jarayoni tamoyillariga mos keluvchi uch daraja modelini qabul qilgan.

- Kreditlar o'tkazishning Yevropacha tizimi (ECTS)

ECTS talabalarga oliy ta'lim muassasasida muvaffaqiyatli o'zlashtirilgan kurslar uchun kreditlar yig'ish imkoniyatini beradi. Tizim natijalar va o'quv jarayoni shaffofligini oshirishga qaratilgan bo'lib, ta'lim davrini tan olishga hissa qo'shadi. Amaliyotda bu tizim dastur/kurslar faoliyati bilan bog'liq holatlarni qiyoslashni yengillashtiradi va tushunishni ta'minlaydi. Shuningdek, mazkur tizim talabalar mobilligi va chet elda ta'lim olishini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Amaliyotda 60 kredit bir rasmiy o'quv yili uchun yuklama hisoblanadi hamda u ta'lim natijalariga mos keladi. O'zbekistonda, avvalgidek, professor-o'qituvchilarning mehnati sarfi soatlar shaklidagi o'quv yuklamasi orqali belgilanadi.

- Boloniya diplomiga ilova

Boloniya diplomiga ilova xalqaro shaffoflik, akademik va kasbiy malakalarni tan olishni kuchaytirish maqsadida oliy ta'lim to'g'risidagi diplomga ilova qilinadigan hujjat hisoblanadi. U quyidagi sakkiz qismdan iborat bo'ladi: ta'lim xarakteri, darajasi, yo'nalishi, mazmuni hamda muvaffaqiyatli yakuni. Ilova tarkibiga, shuningdek, oliy ta'limning milliy tizimi tavsifi ham kiradi. Boshqacha qilib aytganda, u diplom mazmunini yoritadi va uning egasiga o'zining malakalarini namoyish qilishga yordam beradi. O'zbekistonda ham diplom ilovasi mavjud. Mazkur ilova o'quv predmatlari nomi hamda olingan baholarni o'zida mujassamlashtirgan.

- Malakalarning milliy tizimi (MMT)

Malakalar milliy tizimi ta'limning erishiladigan aniq darajalari uchun ishlab chiqilgan ko'rsatkichga mos bo'lgan malakalarni tasniflash uchun vosita hisoblanadi. MMT mehnat bozori hamda fuqaroviy jamiyatning manfaatidan kelib chiqqan holda yanada yuqori malakalar va darajalarga o'tishi uchun yo'nalishlarning shaffofligi, ochiqligi, tavsifini ta'minlovchi vosita sanaladi. Mazkur tizim u yoki bu mamlakatda egallanishi mumkin bo'lgan turli malakalar hamda ta'lim sohasidagi boshqa yutuqlarni tavsiflaydi va bir-biriga bog'laydi. O'zbekiston hanuzgacha MMT muhokamasining

boshlang'ich bosqichida va, umuman olganda, uning rivojiga bo'lgan o'z qiziqishini bildirmoqda.

- Milliy sifatni ta'minlovchi tizim (NQA)

Sifatni ta'minlash - baholash, monitoring, ta'lim muassasalari va oliy ta'lim dasturlarining sifat tizimini ta'minlash, qo'llab-quvvatlash va takomillashtirish jarayoniga taalluqlidir. Milliy darajada, tashqi baholashning mazkur usuli alohida vakolatlarga ega bo'lgan mustaqil va avtonom idora tomonidan amalga oshirilishi kerak. O'zbekistonda oliy ta'limda sifat ta'minoti, OTMlarning akkreditatsiya va attestatsiya masalalari bilan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qoshidagi Davlat test markazi shug'ullanadi. Mazkur tashkilot sifatni baholash va nazorat qilish jarayonida xalqaro agentliklar xizmatidan foydalanmaydi.

- Chet el malakalarini tan olish

Malakalarni tan olish Boloniya jarayonining muhim yo'nalishlaridan hisoblanadi va xalqaro mobillikni rivojlantiruvchi hamda bitiruvchilarning ishga joylashish imkoniyatini yaxshilovchi omil sifatida baholanadi.

Bu sohadagi vositalardan biri malakalarni tan olish bo'yicha Lissabon konvensiyasi hisoblanadi. U belgilangan standartlar asosida bir mamlakatda egallangan malakalarni boshqa mamlakatlarda tan olish to'g'risidagi xalqaro konvensiya sanaladi. Konvensiya Yevropa Kengashi bilan YuNESKO tomonidan hamkorlikda ishlab chiqilgan bo'lib, Yevropa va undan tashqaridagi 50dan ortiq davlatlar tomonidan imzolangan. Mazkur hujjat, birinchi navbatda, Yevropa Kengashi, shuningdek, Yevropa hamda Shimoliy Amerikada foydalanish uchun mo'ljallangan. O'zbekistonda tan olish masalalari bilan DTM shug'ullanadi va hozirda chetda olingan ta'lim to'liq tan olinadi. Shunga qaramay, qisqa muddatli mobillik masalalari universitet darajasida hanz hal qilinmagan.

- Qo'shma dastur va darajalar

Global miqyosda qo'shma dastur va darajalar baynalminallashuvning muhim omillaridan bo'lib, universitetlar hamkorligidagi asosiy vositalardan biri sifatida qayd etilmoqda. O'zbekistonda chet el OTMlari filiallarida tadbiq etilayotgan bir qator xalqaro dasturlar mavjud.

Yevropada oliy maktabni isloh qilish va ta'lim sohasidagi integratsion jarayonlarning o'zaro aloqadorligi.

Dunyo ta'lim makonining yuzaga kelishi, faol integratsion jarayonlar, ta'limni "inson kapitali" sifatida e'tirof etilishi, ma'lumot haqidagi diplomlarning dunyo bo'ylab tan olinishi chet el tajribasini o'rganish jarayonini tezlashtiradi.

2011yilda XTSK (Xalqaro ta'lim standart klassifikatsiyasi) yangilandi. Ta'limning xalqaro standart tasnifi (TXST) Birlashgan Millatlar Tashkilotining xalqaro ijtimoiy-iqtisodiy tasniflash tizimining bir qismidir. Ushbu tizim statiskada xalqaro miqiyosda taqqoslanadigan ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish uchun ishlatiladi. TXST-bu ta'lim dasturlar va tegishli malakalarni ta'lim darajasi va sohasi bo'yicha tartibga solish uchun qollanma bo'lgan tasnifdir. TXST 2011-yil noyabr oyida YUNESKO Bosh konferensiyasining 36-sessiyasida qabul qilingan. Dastlab YUNESKO tomonidan 1970 yilda ishlab chiqilgan va 1997 yilda birinchi marta qayta ko'rib chiqilgan. TXST milliy va xalqaro miqiyosda ta'lim statiskasini to'plash va taqdim etishvositasi bo'lib xizmat qiladi. Ushbu xujjat dunyo bo'ylab ta'lim tizimidagi yangiliklarni aniqroq aks ettirish uchun vaqti-vaqti bilan yangilanib turadi.

0-kichik yoshgacha bo'lgan bolalar-0-7 yoshgacha-o'qish davomiyligi-6-7 yil

1-boshlang'ch ta'lim-5-7 yosh- o'qish davomiyligi-4-7 yil

2-o'rta ta'limning 1-bosqichi-10-13 yosh-5 yil

3- o'rta ta'limning 2-bosqichi-14-16 yosh-2-3 yil

4-o'rta professional ta'lim-16-18 yosh-1-4 yil

5-o'rta professional ta'lim (uchlamchi ta'lim)-16-18 yosh-1-4 yil

6-bakalavr yoki uning ekvivalenti -yoshi cheklanmagan-3-4 yil

7-magistratura yoki uning ekvivalenti-cheklanmagan-5 yildan kam bo'lmagan

8-doktarantura yoki uning ekvivalenti-cheklanmagan-3 yildan kam bo'lmagan.

Jahon ta'lim tizimining ko'p omilli ko'rinishga egaligi metablokli, makroregional va alohida davlatlardagi ta'lim tizimini tahlil etishga imkon beradi. Jahon ta'lim tizimining o'zaro aloqadorligi va o'zaro harakati belgilariga ko'ra regionlarni bir necha turga bo'lish mumkin:

Birinchi turga

integratsion jarayon generatorlari hisoblangan regionlar kiradi. Bunday regionga eng yorqin misol sifatida G'arbiy Evropani keltirish mumkin. Birlik g'oyasi 1990 yildan G'arbiy Evropa davlatlarida ta'lim islohotlarining asosiga aylandi. Birinchi turga mansub regionlarga shuningdek, AQSH va Kanada kabilarni ham kiritish mumkin. Jahonda integratsion jarayonlarning generatori sifatida yangi Osiyo-Tinchokeani regioni ham shakllanmoqda. Unga Koreya, Tayvan, Singapur va Gonkong, shuningdek, Malayziya, Tayland, Filippin va Indoneziya kabi davlatlarni kiritish mumkin.

Ikkinchi turga

integratsion jarayonlarga muvaffaqiyatli javob qaytarayotgan hududlar tegishli. Birinchi navbatda bu Lotin Amerikasi davlatlaridir. Tarixda bo'lgani singari bugungi kunda ham Lotin Amerikasiga integratsion o'choqlar zonasi sifatida AQSH va G'arbiy Evropa tomonidan ta'sir ko'rsatilmoqda.

Uchinchi turga

ta'lim jarayoni integratsiyasiga kam e'tibor qaratayotgan regionlar kiradi. Mazkur guruhga Saxara janubidan boshlab Afrika davlatlarining katta qismi, janubiy va janubiy-sharqiy Osiyoning qator davlatlari, Tinch va Atlantika okeani havzasidagi uncha katta bo'lmagan orol davlatlarini kiritish mumkin. Afrika davlatlarida maktab ta'limining davomiyligi minimal daraja – 4 yildan kam. Mazkur hududlarda aholining ko'pchiligi savodsiz. Masalan, janubiy Saxarada yashovchi 140 mln afrikalik savodsizligicha qolmoqda. Maktab ta'limi davomiyligi-ning eng pastligi Nigeriyada – 2,1 yil, keyin Burkina-Fasoda – 2,4 yil, Gveniyada – 2,7 yil, Jibutida – 3,4 yil.

1.2-rasm. Jahon ta'lim tizimining o'zaro aloqadorligi va o'zaro harakati belgilariga ko'ra regionlar tasnifi.

XX asrning oxiriga kelib qator iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy sabablarga ko'ra ta'limning uz-luksizligi va integratsion jarayonlarda og'ishlar kuzatilayotan hududlar ajratib ko'rsatildi. Bun-day hududlarga arab davlatlari, SHarqiy Yevropa va Sobiq SSSR davlatlari kiradi. Arab davlat-larida ichki integratsiyaga tayanadigan to'rtta subregionni shakllantirishga intilish kuzatilmoqda. Bu hududlarga: Mag'rib (Liviya bilan birga), Yaqin Sharq (Misr, Iroq, Suriya, Livan, Iorda-niya), Fors ko'rfazi (Saudiya Arabistoni, Quvayt, BAA, Qatar, Ummon, Baxrayn), Qizil dengiz bo'yi va Mavritaniya davlatlari.

Iqtisodiy rivojlangan davlatlar ta'lim tizimi. Rivojlangan xorijiy davlatlarda ta'limning mamlakat ichki siyosatiga faol tasir etadigan ijtimoiy jarayon ekanligining e'tirof qilingani haqiqatdir. Shu tufayli ham rivojlangan mamlakatlarda maktab ehtiyojini iqtisodiy ta'minlashga ajratilayotgan mablag' miqdori yildan-yilga oshib bormoqda.

Masalan, yaponlarda "maktab muvaffaqiyat va farovonlik timsoli"gina bo'lib qolmay, "u insonlarni barkamollashtiradi", degan fikr ishonch va e'tiqodga aylangan.

Ta'lim to'g'risida g'amxo'rlik qilish taniqli siyosatchilarning ham hamisha diqqat e'tiborida bo'lgan. Shuning uchun ham AQShning sobiq Prezidenti R.Reyganni, Buyuk Britaniya Bosh vaziri M.Techcherni, Fransiya Prezidenti F.Mitteranlarni maktab islohotining tashabbuskorlari deb bejiz aytishmaydi. F.Mitteran maktabni "Jamiyatni harakatlantiruvchi kuch" deb hisoblagan.

Rivojlangan mamlakatlarda pedagogik tadqiqotlarni amalga oshiradigan ko'p sonli ilmiy muassasalar ishlab turibdi. Germaniyada ularning soni ikki mingdan ortiq. Fransiya, AQSh, Yaponiyada ta'lim-tarbiya nazariyasi muammolari bilan yuzlab davlat va xususiy tashkilotlar, universitetlar, pedagogik tadqiqot markazlari shug'ullanmoqdalar. Ular faoliyatini esa xalqaro ta'lim markazlari, masalan, AQShda

xalqaro ta'lim instituti muvofiqlashtirib bormoqda. Ko'pchiligining faoliyati o'quv dasturini takomillashtirish va qayta ishlab chiqishga qaratilgan.

XX asrning 80-yillaridan boshlab Buyuk Britaniyada ham AQShdagi singari o'rganilishi majburiy bo'lgan fanlar doirasi kengaytirildi. Ingliz tili va adabiyoti, matematika va tabiiy fanlar o'quv jadvalining yadrosini tashkil etadigan bo'ldi. Qolgan o'quv fanlarini tanlab olish o'quvchilar va ota-onalar ixtiyoridadir.

«Yangi dunyo»ning pedagogik g'oyalari Fransiya va Germaniya ta'limiga ham sezilarli ta'sir etayotir.

Germaniyada to'liqsiz o'rta maktablarida asosiy o'quv fanlari bilan bir qatorda tanlab olinadigan ximiya, fizika, chet tillari kiritilgan o'quv dasturlari ham amalga oshirilayotir. Bu o'quv dasturi tobora to'liqsiz o'rta maktab doirasidan chiqib, o'rta maktablar va gimnaziyalarni ham qamrab olmoqda.

Fransiya boshlang'ich maktablarida ta'lim mazmuni ona tili va adabiyoti hamda matematikadan iborat asosiy, tarix, geografiya, aholishunoslik, tabiiy fanlar, mehnat ta'limi, jismoniy va estetik tarbiya kabi yordamchi o'quv fanlariga bo'linadi.

Yaponiya maktablari ikkinchi jahon urushidan keyinoq Amerika ta'limi yo'lidan bordi. Lekin shunga qaramay, bu ikki mamlakat o'quv dasturida bir qator farqlar ko'zga tashlanadi. Yaponiyada o'quv dasturlari jiddiy murakkablashtirilgan, asosiy fanlar majmui ancha keng, bir qator yangi maxsus va fakultativ kurslar kiritilgan. Masalan, umumiy o'rta ta'lim maktablarining yangi musiqa ta'limi o'quv dasturiga milliy va jahon mumtoz musiqasini o'rganish ham kiritilgan.

Shuni ta'kidlash lozimki, iqtisodiy rivojlangan davlatlarda XX asrning 60-80-yillarida tabiiy-ilmiy ta'lim dasturi tarkibiga fizika, ximiya, biologiya, ba'zi hollarda astronomiya, geologiya, mineralogiya, fiziologiya, ekologiya elementlari kiritilib, u AQSh va Fransiya 4 yil, Buyuk Britaniyada 6 yil, Germaniyada 2 yil o'qitiladi. O'quv dasturlarini integratsiyalash jarayonida yangi-yangi kurslar paydo bo'la boshladi. Fransiya XX asrning 70-80-yillarda to'liqsiz o'rta maktablar o'quv dasturidagi tabiiy-ilmiy va gumanitar turkumiga eksperimental, iqtisodiy-gumanitar kurslar kiritiladi.

Hozirgi paytda rivojlangan mamlakatlar o'quv dasturiga integratsiyalashtirilgan kurslarni kiritish to'la amalga oshirildi: Fransiya maktablarida ularga 6-10 foiz, Buyuk Britaniya maktablarida 15 foiz o'quv soatlari ajratildi.

Maktablarda amalga oshirilayotgan islohotlar ta'lim ishini tabaqalashtirish muammolarini keltirib chiqardi.

Iqtisodiy rivojlangan xorijiy mamlakatlarda ta'limni tabaqalashtirish eng dolzarb masalaga aylangan. O'quvchilarni tabaqalashtirib o'qitish xorijiy mamlakatlarda asosan boshlang'ich ta'lim kursidan keyin amalga oshiriladi. Masalan, frantsuz pedagoglari ta'lim jarayonida sinf o'quvchilarini uch tabaqaga ajratib o'qitishni afzal ko'radilar. Bular quyidagilar:

1. Gomogenlar – matematika va gumanitar yo'nalishda ish olib borsa bo'ladigan o'quvchilar.
2. Yarim gomogen – tabiiy turkumdagi fanlarni o'zlashtira olishga moyil o'quvchilar.
3. Gegeron – barcha fanlarni har xil saviyada o'zlashtiradigan o'quvchilar va hokazo.

Tabaqalashtirish jarayonining yangi muhim yo'nalishi to'ldiruvchi ta'limni rivojlantirish bo'lib qolmoqda.

To'ldiruvchi maktablar paydo bo'lishining sababi AQSh va G'arbiy Yevropada o'zlashtirishi past o'quvchilarning ko'payib borayotganligi, funktsional savodsizlik avj olayotganligidir.

To'ldiruvchi ta'lim maktabgacha tarbiya muassasalarida, maktab va litseylarda amalga oshirilmoqda. AQShda bu xizmatga ommaviy axborot vositalarinig imkoniyatlari ham safarbar etilgan. Milliy telekompaniya maxsus o'quv kanali orqali 130 soatlik o'quv ko'rsatuvlari tashkil etiladi.

O'quv jarayonlarini tabaqalashtirib olib borish bo'yicha chet el mamlakatlarining ko'pchiligida tadqiqotlar davom ettirilmoqda.

Rivojlangan davlatlarda iqtidorli bolalarga e'tibor tobora ortib bormoqda.

Keyingi davrlarda o'z tengdoshlariga nisbatan qobiliyatda bir necha barobor ilgari ketgan bolalar ko'plab topilmoqda. Ular o'qishni juda erta boshlab ta'lim

kurslarini o'zlashtirishda katta shov-shuvlarga sabab bo'ladigan darajada muvaffaqiyatlarga erishadilar.

Shunday iqtidorlar maktabi G'arbda XX asrning 60-yillardayoq paydo bo'lgan edi. Bunday maktablarning o'quv dasturlari bolalar qobiliyati va imkoniyatini to'laro'yobga chiqarishni ta'minlab berish darajasida murakkab tuzilgan.

Qobiliyatli bolalar bilan ishlash dasturlari AQShda keng quloch yoygan. Ayrim shaharlarda oliy toifali bolalar bog'chalari ochilgan bo'lib, ularda 4-5 yoshli o'quvchilar maktab dasturida o'qitiladilar. AQShda "Merit" dasturi asosida har yili yuqori sinflar va kollejlardan eng qobiliyatli bolalardan 600 mingtasi tanlab olinadi. Ular o'rtasida test sinovlari o'tkazilib eng qobiliyatli 35 ming o'quvchi tanlab olinadi va o'qitiladi. Ularga turli imtiyozlar, stipendiyalar, yaxshi shart-sharoitga ega bo'lgan turarjoy, eng oliy darajadagi universitetlarga qabul va boshqalar amalga oshiriladi.

Lekin iqtidorli bolalarga qarama-qarshi qutbda turgan aqli zaif o'quvchilarning taqdiri ham chet ellik hamkasblarni tobora tashvishlantirmoqda, bunday holni kelib chiqish sabablarini o'rganish, oldini olish bo'yicha ko'pgina profilaktik ishlar olib borilmoqda va ular uchun maxsus maktablar ochilmoqda. Lekin statistik ma'lumotlar bunday bolalar soni tobora oshib borayotganligini ko'rsatayotir.

XX asrning 70-yillarida AQShda kelajak maktabi umummilliy loyihasini amalga oshirishga kirishildi. Bu eksperiment mazmuni o'qituvchi buyrug'i bilan ish tutish, ko'proq o'quvchilarga mustaqil ishlash imkoniyatini berishdan iborat. Ta'lim tarkibi sinfda ishlash, mustaqil mashg'ulot, o'qituvchi konsultatsiyasini o'z ichiga oladi.

Germaniya maktablarida sinfda o'quvchilar sonini qisqartirish sari yo'l tutilgan. Bunday o'quvchilarning har biriga individual paketlar (topshiriqlar) tarqatiladi. Toshiriqlarni o'quvchi mustaqil bajaradi, lozim bo'lganda u o'qituvchidan konsultatsiya oladi.

Yuqorida bayon qilinganlardan ko'zda tutilgan maqsadlar:

- maktablarning insonparvarlik, umuminsoniylik yo'nalishlarini kuchaytirish;
- o'quvchi shaxsini shakllantirishning eng samarali yo'llarini qidirib topish;
- tarbiyaning yangi shakllarda – o'quvchilar kengashi, maktab kengashlaridan, tarbiyaviy o'yinlardan foydalanish;

- maktab o'quv dasturlarini ixtisoslashtirish, fanlarning o'zaro aloqasini mustahkamlash, takomillashtirish;
- maktabni mehnat, insoniy faoliyat bilan yaqinlashtirish, kasbga yo'naltirish ishlarini qayta tashkil etish;
- tabaqalashtirib o'qitishni yo'lga ko'yish, maxsus o'quv muassasalarini (xam iqtidorli, ham aqliy, jismoniy zaif o'quvchilar uchun) rivojlantirish;
- yangi, ya'ni o'quv texnik vositalarni ta'limdagi salmog'ini oshirish, o'kituvchilar uchun kompyuter ta'limini yo'lga ko'yish;
- pedagogik g'oyalarni amalga oshirishda keng kamrovli tadqiqotlarni amalga oshirishdan iboratdir.

1.4. Rivojlangan davlatlarda ta'lim siyosati yo'nalishlari

Amerika Qo'shma shtatlarida ta'lim tizimining tuzilishi quyidagicha:

- 1) bolalar 3 yoshdan 5 yoshgacha tarbiyalanadigan maktabgacha tarbiya muassasalari;
- 2) 1-8- sinflargacha bo'lgan boshlang'ich maktablar (bunday maktablarda 6 yoshdan 13 yoshgacha o'qiydilar);
- 3) 9-12-sinflardan iborat o'rta maktablar (bu maktablarda 14-17 yoshgacha bo'lgan bolalar ta'lim oladilar). U quyi va yuqori bosqichdan iborat.
- 4) Amerika Qo'shma Shtatlarida navbatdagi ta'lim boskichi oliy ta'lim bo'lib, u 2 yoki 4 yil o'qitiladigan kollejlarda hamda dorilfununlar va boshqa oliy o'quv yurtlari tarkibida tashkil etilgan aspirantura yoki doktoranturalardir.

AQShda majburiy ta'lim 16 yoshgacha amal qiladi. Bu mamlakatdagi o'quv yurtlari davlat, jamoa, xususiylar tasarrufida va diniy muassasalar ixtiyorida bo'lishi mumkin.

Amerikada 3 yoshgacha bolalar tarbiyasi bilan onalar shug'ullanadilar, lekin ularga hech qanday imtiyozlar berilmagan. Uch yoshdan besh yoshgacha xususiy yoki davlat bog'chalaridan foydalanish mumkin, lekin bolalar bog'chalari kichik va bu tizim kam rivojlangan. Enaga yonlash bir xaftada 200 dollarga tushadi. Bog'chalarda yagona bir dastur mavjud emas. Kerak bo'luvchi hamma jixozlar va ovqatni ota-onalarning o'zi olib keladi. Besh yoshdan esa «Kinder garde» deb ataluvchi tayyorlov muassasalarida ta'lim boshlanadi. Boshlang'ich maktab 6 yoshdan to 13-15 yoshgacha bo'lgan bolalarni qamrab oladi. Bu boshlang'ich maktablarda umumiy savodxonlik va kasbga yunaltirish vazifalari hal etiladi. Sinfdan-sinfga ko'chish o'quvchining o'zlashtirganlik darajasiga bog'liq. Boshlang'ich ta'lim turli shtatlarda turlicha belgilangan (4, 5, 6, 8 yil). Maktablarda turli xil to'garaklar, uchrashuvlar, sayohatlar uyushtiriladi, ammo ularning hammasiga xaq to'lash lozim. O'rta maktablar quyi va yuqori bosqichlardan iborat. 9-sinfni bitirgan talabalar tanlov asosida o'rta maktabga qabul qilinadi. Urta maktablarda to'rt yo'nalishda kasb-kor asoslari berib boriladi.

AQShda OO'Yulari asosiy funksiyalariga ko'ra quyidagi 6 turga tasniflanadi:

1. Tadqiqot universitetlari: I va II guruh. (3%, 125 OO'Yu), doktorlik darajasini beradi. Bu universitetlarning I va II guruhlarida orasidagi farq federal moliyaviy yordam hajmi bilan bog'liq, ya'ni II guruh OO'Yulariga nisbatan kamroq mablag' ajratiladi.

2. Doktorlik universitetlari: I va II guruh (3%, 111 OO'Yu). Ta'limning barcha bosqichlarini o'z ichiga oladi. I va II guruh orasida farq ilmiy darajalar soniga bog'liq: I guruh uchun 5ta yo'nalish bo'yicha 40ta doktorlik darajasi, II guruh uchun 3ta yo'nalish bo'yicha 10ta doktorlik darajasi beriladi.

3. Magistrlik o'quv muassasalari (15%, 529 OO'Yu), bakalavriat va magistrlik dasturlariga ega. Bu o'quv muassasasini ko'p tarmoqli hamda keng qamrovli universitet va kollejlarda deb atashadi. I guruh – milliy, II guruh – regional hisoblanadi.

4. Bakalavr OO‘Yularining 4 yillik kollejlari – I, II guruh. (18%, 637 OO‘Yu) – juda katta to‘lov asosida o‘qitiladigan, mamlakatning eng nufuzli universitetlari magistraturalariga kadrlar etkazib beradigan elitar ta’lim muassasalari.

5. Ixtisoslashtirilgan OO‘Yulari yoki bakalavr diplomi bilan qabul qilinadigan kasbiy maktablar (20%, 722 OO‘Yu), (tibbiyot, huquqshunoslik, pedagogik, boshqaruv va h.)

6. Ikki yillik kollejlari va institutlar (41%, 471 OO‘Yu).

Yaponiya – juda tez rivojlanayotgan davlat bo‘lib, bu hol asosan yaponlarning tabiatan mehmatsevarlik va ishbilarmonligi bilan bog‘liqdir. Dunyodagi barcha yangiliklar va yuksalishlar sari intilish, eng so‘nggi yutuqlardan foydalanish va ularni yanada rivojlantirish – bu yapon xalqining azaliy milliy odatlariga aylanib qolgan. Bugungi kunda Yaponiya dunyodagi barcha davlatlar uchun ochiq va xalqaro hamkorlik maydonida faol ishtirok etib kelmoqda.

Yaponiya davlati 6800ga yaqin orollardan tashkil topgan bo‘lib, mamlakat maydonining 99%ni asosan eng yirik 4ta orol – Xokkaydo, Xonsyu, Sikoku va Kyusyu orollari tashkil etadi. Aholisi 127ming kishidan iborat. Aholi umrining davomiyligi millatning sog‘lomligini va aholi xayotining sifatini belgilovchi muhim bir ko‘rsatkichdir. Yaponlar uchun oila asosiy hayotiy boylik hisoblanadi. Bu joyda ajrashish dunyoning boshqa rivojlangan mamlakatlarga qaraganda ancha kam

uchraydi. Yaponiya ta'lim tizimi ham o'ziga xosligi bilan ajralib turadi. Yaponiya zamonaviy ta'lim tizimining tarixi quyidagi 5ta davrga bo'linadi:

1. Asos solingan davr. 1867-1885 yillarni qamrab oladi. Zamonaviy ta'limning ilk tuzilishiga asos solingan.

2. Birlashuv (konsolidatsiya) davri. 1886-1916 yillarni o'z ichiga oladi. Turli maktab qonunlari chiqarilgan, tizimli ta'lim yaratilgan.

3. Tarqalish (ekspansiya) davri. 1917-1936 yillarni o'z ichiga oladi. Ta'lim tizimi bo'yicha favquloddagi kengash tavsiyalariga asosan rivojlantirildi.

4. Harbiy davr. 1937-1945 yillar. Militaristik ta'lim tizimi.

5. Zamonaviy davr. 1945dan hozirgi davrgacha ta'lim islohotlari.

Yaponiya ta'limining shakllanishi 1867-1868 yillarda boshlangan. Yaponiya o'z oldiga 2 vazifani: 1-boyish, 2-g'arb texnologiyalarini Yaponiya ishlab chiqarishiga kiritish masalasini qo'ydi va bu ishni amalga oshirish uchun birinchi galda ta'lim tizimini tubdan o'zgartirish kerakligini angladi.

1872 yili "Ta'lim haqida" qonun qabul qilindi. Bunda yapon ta'limi g'arb ta'limi bilan uyg'unlashtirilgan. 1893 yilda kasb-ta'limi yo'nalishidagi 1-kollej paydo bo'lgan. 1908 yilda Yaponiya boshlang'ich ta'limni majburiy 6 yillik qilib belgiladi. 1946-yili qabul qilingan Konstitutsiya fuqarolarning ta'lim sohasidagi huquq va burchlarini belgilab berdi. Unda barcha bolalar bepul umumiy ta'lim olishi shart ekanligi qayd etilgan. Hozirgi zamon yapon ta'lim tizimining tarkibi quyidagicha: bog'chalar, boshlang'ich maktab, kichik o'rta maktab, yuqori o'rta maktab, oliy ta'lim tizimlariga kiruvchi oliy o'quv yurtlari. Bolalar yoshlariga qarab 3,2,1 yillik ta'lim kurslariga jalb qilinadi. Yaponiyada maktabgacha ta'lim muassasalarining 59,9% - xususiy, 40,8% - davlatnikidir.

Maktabgacha ta'limga Yaponiyada katta e'tibor beriladi, chunki psixologlarning ta'kidlashicha 7 yoshgacha inson bilimlarni 70%ni, qolgan 30%ni butun qolgan umri davomida o'zlashtirar ekan. Maktabgacha tarbiya odatda oiladan boshlanadi. Yapon ayollari uchun onalik birinchi o'rinda turadi. Ko'pgina yapon ayollarining aytishlaricha, bola tarbiyasi – ularning hayotlarining maqsadlaridir.

Yapon tarbiyachilarining bolalarni kichik guruhlarga “xan”larga bo‘lib o‘qitishlari tarbiyaning asosiy xususiyatlaridan biri hisoblanadi. Bu bolalarda qarorlar qabul qilishga, o‘zgalar fikrini hurmat qilish, guruh a‘zolarini barchasini tashabbuskor bo‘lishga o‘rgatadi. Bunday usul kichik maktablarda ham, o‘rta maktablarda ham davom etadi. Bu guruhlar o‘rtacha har 5 oyda shakllanib turadi. Yapon bolalariga sinfni boshqarish juda yoqadi. Shuning uchun har kuni bolalarning o‘zlari boshqaruvchi tanlaydilar. Har bir bola bu vazifani bajarib ko‘radi.

Boshlang‘ich maktabda o‘qituvchilar bolalarni tanqidga, ya’ni xulqlarini yomon tomonlarini, maktabdagi kamchilikni tanqid qilishni o‘rgatadilar. Bundan ko‘rinib turibdiki, o‘qituvchi faqat ta’lim berish bilan cheklanib qolmay, bolaning har tomonlama rivojlanishiga ta’sir etadi. Shuning uchun ham Yaponiyada o‘qituvchi kasbiga katta e’tibor beriladi. Yaponiya rivojlangan davlatlar ichida o‘qituvchining maoshi davlat rahbarlari maoshidan ham yuqori bo‘lgan yagona davlatdir.

Majburiy ta’lim. Ta’limning bu pog‘onasi 6 yoshdan 15yoshgacha bo‘lgan bolalarni o‘z ichiga oladi. 6 yillik boshlang‘ich ta’lim va 3 yillik o‘rta maktab 9 yillik majburiy ta’limni tashkil etadi va u bepuldir. Muhtoj oilalarning bolalari bepul nonushta, o‘quv qurollari, tibbiy xizmat bilan ta’minlanadi. Zarur bo‘lgan hollarda ularning oilalariga moddiy yordam ko‘rsatiladi. Shu bilan birga Yaponiyada xususiy maktablar ham mavjud.

Yuqori o‘rta maktab 10,11,12-sinflarni o‘z ichiga oladi, bunday maktablarning kunduzgi, sirtqi, kechki bo‘limlari mavjud. O‘quvchilarning 95%i kunduzgi maktablarda o‘qiydi.

Yaponiyada o‘quv yili – 240, AQShda – 180 kun. Yozgi kanikul iyun oyining oxirida boshlanib, avgustda tugaydi. Darslar kuniga 7 soatdan o‘tiladi.

Universitetlarga yuqori va o‘rta maktabni yoki 12 yillik oddiy maktabni bitirgan o‘quvchilar qabul qilinadi. U erda 460 ta universitet bo‘lib, 95tasi davlat tasarrufida, 34tasi munitsipal, 31tasi xususiydir. 1-toifadagi universitetlarda har bir o‘qituvchiga 3 nafar, 2-toifali universitetlarda esa 20tadan talaba to‘g‘ri keladi. Universitetlarga qabul qilish 2 bosqichga bo‘linadi: 1-bosqichi turar joyda o‘tkaziladi, buning uchun eski

yapon tili, matematika, fizika, kimyo, jamiyatshunoslik, tarix bo'yicha test sinovlaridan o'tiladi.

Yaponiyada oliy ta'lim majburiy hisoblanadi va u kasb ta'limi bilan uzviy bog'liqdir. Oliy ta'lim tizimi quyidagi turlarni o'z ichiga oladi:

1. To'liq sikldagi universitetlar (4 yil).
2. Tezlashtirilgan universitetlar sikli (2 yil).
3. Kasb ta'lim kollejlari.
- 4

.

T
e
x
n
i
k
a

Germaniya ta'lim tizimi

i

n Germaniya Federativ Respublikasi 16ta mustaqil Federativ erlar (viloyatlar)dan iborat bo'lib, har biri shakliga ko'ra turlicha bo'lgan ta'lim tizimiga ega. Ta'lim muassasalari asosan davlat tasarrufida bo'lib, ular uchun ta'lim dasturiga tegishli bo'lgan davlat ko'rsatmalari mavjud.

t Ta'limni joriy qilish va boshqarish Federal erlar (FE) hukumatining kompetentsiyasiga kiradi, lekin markaz tomonidan umumiy rahbarlik ham bor: ta'lim vazirligi ta'lim siyosati kontseptsiyasini ishlab chiqadi, OO'Yularini kengaytirishga hlablag' ajratadi.

a GFR konstitutsiyasiga ko'ra har bir Federal yer o'z hududidagi maktab va oliy ta'limni rejalashtirish va amaliyotga tadbiq etish bo'yicha o'zi javob berishga qaramay, barcha Federal Yerlar va Federal hukumat umumta'lim va oliy ta'lim muassasalarida

.

o'qitish kurslarida birlikni ta'minlash maqsadida xamkorlik qiladilar. Federal organlar va Federal Yerlarning ta'lim sohasi bo'yicha siyosati kelishilgan: ta'limning davomiyligi, ta'tillar, o'quv dasturi, imtixonlarni o'zaro tan olish, attestatlar, maktabni tugatganligi xaqida guvohnoma, diplomlar, unvonlar shular jumlasidandir.

Har bir Federal Yerda ta'lim tizimi xaqida o'zining qonuni mavjud, lekin buning xammasi umumiy federal qonun asosida ishlab chiqilgan. Har bir Federal Yer maktabga qatnash vaqti, o'qish muddati va darsliklarni belgilashda mustaqildir. O'quv rejalar va ta'lim darajasi har bir Federal Yer uchun turlichadir. O'qitish dasturlari, darsliklar viloyat xukumati bosqichida tasdiqlanadi. Har bir fan bo'yicha tegishli vazirlik tomonidan tasdiqlangan bir necha darsliklar mavjud bo'lib, o'qituvchi darslikni o'zi tanlash huquqiga ega. Shu tariqa ta'limning ko'p variantlilikiga erishiladi, fikrlar plyuralizmi ta'minlanadi.

Federal hukumatning huquqlari asosiy qonunlarni qabul qilishda, jumladan moliyalashtirish masalalarida chegaralangan. Ta'limdagi xarajatlar haqida quyidagilarni aytish mumkin:

- birorta Federal Erlar davlat umumta'lim, kasbiy va oliy o'quv yurtlarida o'qish uchun pul olmaydi;
- barcha Federal erlarda o'quvchilarni uydan maktabga, maktabdan uyga tashuvchi avtobuslarni o'z hisobidan beradi;
- deyarli barcha o'quvchilarga davrslik va o'quv qo'llanmalarni qiymatining ozgina qismiga beradi;
- ma'lum toifadagi o'quvchilar va talabalarga mavjud federal qonunlarga ko'ra davlat moddiy yordam ko'rsatadi.

Germaniyada xususiy maktablarga ruxsat berilgan, ular orasida diniy maktablar ham bor. Bu maktablarda taxminan 8% o'quvchilar tahsil oladilar. Xususiy maktablar o'quv dasturlarini tanlashda davlat maktablariga nisbatan erkin bo'lganligi bois turli pedagogik muqobillarning aprobatsiyasi o'tkazilib turiladi.

Sekin asta differentsiyalashgan ta'lim tizimi, ya'ni har bir o'quvchiga uning qobiliyati va o'qishdagi turlicha yo'nalishiga ko'ra moslashuvchan yondashuv kiritilmoqda.

Umuman olganda Germaniya ta'lim tizimi bir necha bosqichni o'z ichiga oladi:

1. Elementar ta'lim: maktab ta'limining 1-bosqichiga tegishli bo'lib, maktabgacha muassasalar kiradi. Asosan bular bolalar bog'chalari, tayyorlov sinflari va kirish guruhlari bo'lib, bu erlarga bolalarning qatnashishi 3 yil davomida ota-onalar xohishiga ko'ra ixtiyoriydir.

2. Ta'limning birinchi bosqichi. (Primastufe) boshlang'ich maktab, unga 6 yoshdan qatnay boshlaydi. O'qish muddati 4 yil, Berlin va Brandenburgda 6 yil. Bu bosqichdagi ta'limning maqsadi – bolalarga ta'lim Ining ikkinchi bosqichidagi u yoki bu maktabda ta'limni davom ettirishga imkon beruvchi asosiy bilimlarni berishdan iborat.

3. Ta'lim Ining ikkinchi bosqichi (Sekundastufe I) “yo'nalishli bosqich” deb nomlanuvchi bosqichdir, unda bolalarni ularning iqtidoriga ko'ra o'quv muassasalarining kerakli turiga yo'naltiradi: asosiy maktablar, real maktablar, gimnaziyalar, kompleks maktablar. O'quvchilar ta'lim xaqidagi attestatni real va asosiy maktablarni bitirgachgina olishadi.

4. Ta'lim II ning ikkinchi bosqichi (Sekundastufe II)ga gimnaziyaning yuqori sinflari, shuningdek kasbiy ta'lim va muassasalarda kasbiy ta'lim kiradi. Muassasalarda kasbiy ta'lim “dual tizim” deb ham ataladi, unda ta'lim va ishlab chiqarishda amaliyot 2 yil davomida olib boriladi, bu o'qishni tugatish o'rna ta'limni tugatish bilan teng bo'lib, yakunida faqat kasbiy sohada o'qishni davom ettirish mumkin. Gimnaziyada 3 yil o'qib, o'quvchilar umumiy shahodatnoma “yetuklik attestati” – abitur oladilar, bu ularga istagan oliy o'quv yurtiga kirishga imkon beradi.

5. Ta'limning uchinchi bosqichi oliy ma'lumot haqida diplom beruvchi oliy o'quv yurtlari va malaka oshirish o'quv muassasalari.

GFR ta'lim tizimi umumYevropa ta'lim tizimiga integratsiyalashgan: o'quv muassasalarining barcha turlari Yevropa Ittifoqi (ES) dasturini amalga oshirishga mo'ljallangan, EI davlatlari ta'lim standartlarini unifikatsiya (bir xillashtirish) qilinadi, diplomlar bu davlatlarda kuchga ega.

Germaniya uzoq davrlardan beri fan va madaniyat markazi sifatida mashhurdir. Shiller, Gyote, Shneger, Gumboldt, Kant, Gegel va boshqalar kabi buyuk shoirlar,

yozuvchilar, filosoflar va jamoat arboblari hammaga tanish. Germaniyada o'rta asrlarda tashkil topgan 1-universitet mavjud. Eng qadimiy universitet bu Geydelberg universiteti bo'lib, 1386 yil tashkil topgan. 1388 yil tashkil topgan Kyoln universiteti qadimiy universitetlardan sanaladi. Bu o'quv muassasalari qadimiy an'analari va klassik ta'limi bilan mashhurdir.

Hozirgi kunda universitetlar va boshqa oliy o'quv yurtlari soni sezilarli darajada ortdi, ta'lim tizimi ham o'zgardi. Avvalgiday gumanitar ta'lim an'analari muhim o'rinni egallaydi, lekin texnik ta'lim, nazariya bilan amaliyot birligi, fanlararo ta'lim ham birinchi o'ringa chiqmoqda. Oliy o'quv yurtlari fan va texnikaning oxirgi yutuqlari – yo'nalishlarni aks ettiruvchi dasturlarni kiritmoqdalar. Shu maqsadda o'quv rejalari qayta ko'rib chiqilmoqda.

Nazorat uchun savollar

1. Ta'lim sohasidagi global chaqiriqlar nimalardan iborat?
2. Ta'lim sohasidagi global chaqiriqlarning ta'lim siyosati yo'nalishlariga qanday ta'sirlari mavjud?
3. Ta'limni modernizatsiya qilish tushunchasiga izoh bering.
4. Ta'limni modernizatsiya qilishning qanday yo'nalishlari mavjud?
5. Ta'lim modernizatsiyasida Boloniya jarayonining ta'sini qanday izohlaysiz?
6. Boloniya deklaratsiyasining asosiy tamoyillari qanday?
7. Boloniya uch davriy tizimini tushuntirib bering.
8. Ta'lim sohasidagi integratsion jarayonlar va xalqaro ta'lim standart klassifikatsiyasi (XTSK) o'rtasidagi aloqadorlikni tushuntirib bering.
9. Jahon ta'lim tizimining o'zaro aloqadorligi va o'zaro harakati belgilariga ko'ra regionlar qanday tasniflanadi?
10. Qaysi rivojlangan mamlakatlar mamlakatlar o'quv dasturiga integratsiyalashtirilgan kurslarni kiritish to'la amalga oshirilgan?
11. Rivojlangan davlatlarda ta'lim tizimining tuzilishlarini izohlang?

2-MAVZU. TA'LIMNING XALQAROLASHUVI VA GLOBALLASHUVI.

REJA

1. Ta'limning xalqarolashuvi va globallashuvi tendensiyalari hamda o'ziga xosliklari.
2. Oliy ta'limga qo'yilayotgan yangi talablar.
3. Xalqaro ta'lim

Tayanch tushunchalar: globallashuv, xalqarolashuv, tendensiyalar, ta'limning globallashuvi, axborot texnologiyalari, xalqaro ta'lim, fan-texnika, ta'lim tizimi, konsepsiya, zamonaviy universitetlar.

Ta'limning xalqarolashuvi va globallashuvi tendensiyalari hamda o'ziga xosliklari

Globallashuv – asrlar va hatto ming yillar davomida davom yetib kelayotgan butun dunyo taraqqiyotining yo'nalishi. Yigirmanchi asrda bu jarayon ilmiy-texnikaviy inqilob tufayli yangi bosqichga ko'tarildi.

Ba'zi tadqiqotchilar “globallashuv” atamasini “xalqarolashuv” va “o'zaro bog'liqlik” tushunchalari bilan bog'liqlikda ifodalashadi. Globallashuv xalqaro munosabatlarning yangi bosqichidir. Ta'lim ham bundan chetda qolmaydi. Bu nimani ifodalaydi? Ta'limning globallashuvi deganda bir-biriga kirib boradigan va o'zaro bog'liq bo'lgan keng ko'lamli tuzilmalar va jarayonlar tushuniladi. Boshqacha qilib

aytganda, ular bitta butunlikni yaratadilar, unda har qanday mahalliy hodisa boshqa qismlarda sodir bo'layotgan voqealarga ta'sir qiladi.

Hozirgi vaqtda ta'lim globallashtiruvining qaysi omillari muhim rol o'ynamoqda?

Zamonaviy telekommunikatsiya vositalari va axborot texnologiyalari bilan jihozlash. Ular ta'lim jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradigan yangi pedagogik vosita sifatida qo'llaniladi. Bu omil kompyuterlarning an'anaviy o'quv fanlariga kiritilishi bilan shakllana boshladi. Endilikda bu omil sezilarli darajada rivojlangan, hamda o'qituvchilarga tashkiliy shakllar va yangi vositalar kabi turli imkoniyatlarni ochmoqda.

Talaba va o'qituvchi faoliyatini qo'llab-quvvatlash uchun zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ma'lumotlar bazalaridan foydalanish. Ular masofaviy ishlash, shuningdek, uslubiy va ilmiy adabiyotlardan foydalanish imkonini beradi va nafaqat mamlakatda, balki butun dunyoda bunday imkoniyat mavjud!

Rivojlanish va keng tarqalishning yana bir muhim omili bu - **masofaviy ta'limdir**. Bu axborot-ta'lim maydoni ko'lamini sezilarli darajada kengaytirish imkonini beradi.

Jarayonning barcha bosqichlarida o'qitish mazmunini tubdan o'zgartirishdan keyin qayta ko'rib chiqish. Bu holat jamiyatning tez axborotlashuvi bilan bog'liq. Amalga oshirilayotgan o'zgarishlar nafaqat umumiy ta'lim va kasb-hunar ta'limiga, balki mavjud sharoitlarda odamlarning hayot va mehnatdagi xatti-harakatlarining yangi, yanada moslashuvchan modelini ishlab chiqishga qaratilgan.

***Globallashuvning ta'lim sohasidagi ta'sirini quyidagilarda ko'rishimiz
mumkin:***

2.1-rasm. Globallashuvning ta'limga ta'siri

Ko'pgina ta'lim sohasidagi tadqiqotchilar "xalqarolashtirish" va "globallashuv" tushunchalarini bir xil deb hisoblamaydilar.

Xalqarolashtirish milliy ta'lim tizimini saqlash va rivojlantirishni nazarda tutadi. Xalqarolashtirish jarayoni bilan bog'liq bo'lgan dunyo tartibidir, unda ta'limni boshqarishda ustun rol aniq siyosiy chegaralarga ega bo'lgan davlatlarga tegishli bo'lib, ular orqali ta'limni baynalmilallashtirish bo'yicha an'anaviy faoliyatni amalga oshirish mumkin (talabalar harakati, kadrlar almashinuvi, universitetlar bilan hamkorlik, qo'shma tadqiqot ishlari).

Globallashuv, aslida, milliy ta'lim tizimini demontaj qilishni nazarda tutadi, dunyo tartibida tub o'zgarishlarni nazarda tutadi, bunda milliy chegaralar o'z ma'nosini yo'qotadi.

Professor J.Mestenhauzerning (AQSh, Minnesota shtati) fikriga ko'ra, "xalqarolashtirish" va "xalqaro ta'lim" tushunchalarini ajratish kerak.

Xalqarolashtirish - bu institutsional darajada islohot dasturi deb ta'riflanadi, u ta'lim tizimini rivojlantirish uchun tashqi sharoit o'zgarganligi sababli ta'lim tashkiloti o'zining ta'lim va ilmiy faoliyatini tubdan isloh qilish zarurati bilan duch kelganda

ishlay boshlaydi. Ta'limni baynalmilallashtirishning mohiyati uning fanlararo, ko'p darajali va madaniyatlararo qadriyatlarni birlashtirgan, shuningdek, baynalmilallashtirish butun universitet tuzilishini, ham butun o'quv jarayonini, ham uni boshqarishni o'z ichiga olganligidadir. Davlatlararo darajada xalqarolashtirish jarayoni namoyon bo'ladi

Xalqaro ta'lim amaliyotda ma'lum bir o'quv dasturlari to'plami sifatida amalga oshiriladi, uning vazifasi talabalarni kelajakdagi kasbiga tayyorlash, iqtisodiy hayotni baynalmilallashtirish sharoitida har qanday mamlakat mehnat bozorida bitiruvchilar uchun foydali bo'lishi mumkin bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarni rivojlantirishdir.

XX asr oxiri - XXI asr boshlarida barcha rivojlangan mamlakatlarda oliy ma'lumot eksportga yo'naltirilgan sanoat hisoblanadi. Masalan, Yevropa Ittifoqi talabalarni o'z mamlakatlaridan tashqarida o'qish uchun sayohat qilishni rag'batlantirish uchun maxsus stipendiyalar va dasturlarni ishlab chiqdi. Buyuk Britaniyaning etakchi universitetlarida, AQShda, Kanadada talabalarning 80% gacha chet el fuqarolari tashkil etadi.

Ta'lim tizimi ijtimoiy institutlardan biri bo'lganligi sababli, uning rivojlanishi butunlay jamiyatning o'zgaruvchan ehtiyojlari bilan belgilanadi, fan-texnika va ijtimoiy taraqqiyotning tabiati va yutuqlari bilan belgilanadi. Zamonaviy ijtimoiy rivojlanish dinamikasi inson hayoti va faoliyatining barcha sohalarida - fan va texnikada, iqtisodiyot va siyosatda, ta'lim va madaniyatda, ishlab chiqarishni tashkil etish va uni boshqarishda tez va chuqur o'zgarishlar bilan tavsiflanadi. Ta'lim eng muhim ijtimoiy institutlardan biri sifatida ham jamiyatning o'zgaruvchan maqsad va ehtiyojlariga muvofiq, yuqori texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etish bilan doimiy ravishda rivojlanib boradi. Shu bilan birga, ta'lim-tarbiya tizimlarining zamonning ijtimoiy muammolariga munosabati o'z-o'zidan emas, balki bilvosita, ma'lum bir inertsia bilan tavsiflangan jamoatchilik fikri va pedagoglar, jamoat va davlat arboblari faoliyatining rivojlanishi jarayonida sodir bo'ladi.

Ushbu holatlar umumiy sivilizatsiya jarayonlarini ham, ta'lim tizimlarining faoliyat ko'rsatish jarayonlarini ham ularning asosiy parametrlarini ijtimoiy o'zgarishlar, ilmiy-texnikaviy va ijtimoiy taraqqiyotning yetakchi yo'nalishlari va

tendentsiyalari bilan uyg'unlashtirish uchun doimiy izlanish, tadqiq qilish va monitoring qilish zarurligini belgilaydi. Shu bilan birga, eng tubdan modernizatsiya odatda ta'limning mazmuni kabi elementini talab qiladi, chunki bu asosiy ta'lim mazmuni o'rta maktab va kasb-hunar maktablarida talabalarni tayyorlash dasturlarini takomillashtirish uchun poydevor va imkoniyatlarni yaratadi va oliy ta'lim sifati darajasini belgilaydi. Kasb-hunar ta'limining mazmuni jamiyat ishlab chiqaruvchi kuchlarini rivojlantirish va ulardan foydalanish xarakteriga, moddiy va ma'naviy madaniyatga, aholi farovonligiga bevosita ta'sir qiladi.

XXI - asr boshlariga kelib jahon ta'lim tizimida quyidagi global tendensiyalar paydo bo'ldi va ular quyidagilar:

- ta'lim tizimini demokratlashtirishga intilish, ya'ni ta'limning hamma uchun ta'lim olish huquqining to'liq ta'minlanishi (har bir insonga millati, irqi, kelib chiqishi, diniy e'tiqodiga qaramay);
- ta'lim xizmatlari bozorining o'sishi;
- ta'lim tarmoqlarining kengayishi va talabalarning ijtimoiy tarkibining o'zgarishi;
- ta'limni boshqarish sohasida o'ta markazlashtirilgan va markazlashtirilmagan ta'lim moliyalashtiriladigan asosiy obyektga aylanishi;
- ta'lim dasturlarini doimiy yangilash va modernizatsiyalash;
- "ta'limni boshqarish sohasida o'ta markazlashtirilgan va markazlashtirilmagan ta'lim moliyalashtiriladigan asosiy obyektga aylanishi"

bo'lgan bolalar ta'limi uchun qo'shimcha resurslarni izlab topish.

Nazorat uchun savollar

1. "Globallashuv" va "xalqarolashuv" atamalari mazmunini izohlang.
2. Hozirgi vaqtda ta'lim globallashuvining qaysi omillari muhim rol o'ynamoqda?
3. Globallashuvning ta'lim sohasidagi ta'sirini nimalarda ko'rishimiz mumkin.
4. XXI - asrda jahon ta'lim tizimida qanday global tendensiyalar paydo bo'ldi va ular qaysilar?

or bo'lgan bolalar ta'limi uchun qo'shimcha resurslarni izlab topish tendensiyasi bo'yicha bizning ta'lim tizimimizda qanday amalga oshirilmoqda?

3-MAVZU: OLIY TA'LIMGGA QO'YILAYOTGAN YANGI TALABLAR.

Reja

1. Oliy ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi
2. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish istiqbollari.
3. Jamiyatning oliy ta'limga qo'yadigan talablari.

Tayanch tushunchalar: oliy ta'lim, ta'limga qo'yilayotgan talab, ta'limning globallasuvi, axborot texnologiyalari, xalqaro ta'lim, fan-texnika, ta'lim tizimi, konsepsiya, zamonaviy universitetlar.

Bugungi zamonaviy jamiyatda inson faoliyatining eng keng sohalaridan biri - bu ta'lim hisoblanadi. Oxirgi yillarda ta'limning ijtimoiy roli ortib, dunyoning aksariyat davlatlarida ta'limning barcha turlariga bo'lgan munosabat o'zgardi. Ta'lim ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyotning bosh, yetakchi omili sifatida qaralmoqda. Bunday e'tiborning sababi zamonaviy jamiyatning eng muhim qadriyati va asosiy kapitali - bu yangi bilimlarni izlash, egallash va nostandart qarorlar qabul qilishga qodir bo'lgan inson hisoblanadi. Shunday ekan, hozirgi davrda ta'lim shaxs va jamiyatni rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Bugun Yangi O'zbekiston hayotining barcha sohaları chuqur islohotlar maydoniga aylangan. Bu jarayonda ijtimoiy sohaning asosi hisoblangan ta'lim tizimidagi o'zgarishlar ham shular jumlasidandir. Mamlakatimizda so'nggi yillarda ta'lim tizimining barcha bosqichlarini zamonaviy talablar asosida tashkil etish bo'yicha amaliy ishlar hal qiluvchi bosqichga kirdi.

Ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy qismini, albatta, oliy ta'lim tizimidagi islohotlar tashkil etadi. Hususan, O'zbekiston Respublikasida oliy ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, mustaqil fikrlaydigan

yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish maqsadida davlatimiz rahbarining 2019 yil 8 oktyabrdagi farmoni bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasi sohadagi yangi islohotlar uchun debocha vazifasini bajarib bermoqda.

Ushbu hujjatga intellektual taraqqiyotni jadallashtirish, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash, ilmiy va innovatsion faoliyatni samarali tashkil etish hamda xalqaro hamkorlikni mustahkamlash maqsadida fan, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini rivojlantirish singari vazifalar asos qilib olindi.

Konsepsiya mazmuni mamlakatimiz oliy ta'lim tizimini isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini aks ettiradi. Unda oliy o'quv yurtlarida qamrov darajasini kengaytirish hamda ta'lim sifatini oshirish, raqamli texnologiyalar va ta'lim platformalarini joriy etish, yoshlarni ilmiy faoliyatga jalb qilish, innovatsion tuzilmalarni shakllantirish, ilmiy tadqiqotlar natijalarini tijoratlashtirish, xalqaro e'tirofga erishish hamda boshqa ko'plab aniq yo'nalishlar belgilab berilgan. Bularning barchasi ta'lim jarayonini yangi sifat bosqichiga ko'tarish uchun xizmat qiladi.

Oliy ta'lim bakalavriat ta'lim yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklari bo'yicha yuqori malakali kadrlar tayyorlanishini ta'minlaydi. Oliy ma'lumotli kadrlarni tayyorlash oliy ta'lim tashkilotlarida (universitetlar, akademiyalar, institutlar, oliy maktablar) amalga oshiriladi. Umumiy o'rta (o'n bir yillik ta'lim), o'rta maxsus (to'qqiz yillik tayanch o'rta va ikki yillik o'rta maxsus ta'lim), boshlang'ich professional ta'lim (to'qqiz yillik tayanch o'rta va ikki yillik boshlang'ich professional ta'lim) olgan shaxslar, shuningdek, ushbu qonun kuchga kirguniga qadar o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi (to'qqiz yillik umumiy o'rta va uch yillik o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi) olgan shaxslar oliy ma'lumot olish huquqiga ega.

Oliy ta'lim ikki bosqichga – bakalavriat va magistratura bosqichiga ega. Bakalavriat oliy ta'lim yo'nalishlaridan biri bo'yicha chuqurlashtirilgan bilim, malaka va ko'nikmalar beradigan, o'qish davomiyligi kamida uch yil bo'lgan tayanch oliy ta'limdir.

Magistratura tegishli bakalavriat negizidagi aniq mutaxassislik bo'yicha o'qish davomiyligi kamida bir yil bo'lgan oliy ta'limdir. Magistratura mutaxassisliklarining va ularga muvofiq bo'lgan bakalavriat ta'lim yo'nalishlarining ro'yxati ta'lim sohasidagi vakolatli davlat boshqaruvi organi tomonidan belgilanadi. Fuqarolar shartnoma asosida ikkinchi va undan keyingi oliy ma'lumotni olish huquqiga ega.

Bugungi kunda jahondagi nufuzli oliy ta'lim muassasalari ilm-fanning yirik o'choqlari hisoblanishi hech kimga sir emas. Hozirda yangi-yangi oliy o'quv yurtlari, dunyodagi yetakchi universitetlarning filiallari tashkil etilmoqda. Misol uchun, so'nggi 5 yilda mamlakatimizda 47 ta yangi oliy ta'lim muassasasi, jumladan, xorijiy universitetlarning filiallari tashkil etilib, oliy o'quv yurtlarining soni 125 taga etdi.

Davlat-xususiy sheriklik tizimi asosida nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyati yo'lga qo'yilmoqda. Aholi fikrini o'rgangan holda, sirtqi va kechki ta'lim shakllari qayta tiklandi, qabul kvotalari oshirilmoqda. Maktab bitiruvchilarini oliy ta'limga qamrab olish darajasi 2016 yilgi 9 foizdan 2020 yilda 25 foizga etdi.

Professor-o'qituvchilarning xorijdagi oliy ta'lim hamda ilmiy-tadqiqot maskanlarida malaka oshirishi va stajirovka o'tashini ta'minlaydigan mexanizm yaratildi. Ularning oylik ish haqi miqdori 2018 yilga nisbatan o'rtacha 2,5 barobar oshirildi. Bu yildan boshlab 10 ta oliy ta'lim muassasasi o'zini-o'zi moliyalashtirish tizimiga o'tkazildi.

Prezidentimiz tashabbusi bilan oliy ta'lim tashkilotlari uchun akademik va tashkiliy, shuningdek, moliyaviy mustaqillikning berilishi hamda Kengashlar vakolatlarining kengayotgani ta'lim sohasidagi davlat siyosatini amalga oshirish, sifatli ta'lim xizmatlarini ta'minlash va bu borada hukumatimiz tomonidan berilgan vazifalarni to'la-to'kis ado etish orqali mamlakatimiz taraqqiyotini belgilab beruvchi salohiyatli kadrlar tayyorlashga keng imkoniyatlar yaratadi.

Ta'lim tizimini yanada rivojlantirish uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi farmonni imzoladi. Ushbu farmonga asosan, O'zbekiston Respublikasida oliy ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma'naviy-axloqiy

fazilatlariga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish maqsadida quyidagilar:

O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasining 1-ilovasiga muvofiq quyidagilar nazarda tutilgan:

❖ Oliy ta'lim sohasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish, hududlarda davlat va nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyatini tashkil etish asosida oliy ta'lim bilan qamrov darajasini 50 foizdan oshirish, sohada sog'lom raqobat muhitini yaratish;

❖ O'zbekiston Milliy Universiteti va Samarqand davlat universitetini mamlakatimiz oliy ta'lim muassasalarining flagmaniga aylantirish;

❖ Respublikadagi kamida 10 ta oliy ta'lim muassasasini xalqaro e'tirof etilgan tashkilotlar (Quacquarelli Symonds World University Rankings, Times Higher Education yoki Academic Ranking of World Universities) reytingining birinchi 1 000 ta o'rindagi oliy ta'lim muassasalari ro'yxatiga, shu jumladan, O'zbekiston Milliy universiteti va Samarqand davlat universitetini birinchi 500 ta o'rindagi oliy ta'lim muassasalari ro'yxatiga kiritish;

❖ Oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o'tkazish;

❖ Xalqaro tajribalardan kelib chiqib, oliy ta'limning ilg'or standartlarini joriy etish, jumladan, o'quv dasturlarida nazariy bilim olishga yo'naltirilgan ta'limdan amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim tizimiga bosqichmabosqich o'tish;

❖ Oliy ta'lim mazmunini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarining barqaror rivojlanishiga munosib hissa qo'shadigan, mehnat bozorida o'z o'rnini topa oladigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash tizimini yo'lga qo'yish;

❖ Oliy ta'lim muassasalarining akademik mustaqilligini ta'minlash;

❖ Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim, fan, innovatsiya va ilmiy-tadqiqotlar natijalarini tijoratlashtirish faoliyatining uzviy bog'liqligini nazarda tutuvchi "Universitet 3.0" konsepsiyasini bosqichma-bosqich joriy etish;

❖ Xorijiy investitsiyalarni keng jalb qilish, pullik xizmatlar ko'lamini kengaytirish va boshqa byudjetdan tashqari mablag'lar hisobiga oliy ta'lim muassasalarida texnopark, forsayt, texnologiyalar transferi, startap, akselerator markazlarini tashkil etish hamda ularni tegishli tarmoq, soha va hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini tadqiq qiluvchi va prognozlashtiruvchi ilmiy-amaliy muassasalar darajasiga olib chiqish;

❖ Oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilari, ilmiy izlanuvchilari, doktorantlari, bakalavriat va magistratura talabalarining yuqori impakt-faktorga ega nufuzli xalqaro ilmiy jurnallarda maqolalar chop etishi, maqolalarga iqtiboslik ko'rsatkichlari oshishi, shuningdek, respublika ilmiy jurnallarini xalqaro ilmiy-texnik ma'lumotlar bazasiga bosqichma-bosqich kiritilishini ta'minlash;

❖ O'zbekiston oliy ta'lim tizimini Markaziy Osiyoda xalqaro ta'lim dasturlarini amalga oshiruvchi "xab"ga aylantirish;

❖ Oliy ta'limning investitsiyaviy jozibadorligini oshirish, xorijiy ta'lim va ilmfan texnologiyalarini jalb etish;

❖ Talaba-yoshlar ta'lim-tarbiyasi uchun qo'shimcha sharoitlar yaratishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni o'z ichiga olgan beshta tashabbusni amaliyotga tatbiq etish;

❖ Oliy ta'lim muassasalarining infratuzilmasi va moddiy-texnik bazasini, shu jumladan, xalqaro moliya institutlarining imtiyozli mablag'larini keng jalb qilish hisobiga yaxshilash, ularni bosqichma-bosqich o'zini o'zi moliyalashtirish tizimiga o'tkazish va moliyaviy barqarorligini ta'minlash;

❖ Ta'limning ishlab chiqarish korxonalari va ilmiy-tadqiqot institutlari bilan o'zaro manfaatli hamkorligini yo'lga qo'yish;

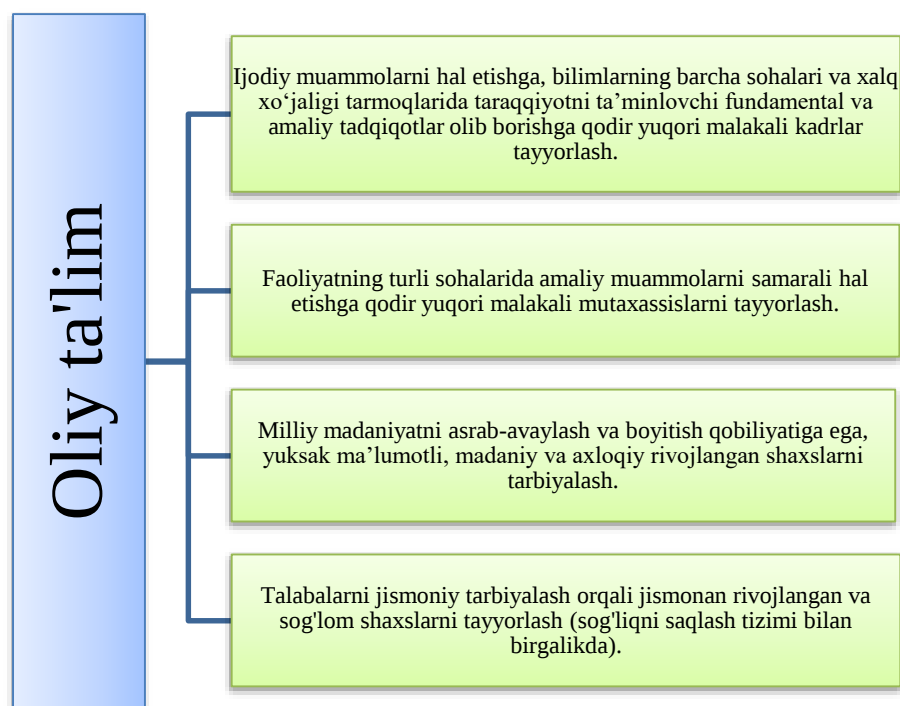
❖ Aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari, shu jumladan, imkoniyati cheklangan shaxslarning oliy ta'lim bilan qamrov darajasini oshirish, ular uchun infratuzilmaga oid sharoitlarni yaxshilash;

Konsepsiya tegishli davrga mo'ljallangan maqsadli parametrlar va asosiy yo'nalishlardan kelib chiqib, har yili alohida tasdiqlanadigan "Yo'l xaritasi" orqali bosqichma-bosqich amalga oshirilishi belgilab qo'yilgan.

Global o'zgarishlar davrida ta'lim-tarbiyaga extiyoj ortib boradi. Chunki hayot o'zgarish sur'atlari tezlashadi. Bu bir tomondan, turli xalqlar hayot soxalarida imkoniyat doirasida umumiy jihatlarni, qulayliklarni yaratib bersa, ikkinchi tomondan axborot makoni kengayadi. Turli maqsad va manfaatlarga yo'naltirilgan har xil g'oya, qarashlar, uni targ'ibot qilish texnologiyalari ijtimoiy ong va tafakkuriga ta'sir ko'rsatish maqsadida "jozibador"ligini oshirgan holda samaradorlikka erishish uchun harakat qiladi.

Bugungi kunda federal darajada ham, ko'pgina oliy o'quv yurtlari darajasida ham yagona uslubiy yondashuvlarga asoslangan oliy kasbiy ta'lim sifatini boshqarishning tarmoq tizimini yaratish metodologiyasi mavjud emas. Hozirgi vaqtda universitetlar uni mustaqil ravishda ishlab chiqishlari kerak, bu katta moliyaviy va vaqt xarajatlari bilan bog'liq.

Jamiyat roliga turlicha yondashuvlarni tahlil qilib, biz jamiyatning oliy ta'limga qo'yadigan quyidagi talablarini shakllantirishimiz mumkin.

2.2-rasm. Jamiyatning oliy ta'limga qo'yadigan talablari.

1. Ijodiy muammolarni hal etishga, bilimlarning barcha sohalar va xalq xo'jaligi tarmoqlarida taraqqiyotni ta'minlovchi fundamental va amaliy tadqiqotlar olib borishga qodir yuqori malakali kadrlar tayyorlash.

2. Faoliyatning turli sohalarida amaliy muammolarni samarali hal etishga qodir yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash.

3. Milliy madaniyatni asrab-avaylash va boyitish qobiliyatiga ega, yuksak ma'lumotli, madaniy va axloqiy rivojlangan shaxslarni tarbiyalash.

4. Talabalarni jismoniy tarbiyalash orqali jismonan rivojlangan va sog'lom shaxslarni tayyorlash (sog'liqni saqlash tizimi bilan birgalikda).

Ish beruvchi nuqtai nazaridan, universitet bitiruvchilari quyidagilarga ega bo'lishi kerak:

1) yuqori mehnat unumdorligini ta'minlash, xodimlarni qo'shimcha tayyorlash va qayta tayyorlash uchun korxonaning samarasiz xarajatlarini kamaytirish yoki mutaxassislarni tayyorlash xarajatlarini oqlash uchun yetarli amaliy va nazariy bilim va ko'nikmalar (universitetlar bilan shartnomalar tuzishda);

2) ular bajaradigan ish uchun zarur bo'lgan rivojlangan kasbiy fazilatlar (tashabbuskorlik, tashkilotchilik qobiliyati va boshqalar);

3) yaxshi salomatlik va yuqori jismoniy chidamlilikni nazarda tutuvchi yuqori samaradorlik.

Manfaatdor tomonlar tomonidan oliy ta'limga qo'yilgan barcha talablarni tahlil qilib, biz barcha manfaatdor tomonlar uchun zarur bo'lgan mutaxassislarni tayyorlash sifatining tarkibiy qismlarini aniqlashimiz mumkin:

- yaxshi nazariy asos (bitiruvchilarning kasbiy faoliyatda foydalanishlari uchun zarur bo'lgan ma'lum bir soha bo'yicha nazariy bilimlar to'plami);

- amaliy ko'nikmalar, qobiliyatlar, tajriba (nazariy asosdan foydalangan holda amaliy muammolarni hal qilish qobiliyati);

- ilmiy salohiyat (ilmiy va amaliy muammolarni hal qilish qobiliyati);

- kasbiy faoliyat uchun zarur bo'lgan shaxsiy va psixologik xususiyatlar (zakovat, tanqidiy fikrlash, tahlil qilish qobiliyati, tashkilotchilik qobiliyati, mas'uliyat, tashabbuskorlik, muloqot qobiliyati, mehnatsevarlik va boshqalar);

- bilim darajasi (odob-axloq, jamiyatda adekvat xulq-atvor);

- umumiy madaniy daraja, ta'lim (har tomonlama rivojlanish, dunyoqarash va boshqalar);

- jismoniy salomatlik.

Zamonaviy jamiyatda ta'lim tizimini rivojlantirishning strategik yo'nalishi insonni turli xil bilim sohalarida turli xil, mustaqil, maqsadga muvofiq faoliyatga jalb qilish asosida uning intellektual va axloqiy rivojlanishini ta'minlash, bilimlarni tez yangilashdan iborat ekanligiga asoslanadi. Oliy ta'lim oldiga quyidagi bilimlarga qodir mutaxassislarni tayyorlash vazifasi qo'yiladi:

- 1) zamonaviy jamiyatning tez o'zgaruvchan sharoitlariga moslashish, muvaffaqiyatli ishlash uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni mustaqil ravishda egallash va ularni turli muammolarni hal qilishda amaliyotda qo'llash;

- 2) mustaqil, tanqidiy fikrlash, haqiqatda yuzaga keladigan muammolarni ko'ra bilish va zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda ularni hal qilishning oqilona usullarini izlash;

3) axborot bilan malakali ishlash, axborotni ajratib olish va qayta ishlash, shuningdek, belgilangan vazifalarni hal qilish uchun axborot resurslaridan, shu jumladan global resurslardan samarali foydalanish;

4) turli bilim sohasi mutaxassislarini birlashtirgan jamoalarda ishlay olishi.

Universitetda mutaxassislar tayyorlash sifatini muvaffaqiyatli rivojlantirish yangi axborot texnologiyalaridan foydalanishni nazarda tutadi. Yangi axborot texnologiyalaridan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- ijtimoiy sharoitlar va talabalarning yashash joyidan qat'i nazar, ta'lim samaradorligi va qulayligini oshirish;

- o'quvchilarning mustaqilligi va faolligini rivojlantirish, o'quv jarayonidan xabardorligini oshirish;

- jamoatchilik talablariga tezda javob bera olish qobiliyati.

Zamonaviy universitet jamiyatning faol, ko'pqirrali va samarali faoliyat yurituvchi instituti bo'lib, bir vaqtning o'zida uchta yirik vazifalarni hal etishi lozim: ta'lim, ilmiy va innovatsion-tadbirkorlik. Bunday universitetlarda akademik ta'lim olish bilan bir qatorda bitiruvchilarning tadbirkorlik faolligini ham rag'batlantirish lozim, bu o'z navbatida universitetning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish markazi bo'lishiga imkon yaratadi.

Tadbirkorlik universiteti tarixi Kaliforniyada (XX asrning 40 yillarining oxiri 50 yillarning boshlarida) Silikova (Kremli) vodiysini yaratish bilan boshlanadi. Buning asosiy maqsadi Massachuseta texnologik universiteti bilan biznes o'rtasidagi hamkorlikni yo'lga qo'yish bo'lgan.

Yevropada birinchi tadbirkorlik shaklidagi birinchi universitet 1994 yildan Xalmers universiteti (Geteborg) hisoblanadi.

Birinchi marta "tadbirkorlik universiteti (institut)" iborasi britaniyalik tadqiqotchi Berton Klarkning "Tadbirkorlik institutlarini yaratish. Transformatsiyaning tashkiliy yo'llari" nomli kitobida qo'llanilgan. "Tadbirkorlik universiteti" konsepsiyasining muallifi bo'lib Stenford universiteti professori Genri Itskovits hisoblanadi.

Tadbirkorlik universitetining asosiy qirralari

1. Tadbirkorlik universitetlari ijtimoiy tadbirkorlik bilan shug'ulanadilar. P.Druker "tadbirkorlik na fanga, na san'atga taalluqli emas - bu aniq faoliyat, amaliyot" deb hisoblanagan.

Tadbirkorlik universitetining mazmun-mohiyatini hatto Y.Shumpeter (1883-1950 yy.) tomonidan aniqlangan quyidagi 4 ta jihat orqali ifodalash mumkin:

- yangiliklar (innovatsiyalar)ga intilish;
- tavakkalchilikni bilish;
- o'z kuchiga ishonish;
- o'z mustaqilligini his etish.

Tadbirkor "kreativ buzish" bilan shug'ullanadi va resurslarning yangi kombinatsiyalarini amalga oshiradi.

2. Tadbirkorlik universiteti o'z faoliyatini moliyalashtirishning ko'pkanalli tizimiga ega. Uning asosiy manbalari: 1) ta'lim xizmatlarini amalga oshirish; o'quv-uslubiy adabiyotlarni nashr ettirish va sotish; 3) mablag'larni biznesdan qo'shma tijorat loyihalarni jalb etish orqali topish; 4) mintaqaviy buyurtmalarni bajarishdan tushumlar; 5) davlat buyurtmalari; 6) bitiruvchilar; 7) xalqaro filantropik(homiylik, xayriya) tashkilotlar. Fandreyzing (turli maqsadlar uchun pul mablag'larini yig'ish). Endaument (xayriya investitsion fondi, universitet hamjamiyatini qo'llab-quvvatlovchi juda muhim dastak).

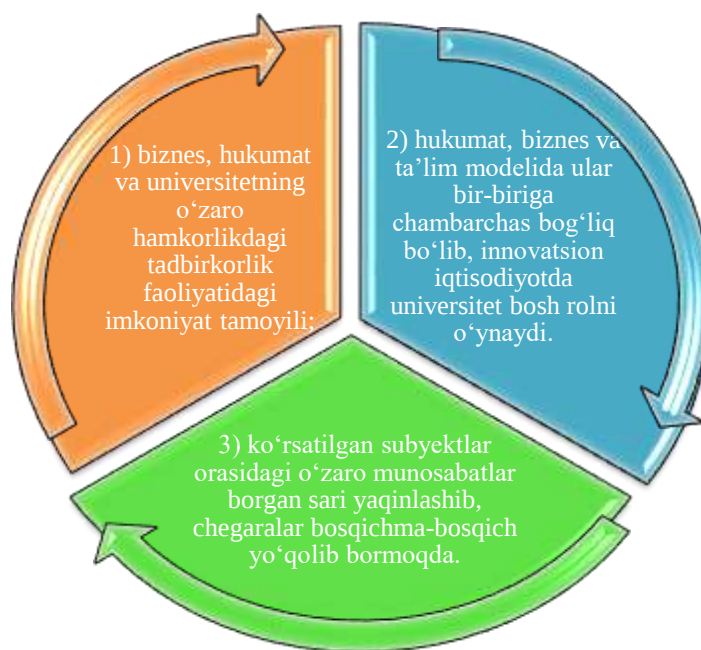
3. Tadbirkorlik universiteti doimiy ravishda yangi faoliyat turlari bilan shug'ullanish borasidagi ya'ni, raqobatchilikni kuchaytirish va faoliyatni diversifikatsiyalash, marketing xizmatini yaxshilash kabi tashabbuslar bilan chiqadi. Shuningdek, mavjud (nazorat qilinadigan) resurslar va innovatsiyalar doirasidagi imkoniyatlarni izlash, texnoparkli muhit va texnoparkcha tafakkur bilan shug'ullanadilar.

4. Tadbirkorlik universiteti o'zining ichki kuchiga(permanentli) mos holda chuqur transformatsiyasini amalga oshiradi. Tadbirkorlik universiteti-bu ambition maqsadlar + samarali tashkiliy o'zgarishlardir. Tadbirkorlik tashkilotiga fan, ta'lim va innovatsiya o'rtasidagi yangi balans kerak bo'ladi.

Innovatsiyaviylik va loyihali yo'naltirilganlik ham ta'limni ham ilmiy tadqiqotlarni o'z ichiga qamrab oladi. Natijada, professionalizm tushunchasining o'zgarishi ro'y beradi. Fanlararo jamoaviy ishlash uslubi tasdiqlanadi. Ilmiy tadqiqotlarda asosiy e'tibor asosan amaliy tadqiqotlarga va innovatsiyalarni ishlab chiqishga qaratiladi.

5. Tadbirkorlik universiteti xalqaro aloqalarni qo'shgan holda tashqi muhit bilan o'zaro xatti-harakatlarni yangi bosqichga olib chiqadi. Tadbirkorlik universitetining hamkorlar bilan ko'p tomonlama o'zaro xatti-harakatlarini G.Itskovitsning "Uchala spiral" tamoyili orqali ko'rib chiqish mumkin: biznes, hukumat, universitet.

"Uchala spiral" modelining asosida G.Itskovitsning quyidagi tasdiqlari yotadi:

2.3-rasm. G.Itskovitsning "Uchala spiral" tamoyili

1) biznes, hukumat va universitetning o'zaro hamkorlikdagi tadbirkorlik faoliyatidagi imkoniyat tamoyili;

2) hukumat, biznes va ta'lim modelida ular bir-biriga chambarchas bog'liq bo'lib, innovatsion iqtisodiyotda universitet bosh rolni o'ynaydi.

3) ko'rsatilgan subyektlar orasidagi o'zaro munosabatlar borgan sari yaqinlashib, chegaralar bosqichma-bosqich yo'qolib bormoqda.

Tadbirkorlik universiteti rolining ortishi bilimlarni “generatsiyalash” mexanizmini shakllantirish sifatida ularni amaliyotda qo‘llashgacha olib borishga qodirligi bilan izohlanadi. Bunda akselaratsion (kuchaytiruvchi) dasturlar, asosan yoshlardan iborat bo‘lgan yangi jamoalar muvaffaqiyatli star-up – startaplar (“jarayonning boshlanishi”), spin-off - spinoflar (“reklama, xabar jo‘natish”, “hamkorlikdagi natija”) -tijorat maqsadidagi takliflar uchun sho‘ba kompaniyalarni ajratish yo‘li bilan qayta tashkil etish muhim rol o‘ynaydi.

Bugungi kunda tadbirkorlik universitetlari global axborot jamiyatida va xalqaro aloqalarni mustahkamlashda, sivilizatsiyalararo sinagriya siyosatini amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu borada Yevropaliklar amerikaliklardan o‘rganishgan bo‘lishsa, bizlar ham amerikaliklar ham Yevropaliklardan, ham xitoyliklardan ham o‘rganishimiz lozim.

Shunday qilib, tadbirkorlik universiteti – bu:

birinchidan, universitet-o‘z missiyasi doirasida tadbirkor;

ikinchidan, universitet-innovator. Uning subyektlari innovatsion, uning faoliyati innovatsion, uning mahsuloti innovatsion;

uchinchidan, universitet-integrator. Uning barcha subyektlari faoliyati yakuniy natijaga yo‘naltirilgan bo‘lib mintaqaviy hamjamiyatga hamohang tarzda amalga oshiriladi. U yetakchi mahalliy va xorijiy OTMLar bilan hamkorlikdagi “strategik birlashmalar”ning ishtirokchisi hisoblanadi.

Adabiyotlar va muomalada oxirgi paytlarda "tadbirkorlik universiteti" universitet 3.0 nomi bilan atalib rossiyalik mutaxassislar G.N.Konstantinov va S.R.Filonovich tomonidan berilgan ta’rifga ko‘ra, tadbirkorlik universiteti - bu uchta sohada - bilimlarni yaratish, o‘qitish va bilimlarni amalda o‘zgartirish - yangi faoliyatni boshlash, ichki muhitni o‘zgartirish va tashqi muhit bilan o‘zaro munosabatlarni o‘zgartirish orqali cheklovlarni yengib o‘tish uchun muntazam ravishda harakat qiladigan oliy o‘quv yurti.

A.O.Grudzinskiy tadbirkorlik universitetini quyidagilar deb hisoblaydi: 1) o‘z faoliyatida maqsadli innovatsiyalarga asoslangan, xavf va dinamik talab sharoitida ishlashga qodir bo‘lgan tashkilot; 2) rentabelli faoliyat olib boradigan va birinchi

navbatda o'z imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda iqtisodiy jihatdan samarali tashkilot; 3) egiluvchan tarmoqqa ega liberal tashkilot; 4) asosiy omillar odamlar, guruhlar va ularning to'liqligi bo'lgan tashkilot, bunda odamlar ishi foyda va havf balansiga asoslanadi; 5) rahbariyati birinchi navbatda xodimlarning harakatlarini rejalashtirish va nazorat qilishni emas, balki tashkilotning strategiyasi doirasidagi faoliyatni har tomonlama qo'llab-quvvatlaydigan tashkilot, bu uchun rahbariyat ijrochilarga o'z huquq va majburiyatlarini imkon qadar topshiradi; 6) iste'molchi oldida turgan va uning talablariga kiritilgan o'zgarishlarga o'z vaqtida va moslashuvchan javob berishga imkon beradigan tashkilot».

An'anaviy universitetlarning tadbirkorlik institutlariga aylanishi ularning ichki institutsional muhitidagi o'zgarishlarni anglatadi. Ushbu o'zgarishlarning umumiy mohiyati universitetni boshqarishdir. Uning mohiyati universitet 3.0 ni boshqarish asosi sifatida iqtisodiyotning xususiy sektoriga xos bo'lgan mafkuralar, usullar va amaliyotdan foydalanishdir.

Umuman olganda, jamiyat va iqtisodiyotning rivojlanishi bilan universitetlar funksiyalarining rivojlanish jarayonlari ham ma'lum bir tendensiyalarga ega bo'lgan holda vaqt o'tishi bilan ular o'zgarib va takomillashib borgan va bu holat hozir ham davom etmoqda.

Oliy ta'lim muasasasi ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanish bevosita ta'lim jarayonini amalga oshiruvchi o'qituvchilarga ham alohida talablar qo'yadi. Amaliy faoliyatga ijodkorona tatbiq etishning asosiy tayanch nuqtalari hisoblangan, o'z-o'zini takomillashtirish texnologiyasining konseptual asoslarini, asosiy qoidalarining mohiyatini o'zlashtirgan pedagog talabalarga ta'lim va tarbiya berishda innovatsion g'oyalarning yetakchisi bo'la olishi mumkin. Bu esa quyidagilarni taqozo etadi:

a) u talabani tinglay biladi va uni eshita oladi, shaxsiy fikrlarini ifodalashiga, ochiqdan-ochiq qarshi chiqishiga bag'rikenglik munosabatida bo'la oladi, o'zaro tenglik va ishonchga asoslangan munosabatlarni o'rната biladi, vaziyatdan munosib ravishda chiqa oladi;

b) pedagog yangi g'oyalarni hamisha qo'llab-quvvatlaydi, g'oya va fikrlarini bemalol, erkin ifodalash mumkin bo'lgan muhitni yarata oladi;

v) qiyin yoki nizoli vaziyatlarda aybdorni emas, keskinlik va ixtiloflarning kelib chiqish sabablarini izlaydi;

g) talabalar jamoasida mo'tadil psixologik muhitni yarata oladi, ularning muvaffaqiyatlari va xizmatlarini tan ola biladi.

Ijodkor pedagog o'z kasbining yetuk ustasi – ustoz pedagog, ma'lum pedagogik mahoratga ega shaxs hisoblanadi. Pedagog barcha vaziyatlarda ham o'z faoliyatini muvaffaqiyatli olib borishi uchun doimiy ravishda o'z bilim va mahoratini oshirib, zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarni, ilg'or pedagogik tajribalarni, metod va usullarni muntazam o'rganib, kasbiy-pedagogik ijodkorligini rivojlantirib boradi.

Ta'lim sohasidagi nufuzli Xalqaro ekspertlar tomonidan ta'lim-tarbiya jarayoniga ikki xil kompetensiyalarni uyg'un joriy etish taklif etilmoqda. Bular: “Hard skills - (ingliz. “qattiq” malaka) kasbiy kompetensiyalar hamda “Soft skills” - (ingliz. “yumshoq”, “moslashuvchan” malaka) universal (umumiy) kompetensiyalar.

“Hard skills” - malaka darajasini aniqlash va o'lchash mumkin bo'lgan bilimlar majmui sifatida (matnni kompyuterda terish malakasi, avtomobilni boshqarish ko'nikmasi, ingliz tilida gapirish, matematik bilim, kompyuter dasturlaridan foydalanish ko'nikmasi), “soft skills” aniq va umumiy o'lchov birligiga ega bo'lmagan moslashuvchan, egiluvchan malakalar (kreativlik, jamoada ishlash ko'nikmasi, hissiy barqarorlik, mas'uliyat, tashabbuskorlik va h.k.) sifatida qayd etilmoqda.

“Hard skills” - “qattiq” malakaga ega bo'lish uchun muayyan kasb bo'yicha aniq bilim zarur bo'ladi va bu ko'nikmalarning mavjudligi imtihon o'tkazish orqali aniqlanadi.

“Soft skills” - “yumshoq” kompetensiyalar (ijodkorlik, muloqotga kirishishi layoqati, jamoada ishlash qobiliyati, qat'iyatlilik, tanqidiy fikrlash va h.k.) esa ko'p hollarda inson xarakteri va hayotiy tajribasiga bevosita bog'liq bo'lganligi sababli shaxsiy fazilat, xislat, qobiliyat sifatida ham talqin etiladi.

“Soft skills” tushunchasi tadqiqot predmeti (obyekti) sifatida ilmiy muomalaga kirishi ilk marta 1959-1972 yillarda AQSH armiyasi shaxsiy tarkibini tayyorlash

jarayonidagi islohotlar bilan bog'liq. Askarlarning shaxsiy va jangovor kompetensiyalarini shakllantirish bo'yicha tadqiqotlarga rahbarlik qilgan psixolog, ehtiyojlar nazariyasi muallifi, mavzular bo'yicha apperseptiv testlarni baholashning yangi metodikasini ishlab chiqqan professor Devid Makkleland AQSH davlat departamenti xizmatiga xodimlarni tanlash jarayonida ilk marta “yumshoq” (soft) kompetensiyalar va ularni baholash tushunchasini qo'llaydi.

XXI asrga qadar ta'lim tizimida yoshlarga asosan “hard skills” – “qattiq” malaka darajasini berishga e'tibor qaratib kelindi. Ya'ni, muayyan kasbni puxta egallash, uning sir-asrorlarini to'liq o'zlashtirish – shaxsning yetuk mutaxassis ekanligini belgilovchi asosiy faktor sifatida qayd etilgan.

XXI asr pedagogikasi esa zamonaviy dunyoda bu xislatlarning yetarli emasligi, endilikda tafakkurni rivojlantirish, kreativ makon, muhit, kreativ shaxs, kreativ mahsulot yaratishga bo'lgan ehtiyoj asosida ish tutish lozimligini uqtirmoqda. Zamonaviy pedagog shaxsiga xos bo'lgan yangi yondashuv va talablar yuzaga kelmoqda. Hususan bo'lajak o'qituvchilarning partisipativ kompetentligi.

“Partisipatsiya” tushunchasi Levi Bryul tomonidan ilmiy jihatdan asoslab berilgan bo'lib, u partisipativlikni “ekzistensial naturalistik” qarashlarga asoslangan holda boshqa shaxs bilan yaxlit birlik tajribasi deb izohlaydi. Uning fikricha, partisipatsiya (ishtirok etish) “subyekt-subyekt munosabatlari” tushunchasi orqali anglashiladigan, samarali moslashuvni ta'minlaydigan qulay psixosomatik vaziyatni aks ettiradi.

Partisipativlik, uning mazmuni va tarkibiy qismlariga oid qarashlarda mazkur tushuncha bilan bog'liq ko'nikmalar ham ajratib ko'rsatiladi. N.S.Shkitina, N.S.Kasatkinalarning “Pedagogika oliy ta'lim muassasalari talabalarini partisipativ tayyorlash” nomli maqolasida partisipativlikka doir ko'nikmalari quyidagicha tavsiflanadi:

— partisipativ-perseptiv: muloqot jarayonida suhbatdoshni individual, o'ziga xos shaxs sifatida hissiy idrok etishga qaratilgan mahorat; aloqa sherigining ijobiy shaxsiy xususiyatlarini ta'kidlash va ularga e'tiborni jamlash qobiliyati;

— partisipativ-kommunikativ: muloqotda sherigini tinglash va uning nuqtai nazarini tushunish qobiliyati; muloqot paytida samarali suhbat o'tkazish qobiliyati va boshqalar;

— partisipativ-interaktiv: jamiyatning har qanday vakili uchun maqbul bo'lgan umumiy qadriyatlarni anglay olish; ixtiyoriylik va qiziqish bilan ajralib turadigan samarali qo'shma faoliyatni tashkil etish uchun qulay psixologik muhit, psixologik iqlim yaratish qobiliyati va boshqalar.

Ma'lumki, bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy tayyorlash jarayoni tegishli mutaxassisliklar bo'yicha Respublikamizdagi barcha oliy ta'lim muassasalari uchun majburiy talablar majmuini ifodalovchi malaka talablari doirasida amalga oshiriladi. Ushbu rasmiy me'yoriy-uslubiy xujjatda bakalavrlar kasbiy faoliyatlarining tavsifi, kasbiy faoliyatining sohalari, obyektlari, kasbiy faoliyatlarining turlari, kasbiy vazifalari, kasbiy kompetensiyalariga qo'yiladigan talablar hamda bo'lajak mutaxasisi sifatida egallashlari lozim bo'lgan umumiy va kasbiy kompetensiyalari mazmuni belgilab berilgan bo'lib, mazkur talablar o'z mazmuniga ko'ra ta'lim oluvchilarda hamkorlik, faollik, ijodiy o'zini o'zi anglash va jamoaviy mas'uliyat kabi jihatlarni rivojlantirishni taqozo etadi.

Partisipativ faoliyat shaxslararo munosabatlar mazmunida o'zaro birgalikdagi faoliyatda namoyon bo'lar ekan, mazkur jarayon subyekt-subyekt munosabatlarini ijtimoiy maqbul shaklda tashkil etish, turli vaziyatlarda ijodiy harakat qila olish, muloqot jarayonidagi ijodiy yondashish kabilarni ham taqozo etadi. Ushbu nuqtai nazardan, partisipativlikning mazmunini belgilashda ijodiylik xususiyatlarini ham e'tiborga olish lozim.

Taniqli biznes-trener, «SBA University» asoschisi, tadbirkor V.Shipilov mazkur bilim, malakalarni shakllantirish jarayonida uning darajalarini quyidagicha tasniflagan:

Muayyan yo'nalishdagi qobiliyat va malakalarni rivojlantirish uchun esa aniq hayotiy bilim va tajribaga ega bo'lish talab etiladi.

Shundagina shaxs kasbiy faoliyatida yuzaga keladigan yangi imkoniyatlardan foydalanish malakasiga ega bo'ladi.

Bu yo'lda asosiy to'siqlar nimalardan iborat bo'ladi:

✚ Qayerda, nima uchun va qanday harakat qilishni bilmaslik, rejadagi mavhumliklar va uning reallikdan uzoqligi;

✚ Amaldagi ishda va umuman hayotda biror narsani o'zgartirishga tayyorlik (istak)ning yo'qligi;

✚ Rejalashtirishda konstruktiv, amaliy jarayonlarning ustun kelishi va hissiy holatni inobatga olmaslik;

✚ Faqat natijasi oldindan ma'lum va sinovdan o'tgan vazifalarni amalga oshirish hamda boshqa yangi tashabbus va loyihalarni hal qilish, zimmasiga olishdan qo'rqish;

✚ O'z xatti-harakatlarini baholash va natijalarni oldindan bashorat qilish malakasining yetishmasligi;

✚ O'z harakatlarining muvaffaqiyati to'g'risida fikrlarga qiziqishning yo'qligi.

Aynan shu jarayonlar shaxsning o'z xohish irodasiga ko'ra "yumshoq" malakalar (soft-skills) hamda "qattiq" malakalar (hard-skills)ga ega bo'lishi uchun zamin yaratadi.

Kompetentli yondashuv ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirishning asoslaridan biri deb hisoblanadi. Bugungi kunda ta'lim sifatini aynan mutaxassisning kompetentligini rivojlantirish bilan ta'minlash mumkin, bunga ta'lim jarayoniga zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali erishish mumkin. Shunday texnologiyalardan biri modulli ta'lim texnologiyasidir. Ta'lim-tarbiya jarayoniga modullikompetentli yondoshuv ta'lim jarayonida shakllantirilishi va rivojlantirilishi zarur bo'lgan tayanch, kasbiy va maxsus kompetensiyalar kompleksini loyihalashtirish imkonini beradi.

Ta'limning amaliy va ijtimoiy jihatlarini birlashtirish orqali ta'lim jarayonida qator yangi imkoniyatlar hosil bo'ladi, kompetentli yondoshuv asosidagi ta'limni amalga oshirish uchun qo'shimcha sharoitlar yaratiladi, ya'ni:

- ✓ Bilimlarning tizimlilik va fanlararo bog'lanishi ta'minlanadi;
- ✓ Ta'lim mazmunining dinamik ravishda kengayib borishiga imkon yaratiladi;
- ✓ Ishlab chiqarish texnologiyalariga mos ravishda mutaxassislarning faoliyat yuritish rejalarini tuzish imkoniyatlari paydo bo'ladi;
- ✓ Lavoim vazifalari va majburiyatlari bilan tanishtiriladi;
- ✓ Harakatlar va bajariladigan ishlarni amalga oshirishning yo'llari ko'rsatiladi;

✓ Bo'lajak mutaxassislarning lavozimga oid va shaxsiy manfaatlari hisobga olinadi.

Nazorat uchun savollar

1. Jamiyat tomonidan oliy ta'limga qo'yiladigan talablar nimalardan iborat?
2. Zamonaviy jamiyatning tez o'zgaruvchan sharoitlariga moslashish, muvaffaqiyatli ishlash uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni mustaqil ravishda egallash va ularni turli muammolarni hal qilishda amaliyotda qo'llashga qodir mutaxassislarni tayyorlash vazifasi bugungi kunda qanchalik dolzarb?
3. Tadbirkorlik universitetining asosiy qirralari nimalardan iborat?
4. An'anaviy universitetlarning tadbirkorlik institutlariga aylanishi uchun qanday sabablar mavjud?
5. Hozirgi kunda zamonaviy pedagog shaxsi uchun qanday talablar mavjud?

4-5 MAVZU: MAKTABGACHA, UMUMIY O'RTA, PROFESSIONAL TA'LIMNING MAVJUD HOLATI, MUAMMOLARI VA RIVOJLANISH YO'LLARI.

REJA

1. Maktabgacha ta'lim va maktabga tayyorlash.
2. Umumiy o'rta ta'lim.
3. Professional ta'lim.
4. Yevropa davlatlarida umumiy o'rta va professional ta'limni modernizatsiyalashning asosiy yo'nalishlari.

Tayanch so'zlar: Maktabgacha ta'lim, erta ta'lim, ijtimoiylashtirish, ta'limning uzluksizligi, professional ta'lim, dual ta'lim

1. Maktabgacha ta'lim va maktabga tayyorlash.

Xorijiy mamlakatlarda maktabgacha ta'lim bola rivojlanishining zaruriy va

cha xorijiy mamlakatlardagi maktabgacha ta'lim tuzilmasini ko'rib chiqamiz:

AQSh maktabgacha ta'lim tizimi har qanday rivojlanish darajasidagi bolalar uchun ta'lim olish uchun sharoit yaratish bilan tavsiflanadi. Oddiy bolalar rivojlanishda ta'lim muassasalarida ularning qulay dam olishi uchun barcha sharoit yaratilgan. Kuniga ikki-uch soat o'qitiladi va erta rivojlanish maktablari mavjud bo'lib, ularda uch yoshdan bolalar qabul qilinadi va rivojlanish dasturlari bo'yicha o'qiladi. Bola kun bo'yi qoladigan xususiy bolalar bog'chalari ham mavjud. Asosan, ular o'z xodimlarining farzandlarini qabul qilish uchun alohida korxona va tashkilotlarda tashkil etiladi. Bolalarning ijodiy rivojlanishiga alohida e'tibor beriladi.

Rossiyadagi maktabgacha ta'lim muassasalari (bolalar bog'chasi, progimnaziya, bolalar rivojlanish markazi va boshqalar) oilalarga 1 yoshdan olti yoshgacha bo'lgan

Maktabgacha ta'lim muassasalarida amalga oshiriladigan ta'lim va tarbiya xususiyati nafaqat Rossiyaga, balki boshqa barcha mamlakatlarga ham berilishi mumkin, Rossiyada maktabgacha yoshdagi ta'lim tamoyillarida sezilarli farqlar yo'q.

Xitoydagi maktabgacha ta'lim tizimi eng rivojlangan va ijtimoiy yo'naltirilgan tizimlardan biridir. Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolaning sog'lig'ini saqlash, uning jismoniy va aqliy rivojlanishiga e'tibor qaratiladi. Ta'lim jarayonining asosi urf-odatlar va an'analar bilan tanishadilar. Bundan tashqari, xulq-atvorni tarbiyalash va xulq-atvorning estetik asoslarini shakllantirishga katta e'tibor beriladi. Xitoyning aksariyat maktabgacha ta'lim muassasalarida bolaning kechayu kunduz bo'lish

Turkiyaning maktabgacha ta'lim tizimi xususiy va fabrikalarda joylashgan bolalar bog'chalari va eksperimental bolalar bog'chalarini o'z ichiga oladi. Maktabgacha ta'lim muassasalariga kam bolalar qatnaydi, chunki islom an'analarida ona

intellektual tayyorgarlik, axloqiy tarbiya, nutqni rivojlantirish, xulq-atvorning ijtimoiy asoslarini o'zlashtirish va maktabga tayyorgarlikni o'z ichiga oladi .

Yaponiyaning maktabgacha ta'lim tizimi bolaning iqtidorini aniqlash va uning salomatligini saqlashga alohida e'tibor qaratilishi bilan ajralib turadi. Jismoniy faollikka katta e'tibor beriladi. Har bir maktabgacha ta'lim muassasasi suzish havzasi qobiliyatidan kelib chiqqan holda differensiallashtirilgan dasturlar bo'yicha olib boriladi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarga izoh berish va ularni jazolash

Shveytsariya yuqori sifatli maktabgacha ta'lim tizimiga ega Yevropa davlatidir. Bolalar bog'chalarida ta'lim 4-5 yoshdan boshlanadi. Ularda ta'lim ikkitay etakchi maktabga aqliy tayyorgarligiga qaratilgan. Bolalar bog'chalari barcha zarur materiallar va atributlar bilan jihozlangan. To'liq kunduzgi parvarishga ega davlat maktabgacha ta'lim muassasalari ham, bolalar ertalab yoki kechqurun bir necha soat qolishlari mumkin bo'lgan xususiy muassasalar mavjud.

Latviya va Vengriyadagi maktabgacha ta'lim tizimi bolalarni maktabga to'liq

Hindistondagi maktabgacha ta'lim barcha mamlakatlar uchun xos bo'lgan bolalar bog'chalarining yo'qligi bilan tavsiflanadi. Ularda majburiy bo'lgan tayyorgarlik maktablari, shuningdek, ota-onalar kun davomida bir muncha vaqt o'z farzandlarini tark etishlari mumkin bo'lgan muassasalar mavjud.

maktabgacha ta'lim tizimi bolalar bog'chalari, ona maktablari va boshlang'ich maktablardagi chaqaloqlar sinflaridan iborat. Ta'lim ikki yoshdan olti yoshgacha amalga oshiriladi. Barcha ta'lim muassasalari maktabgacha va boshlang'ich ta'limning uzluksizligini ta'minlashga alohida e'tibor qaratmoqda. Ona maktablari boshlang'ich sinf o'qituvchisi bo'lgan bitta o'qituvchi tomonidan ta'lim beradi. Bu ta'limning uzluksizligini maksimal darajada oshiradi. Trening asosan o'yin shaklida amalga

Finlyandiyada maktabgacha ta'lim xalq, oilaviy va ochiq bolalar bog'chalari va maktabgacha yoshdagi bolalar uylaridan iborat. Har bir bog'ning o'ziga xos maqsadi bor: xalq - bolalarning kunduzi bo'lishi, ochiq - bolalarning yurishi va boshqa bolalar bilan muloqot qilishi uchun o'yin maydonchalari, o'qituvchilarning maxsus tayyorgarligini talab qiladigan oila - oilaviy bola parvarishi. Maktabgacha bolalar uylarida ish katta oilaning mavjudligi tamoyiliga muvofiq tashkil etiladi. Bolalar maktabgacha ta'lim muassasalariga to'qqiz oylikdan boshlab qabul qilinadi.

bgacha ta'lim tizimining muhim afzalliklari qatoriga quyidagilar kiradi:

1. Maktablarga kirishning qulayligi. Ko'pgina mamlakatlarda maktabgacha ta'lim muassasalarida tayyorgarlik ayniqsa bolani maktabga tayyorlashga qaratilgan; ini o'rganish;

3. Kam o'quv to'lovlari. Yevropa va dunyoning aksariyat mamlakatlarida maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim narxi ancha past. Gretsiya, Fransiya, Norvegiya, Avstriya, Bolgariya maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim umuman

Ta'limning ijtimoiy yo'nalishi. Maktabgacha ta'lim tizimlarida ta'lim bolaning ijtimoiy moslashuviga, uning ijtimoiy rivojlanishiga va ijtimoiy o'zaro ta'sir ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan;

5. Maktabgacha ta'lim muassasalarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash;

6. Zamonaviy dasturlarga muvofiq bolalarni o'qitish va rivojlantirish;

7. Ta'limda o'z xalqining milliy madaniyati, an'analari va urf-odatlarini o'zlashtirishga, vatanparvarlik fazilatlarini rivojlantirishga yo'naltirish.

a'lim uzluksiz ta'lim tizimining boshlang'ich turi xisoblanadi, xamda O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida» gi Qonuni talablari asosida

- Maktabgacha ta'limning maqsadi: bola

s
muvofiq sog'lom va yetuk, maktabga o'qishga
a
x
s
i

- Maktabgacha ta'limning vazifalari: bolalarni xalqning boy milliy, madaniy-tarixiy merosi va ma'naviy axloqiy jihatdan tarbiyalash: bolalarda milliy vatanparvarlik hislarini shakllantirish, maktabgacha yoshdagi bolalarda bilim olish ehtiyojini, o'qishga intilish moyilliklarini shakllantirib, ularni muntazam ravishda ta'lim jarayoniga tayyorlash, bolalarning tafakkurini rivojlantirish, o'zining fikrini mustaqil va erkin ifodalash malakalarini shakllantirish, bolalarning jismoniy va ruhiy

o Maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish va maktabga tayyorlash jarayoni gldiga quyilgan maqsad va vazifalarning bajarilishi "Maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga quyiladigan Davlat talablari" orqali nazorat qilinadi. Davlat asosiy yo'nalishlari hamda ularning maktabga tayyorgarlik darajasiga quyiladigan gminimal talablar belgilab berilgan bo'lib u davlat hujjati sifatida e'tirof etiladi.

i ha ta'lim va maktabga tayyorgarlik bolaning rivojlanishidagi hal qiluvchi bosqichdir. Ushbu shakllanish yillarida bolalar kelajakdagi akademik muvaffaqiyatlari uchun zarur bo'lgan turli xil asosiy ko'nikmalar, tushunchalar va ijtimoiy o'zaro munosabatlar bilan tanishadilar. Maktabgacha ta'lim va maktabga tayyorgarlikni muhokama qilishda bir aehta asosiy fikrlarni e'tiborga olish kerak:

' 1. Erta ta'lim: Maktabgacha ta'lim yosh bolalarning kognitiv, ijtimoiy, hissiy va jismoniy rivojlanishini rag'batlantirish uchun mo'ljallangan erta ta'lim tajribasiga qaratilgan. Bu tajribalar bolalarda muhim ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradigan o'ynash, hikoya qilish, qo'shiq aytish va amaliy mashg'ulotlarni o'z ichiga

acha tarbiya bolalarga oilaviy muhitdan tashqarida tuzilgan ijtimoiy o'zaro munosabatlarning birinchi tajribasini beradi. Bu ularga o'z tengdoshlari va o'qituvchilari bilan muloqot qilishda hamkorlik, almashish va empatiyani o'rganish

3. Maktabga tayyorgarlik: Maktabgacha ta'lim dasturlari bolalarni rasmiy maktab ta'limining akademik va ijtimoiy talablariga tayyorlash uchun mo'ljallangan.

Ular bolalarga asosiy savodxonlik va hisoblash ko'nikmalarini, shuningdek, tartib-

4. Ota-onalarning ishtiroki: samarali maktabgacha ta'lim tarbiyachilar va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlikni o'z ichiga oladi. Ota-onalarni bolaning erta ta'lim tajribasiga jalb qilish bolaning rivojlanishini sezilarli darajada qo'llab-quvvatlaydi va uyda muhim ko'nikmalar va tushunchalarni mustahkamlashga yordam beradi.

5. O'yinga asoslangan ta'lim: Maktabgacha ta'lim ko'pincha o'yinga asoslangan ta'limga urg'u beradi, chunki u bolalarga tabiiy va zavqli tarzda kashf qilish, tajriba qilish va asosiy ko'nikmalarni rivojlantirish imkonini beradi.

Umuman olganda, maktabgacha ta'lim va maktabga tayyorgarlik bolaning kelajakdagi ta'lim sayohati uchun zamin yaratish uchun juda muhimdir. Qo'llab-quvvatlovchi va rag'batlantiruvchi muhitni ta'minlash orqali maktabgacha ta'lim dasturlari bolalarga maktabda va undan tashqarida muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar va munosabatlarni rivojlantirishga yordam beradi.

Bolalarni rivojlantirish va maktabga tayyorlash jarayoni oldiga quyilgan maqsad va vazifalarning bajarilishiga erishish "Bolalarni rivojlantirish va maktabga tayyorlash" tayanch dasturi asosida amalga oshiriladi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini ta'limning asosiy omili bo'lgan

Maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga quyiladigan Davlat talablarida belgilangan ko'rsatkichlarga erishish 6-7 yoshdagi bolalarni maktabga to'la to'kis tayyorlashga, maktabda beriladigan ta'limni mukammal o'zlashtirishga, mustaqil O'zbekistonning ravna'i uchun xizmat qiladigan barkamol inson bo'lib yetishishlariga

3. Bolalarni ma'nan rivojlantirish.

Maktabgacha ta'limning hozirgi holati turli mintaqalar va mamlakatlarda juda xilma-xildir, lekin ko'plab kontekstlarda keng tarqalgan umumiy muammolar va imkoniyatlar mavjud. Maktabgacha ta'limning hozirgi holati, ular bilan bog'liq

1. Kirish imkoniyati va arzonligi: ko'p joylarda jiddiy muammolardan biri bu yuqori sifatli maktabgacha ta'limdan foydalanish imkoniyatining yo'qligi. Dasturlarning arzonligi va mavjudligi ko'plab oilalar, ayniqsa kam ta'minlangan oilalar uchun to'siq bo'lishi mumkin. Maktabgacha ta'lim dasturlarini davlat tomonidan moliyalashtirish yoki kam ta'minlangan oilalar uchun subsidiyalar kabi

2. Ta'lim sifati: maktabgacha ta'limning yuqori sifatli bo'lishini ta'minlash bolalarning rivojlanishi uchun juda muhimdir. Bunga malakali o'qituvchilar, tegishli o'quv dasturi, rag'batlantiruvchi ta'lim muhiti va uy va maktab o'rtasidagi mustahkam aloqa kiradi. Pedagoglarning malakasini oshirish va sifatni baholashning kompleks asoslari maktabgacha ta'lim sifatini yaxshilashga yordam beradi.

3. Inklyuzivlik va xilma-xillik: Maktabgacha ta'lim muassasalari barcha ta'lim uslublariga ega bo'lgan bolalarning turli ehtiyojlarini qo'llab-quvvatlaydigan inklyuziv muhit bo'lishi kerak. Inklyuziv o'quv dasturlarini ishlab chiqish, tegishli qo'llab-quvvatlash xizmatlarini taqdim etish, maktabgacha ta'lim muassasalarida xilma-xillik va tenglikni ta'minlash har tomonlama barkamol erta ta'lim tizimini

hilarni bolaning erta ta'lim olishiga jalb qilish, qo'llab-quvvatlovchi ta'lim muhitini yaratish uchun muhimdir. Samarali muloqot kanallarini o'rnatish, ota-onalarga ta'lim maktab o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlashi mumkin.

5. Texnologiya integratsiyasi: Jamiyatda texnologiyaning roli ortib borayotganligi sababli, ta'lim texnologiyasini maktabgacha ta'lim muassasalariga o'ylangan holda integratsiya qilish yo'llarini topish o'rganish va ko'nikmalarni

rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlarni taklif qilishi mumkin. Bu yoshga mos raqamli vositalar va resurslardan foydalanishni ta'minlash, shuningdek, texnologiyadan samarali foydalanishda o'qituvchilarni qo'llab-quvvatlashni o'z ichiga

6. Tadqiqotlar va dalillarga asoslangan amaliyotlar: Tadqiqotlar va dalillarga asoslangan amaliyotlar orqali maktabgacha ta'limni doimiy ravishda baholash va takomillashtirish bolalar uchun ijobiy natijalarni ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Erta yoshdagi bolalarni rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlarga sarmoya kiritish, ilg'or tajribalarni almashish va qarorlar qabul qilish uchun ma'lumotlardan foydalanish maktabgacha ta'limning doimiy rivojlanishiga yordam beradi.

da, ushbu muammolar va imkoniyatlarni hal qilish hukumatlar, o'qituvchilar, oilalar va jamoalar o'rtasidagi hamkorlikni o'z ichiga olgan ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi. takomillashtirishga e'tibor qaratgan holda, maktabgacha ta'lim yosh bolalarning turli ehtiyojlarini yaxshiroq qo'llab-quvvatlashi va ularni kelajakdagi muvaffaqiyatlari

2. Umumiy o'rta ta'lim.

Har qanday jamiyat progressiv rivojlanishni ta'minlash uchun ta'lim funktsiyasini amalga oshirishi kerak. Shu maqsadda u ta'lim tizimini yaratadi, ya'ni ta'lim muassasalari majmuasi.

maktabgacha ta'lim;

Umumiy ta'lim (boshlang'ich umumiy, asosiy umumiy, o'rta (to'liq) umumiy ta'lim).

O'rta maktab uch bosqichdan iborat: 1-bosqich - boshlang'ich maktab (3-4 yil); 2-bosqich - asosiy maktab (5 yil); 3-bosqich - o'rta maktab (2 - 3 yil); Rivojlanishda qaramog'isiz qolgan bolalar uchun muassasalar; boshqa muassasalar.

Rossiyaning asosiy maktabi bitiruvchining o'qishni davom ettirishi va uni jamiyat hayotiga to'liq integratsiyalashuvi uchun zarur bo'lgan umumiy ta'lim uchun mustahkam asos yaratadi. Asosiy maktab majburiydir. Asosiy maktab bitiruvchilari o'qishni o'rta maktabda davom ettiradilar. Shuningdek, ular har xil turdagi va profildagi kasb-hunar ta'limi muassasalarida, o'qish muddati har xil bo'lgan, kechki va sirtqi o'rta ta'lim maktablarida o'qishni davom ettirish huquqiga ega. siy maktablarga bo'linishi mavjud.

Buyuk Britaniya davlat maktablari hukumat tomonidan moliyalashtiriladi va tekshiriladi. Xalqaro o'quvchilar ota-onalari Buyuk Britaniyada yashashlari yoki Buyuk Britaniyada o'rta ta'lim bir necha darajalarga bo'linadi: Boshlang'ich maktab (boshlang'ich maktab) va O'rta maktab (o'rta maktab). Boshlang'ich maktabda 8—11 yoshli (ba'zan 13 yoshgacha) o'quvchilar o'qiydilar. 11 yoshdan 18 yoshgacha bo'lgan o'quvchilar 14 yoshgacha bo'lgan ko'plab maktab fanlari o'rganiladigan O'rta maktabda o'qishni davom ettiradilar. 14 yoshdan boshlab talabalar 5-10 ta fanni tanlaydilar va o'rta ma'lumot to'g'risidagi guvohnoma - GCSE (O'rta ta'limning o'quvchilarning individual moyilligi va qobiliyatiga qarab oqimlarga bo'linadi. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, o'quvchilar turli sinflardagi o'quvchilardan tashkil guruhdagi fan bo'yicha darslarga qatnashadilar.

o'zining o'rta ta'limning a'lo sifati bilan faxrlanadi, bu mamlakat Yevropada to'g'ridan-to'g'ri o'rta maktabdan oliy o'quv yurtiga kiruvchi talabalarning eng yuqori foiziga ega ekanligida namoyon bo'ladi. Irlandiya o'ziga xos ta'lim an'alariga ega, maktablari qisman hukumat tomonidan moliyalashtiriladigan xususiy maktablardir.

Kunduzgi maktabda o'qiyotganda, talaba mezbon oilada yashaydi; Maktab-internat turar joy bilan ta'minlaydi. Umumta'lim maktablarida ta'lim Irlandiyaning Ta'lim va fan departamenti tomonidan qabul qilingan milliy o'quv dasturiga muvofiq amalga oshiriladi. Aksariyat o'rta maktablar qizlar va o'g'il bolalar uchun qo'shma ta'lim bo'lsa-da, bir jinsli maktablar hali ham mavjud. Irlandiya maktablari diniy va diniy bo'lmagan maktablarni o'z ichiga oladi. Ammo hatto diniy maktab ham barcha dindagi

Irlandiyada o'rta ta'lim tizimi Irlandiyada o'rta ta'lim boshlang'ich va o'rta darajalarga bo'linadi. Boshlang'ich bosqichda 4-5 yoshdan 12 yoshgacha bo'lgan bolalar o'qitiladi. O'rta bosqich 2 ta davrni o'z ichiga oladi: kichik maktab (kichik) va katta maktab (katta). 12 yoshdan 15 yoshgacha bo'lgan o'quvchilar hali fanlar bo'yicha hech qanday mutaxassislikka ega bo'lmagan kichik maktabda o'qiydilar. Ushbu darajadagi o'qishda talabalar odatda Irlandiya milliy o'quv dasturiga kiritilgan 27 ta fandan 11 tasini (kamida 7) tanlaydilar. Katta maktabda 15 yoshdan 18 yoshgacha bo'lgan o'quvchilar o'qiydilar. Kichik maktabdan keyingi birinchi yil o'tish yili deb ataladi. Bu yil davomida talabalar keyingi ta'lim uchun fanlarni tanlash to'g'risida

dagi maktablarda yagona o'quv rejasi yo'q. Pan-Kanada ta'lim standartlari, shuningdek, federal ta'lim vazirligi mavjud emas. Har bir viloyat o'zining ta'lim mazmunini belgilaydi va o'rta ma'lumot to'g'risidagi o'z attestatini beradi. Xususiy maktablar o'zlarining oraliq va yakuniy imtihonlarini belgilash va o'tkazish huquqiga ega. O'rta maktabda ta'lim muddati viloyatga qarab 11, 12 yoki 13 yil. Boshqa ko'plab mamlakatlardan farqli o'laroq, Kanadada mahalliy aholidan tashrif buyuruvchilarga nisbatan befarqlik yo'q. Kanadada o'qishning afzalligi ham xavfsizlikdir (Kanadada jinoyatchilik darajasi dunyodagi eng past ko'rsatkichlardan biridir).

ada umumta'lim maktablari orasida xususiy va davlat bo'lib, davlat ustunlik qiladi (92-93%). Xususiy maktablarda ham, davlat maktablarida ham ta'lim sifati ta'limga davlat tomonidan ajratilayotgan yuqori darajadagi moliyaviy mablag'lar bilan kafolatlanadi. Buning natijasida ta'lim muassasalarining texnik jihozlanishi, kutubxonalar, kompyuter sinflari sifati yuqori bo'lmoqda. Kanadadagi xususiy maktab-internatlar

nafaqat o'zlarining mukammal sharoitlari, balki ko'plab Britaniya va Amerika xususiy maktablar o'g'il bolalar maktabi, qizlar maktabi va qo'shma maktablarga bo'lingan.

Kanadada o'rta ta'limning tuzilishi Buyuk Britaniyanikiga o'xshaydi. Maktabda ta'lim 12 yil davom etadi: boshlang'ich maktab (1-5-sinflar), o'rta maktab (6-8-sinflar) va o'rta maktab (9-12-sinflar). Ta'lim 1-sinfdan 8-sinfgacha majburiydir. Universitetlarga kirishni xohlovchilar 9-12-sinflarda o'qiydilar. Xususiy maktabda o'quv yili 3 ta davrga bo'linadi. Yil davomida talabalar asosiy fanlar (ingliz tili, tillar, matematika, tabiatshunoslik, geografiya, tarix, tasviriy san'at, musiqa, dramaturgiya, kompyuter texnologiyalari, biznes va jismoniy tarbiya) doirasida kamida 8 ta kursdan o'tadilar. 9-sinfdan boshlab o'quvchilar kredit oladigan fanlarni tanlaydilar. Elementlar bir nechta versiyalarda taqdim etiladi: oddiy va murakkabroq. Majburiy fanlar matematika, ingliz tili, tabiiy va ijtimoiy fanlar va kompyuter savodxonligi bo'lib qoladi. O'rta maktab diplomini olish uchun oxirgi to'rt yillik o'qish davomida 16 fandan o'tish kerak. Kanadaning ba'zi hududlari ko'plab mamlakatlarda tan olingan 2

ning ta'lim tizimi yuqori standartlar va sifat bilan ajralib turadi, bunga kasbiy tayyorgarlik, yaxshi jihozlangan maktablar va qulay talabalar turar joyi orqali erishiladi. Maktablarda o'quvchilarni har tomonlama kamol toptirish, iste'dodini faoliyat ko'rsatmoqda. Avstraliya rus maktab o'quvchilari uchun nafaqat sifati, balki moliyaviy jihatdan ham jozibador mamlakat: Avstraliya o'rta maktabida o'qish narxi

maktablaridan tashqari xususiy maktablar ham bor va ikkalasining dasturlari bir xil umumiy standartga javob beradi. Turli shtatlarning maktab o'quv dasturida ba'zi farqlar bo'lishi mumkin, ammo majburiy fanlar to'plami hamma uchun standart bo'lib fanlar, chet tili, shaxsiy rivojlanish, jismoniy tarbiya. Avstraliyada, shuningdek, barcha mamlakatlardagi universitetlar tomonidan tan olingan diplomga asoslangan ta'lim

bo'lgan Xalqaro bakalavr (IB) dasturini taklif qiluvchi xalqaro maktablar mavjud.

Avstraliyadagi o'rta ta'lim tizimi

Avstraliya ta'lim tizimi Britaniya ta'lim tizimiga juda o'xshash. Ta'lim boshlang'ich bosqich - o'rta maktab (O'rta maktab), unda o'quvchilar 6-7 yil davomida o'qitiladi. Shunday qilib, boshlang'ich va o'rta maktabda ta'lim 12 yil

guvohnomani olish uchun talabalar 12-sinfni tamomlashlari kerak, shundan so'ng ular Oliy maktab

2.1 - rasm

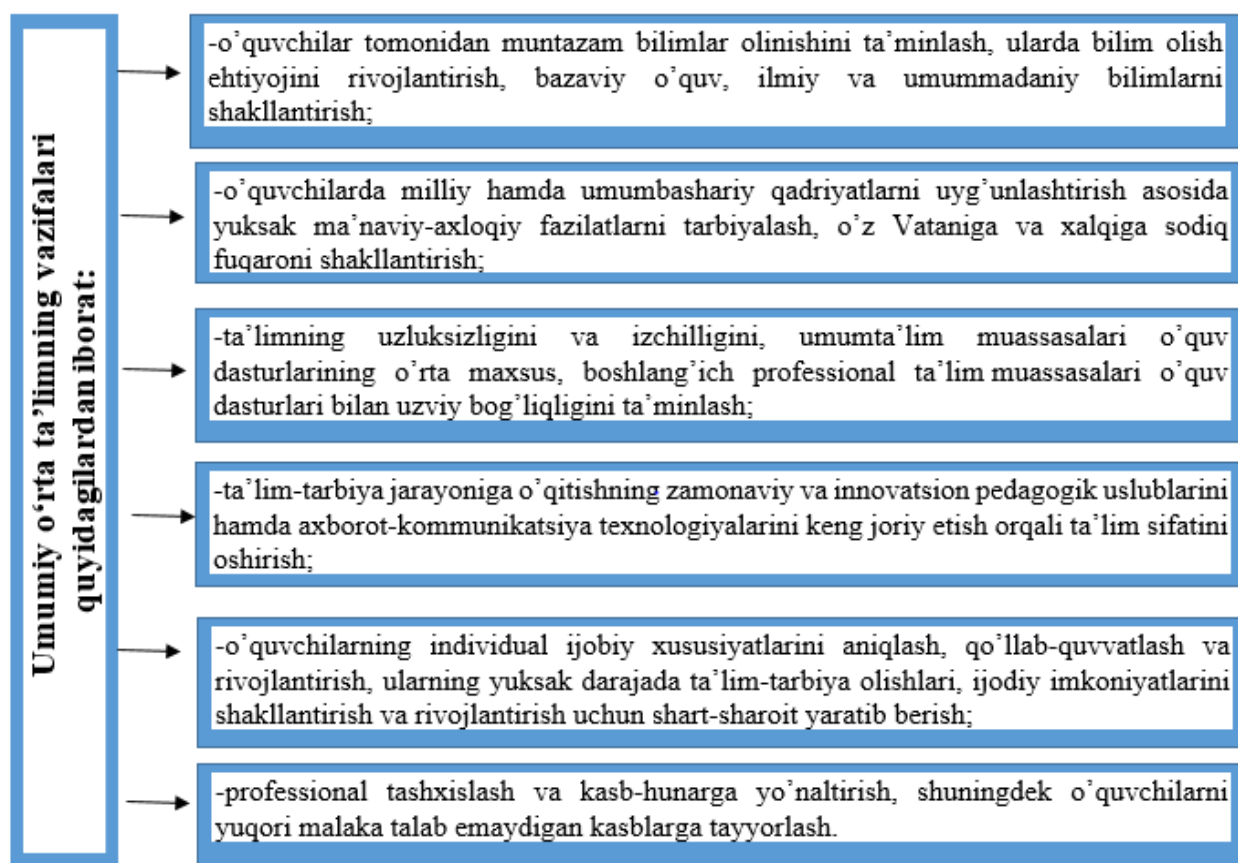
Umumiy o'rta ta'limning maqsadi va vazifalari.

O'rta ta'limning muddati 11 yil bo'lib, uzluksiz ta'lim tizimining majburiy mustaqil turi hisoblanadi hamda "Ta'lim to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga va Umumiy o'rta ta'lim Nizomga muvofiq amalga oshiriladi.

Davlat ta'lim standartlariga muvofiq har bir shaxsning ta'lim va tarbiya olishdagi konstitutsiyaviy huquqini ro'yobga chiqarish umumiy o'rta ta'limning

O'rta ta'lim o'quvchilarga bilimlarning zarur hajmini beradi, mustaqil fikrlash,

O'rta ta'limning vazifalari quyidagilardan iborat:

2

Umumta'lim muassasalari umumiy o'rta ta'limning maqsad va vazifalarini amalga oshirish uchun zarur tashkiliy, o'quv-uslubiy, moddiy-texnik va psixologik-

Umumiy o'rta ta'lim boshlang'ich ta'lim (I - IV sinflar), tayanch o'rta ta'lim (I 'rta ta'limning vazifalari.

Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarda o'qish, yozish, sanash, o'quv faoliyatining asosiy malaka va ko'nikmalari, ijodiy fikrlash xislatlari, o'zini o'zi nazorat qilish, nutq va xulq-atvor madaniyati, shaxsiy gigiena va sog'lom turmush tarzi asoslarini egallashni ta'minlashga yo'naltiriladi.

Umumiy o'rta ta'lim muntazam va tizimli bilimlar olinishini, keng dunyoqarash sifatida kamol topishini, uning qiziqishlari va ijodiy qobiliyatlarining rivojlantirilishini ta'minlaydi.

O'rta ta'lim o'quv dasturiga muvofiq o'quvchilar tomonidan zarur bilim, malaka va ko'nikmalar o'zlashtirilishini, shuningdek ta'limning keyingi turi tanlanishini hamda yuqori malaka talab qilinmaydigan kasblar egallashini ta'minlaydi.

Umumiy o'rta ta'lim umumta'lim muassasalarida uzluksiz tarzda, majburiy bo'lgan o'n bir yil davomida amalga oshiriladi.

Umumiy o'rta ta'lim mazmuni o'quv rejasi davlat va maktab komponentlardan iborat bo'ladi.

Davlat komponentlari umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti bilan belgilanadi va o'quvchilarning o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarida bo'lgan zaruriy darajani belgilaydi.

Maktab komponentlari o'quvchining ehtiyojlari va qobiliyatlaridan, maktabning moddiy-texnik va kadrlar bilan ta'minlanganlik darajasidan kelib chiqib belgilanadi.

Umumta'lim muassasalarining quyidagi turlari tashkil etilishi mumkin:

- boshlang'ich maktab (o'qitish muddati 4 yil: I - IV sinflar);
- umumiy o'rta ta'lim maktabi (o'qitish muddati 11 yil: I - XI sinflar);
- b (o'qitish muddati 7 yil: V - XI sinflar);
- ayrim fanlarga ixtisoslashtirilgan maktab-internat (o'qitish muddati 5 yil: VII -
- ijod maktabi (o'qitish muddati 5 yil: VII - XI sinflar);
- Prezident maktabi (o'qitish muddati 7 yil V - XI sinflar);
- olimpiya va milliy sport turlari bo'yicha davlat ixtisoslashtirilgan maktab-internati (o'qitish muddati 7 yil: V - XI sinflar);
- jismoniy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internat (o'qitish muddati 11 yil: I - XI sinflar);
- psixik (intellektual) rivojlanishida nuqson bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan (yordamchi) maktab, maktab-internat (o'qitish muddati 9 yil: I - IX
- sanatoriy turidagi ixtisoslashtirilgan maktab-internat (o'qitish muddati 11 yil: I

-respublika ixtisoslashtirilgan o'quv-ta'lim muassasasi (o'qitish muddati zaruriyatga ko'ra).

-Davolash-profilaktika muassasalarida statsionar sharoitda uzoq muddat davolanishga muhtoj bolalarga bevosita muassasaning o'zida umumiy o'rta ta'lim

-Davolash-profilaktika muassasalarida statsionar sharoitda uzoq muddat davolanishga muhtoj bolalarga umumiy o'rta ta'lim berish tartibi O'zbekiston

Umumta'lim muassasalarida iqtidorli bolalarni izlash, tanlab olish va ularni ayrim fanlar chuqur o'rganiladigan ixtisoslashtirilgan umumta'lim muassasalarida (sinflarida) o'qitish bo'yicha aniq maqsadli ishlar amalga oshiriladi.

Ayrim fanlar chuqur o'rganiladigan ixtisoslashtirilgan maktab (maktab-internat), olimpiya va milliy sport turlari bo'yicha davlat ixtisoslashtirilgan maktab-internati, jismoniy yoki psixik rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan alohida sharoitlarda ta'minlash, tarbiyalash va ta'lim berishga muhtoj bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktablarni tashkil etish tartibi va ular faoliyatining alohida xususiyatlari O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

Jismoniy yoki psixik rivojlanishida nuqsoni bo'lgan, alohida sharoitlarda yoxud uzoq muddat davolanishga muhtoj bo'lgan bolalarning ta'lim olishlari quyidagi hida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktabda (maktab-internatda);

-inklyuziv (uyg'unlashgan) sharoitda yashash joylaridagi umumiy o'rta ta'lim

Olis (tog'li, cho'lli) aholi punktlarida yashovchi maktab yoshidagi bolalarning umumiy o'rta ta'lim olishlarini tashkil etish maqsadida tegishli tuman (shahar)

Umumta'lim muassasalarining filiallarida o'quvchilar soni 100 nafargacha bo'ladi.

Boshqa umumta'lim muassasalariga yaqinligi hamda moddiy-texnik bazasining holatidan kelib chiqib, tuman (shahar) xalq ta'limi bo'limlari (keyingi o'rinlarda – xalq ta'limi boshqaruv organlari) hamda tuman (shahar) hokimliklari moliya bo'limlarining takliflariga ko'ra, tegishli tuman (shahar) hokimliklarining qarorlari asosida o'quvchilarining soni 180 nafargacha bo'lgan umumta'lim muassasalari ham filiallarga

Zaruriyatga ko'ra, umumta'lim muassasalarida o'quvchilarning yashashi va

O'quvchilarning ota-onalari yoki ularning o'rnini bosuvchi shaxslarning (keyingi o'rinlarda - ota-onalar) ehtiyojidan kelib chiqib, bolalarning ta'lim-tarbiyasiga ko'maklashish maqsadida umumta'lim muassasalarida kuni uzaytirilgan guruhlar

Kuni uzaytirilgan guruhlarining faoliyat ko'rsatish tartibi O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan Moliya vazirligi bilan kelishilgan holda

Yangi o'quv yilida umumta'lim muassasasida tashkil etiladigan sinflar soni muassasaning xarajatlar smetasida nazarda tutilgan ko'rsatkichlarga to'g'ri kelmagan hollarda, hududiy xalq ta'limi boshqaruv organlari va tuman (shahar) hokimliklari moliya bo'limlarining roziligi bilan qo'shimcha sinflar tashkil etiladi.

Professional ta'lim.

O'zbekiston Respublikasida professional ta'lim - iqtisodiyotning rivojlanish istiqbollari va ustuvor vazifalarini, zamonaviy texnika va texnologik tendensiyalarni hisobga olib, mehnat bozoridagi kadrlarga bo'lgan real ehtiyoj, ish beruvchilarning takliflari hamda "Hayot davomida ta'lim olish" prinsipi asosida shaxslarning ta'lim olishiga mo'ljallangan.

Professional ta'lim egallanadigan kasb va mutaxassislik bo'yicha quyidagi darajalarni o'z ichiga oladi:

<i>Boshlang'ich professional ta'lim</i>	<i>O'rta professional ta'lim</i>	<i>O'rta maxsus professional ta'lim</i>
• kasb-hunar maktablarida IX sinf bitiruvchilari negizida bepul asosda kunduzgi ta'lim shakli bo'yicha umumta'lim fanlarining va mutaxassislik fanlarining ikki yillik integratsiyalashgan dasturlari asosida amalga oshiriladi.	• kollejlarda davlat buyurtmasi yoki to'lov-shartnoma asosida kasblar hamda mutaxassisliklarning murakkabligidan kelib chiqqan holda, davomiyligi ikki yilgacha bo'lgan kunduzgi, kechki va sirtqi ta'lim shakllari bo'yicha umumiy o'rta, o'rta maxsus ta'lim hamda boshlang'ich professional ta'lim negizida amalga oshiriladi.	• texnikumlarda umumiy o'rta, o'rta maxsus, boshlang'ich professional va o'rta professional ta'lim negizida davlat buyurtmasi yoki to'lov-shartnoma asosida kasblar hamda mutaxassisliklarning murakkabligidan kelib chiqqan holda, davomiyligi kamida ikki yil bo'lgan kunduzgi, kechki va sirtqi ta'lim shakllari bo'yicha amalga oshiriladi.

2.4- rasm Professional ta'lim egallanadigan kasb va mutaxassislik bo'yicha darajalari

Ushbu Qonun kuchga kirguniga qadar o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi (to'qqiz yillik umumiy o'rta va uch yillik o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi) olgan fuqarolar ham o'rta professional va o'rta maxsus professional ta'lim olish huquqiga ega.

Kasb-hunar maktablari, kollejlari va texnikumlar ta'lim oluvchilarning o'zi tanlagan kasbga va mutaxassislikka ega bo'lishini ta'minlaydi.

Fuqarolar shartnoma asosida ikkinchi va undan keyingi professional ta'limni olish

Professional ta'limning maqsadi va vazifalari.

Mehnat bozoridagi ehtiyojlar, jumladan, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'ektlari uchun raqobatbardosh kadrlarni professional ta'lim bosqichlarini joriy qilish orqali tayyorlash hamda turli yoshdagi shaxslarning "Hayot davomida ta'lim olish" prinsipi asosida ta'lim olishga bo'lgan talablarini qondirish professional ta'limning maqsadi hisoblanadi.

Quyidagilar professional ta'limning vazifalari hisoblanadi:

- ish beruvchilarning talab va takliflariga asosan kadrlarga bo'lgan real ehtiyojni inobatga olgan holda iqtisodiyot soha va tarmoqlari uchun zarur bo'lgan malakali mutaxassislarni tayyorlash hamda jamiyatning kasblar va mutaxassisliklarga bo'lgan

rini tatbiq qilish bo'yicha amaliy ko'nikmalarga ega bo'lgan kadrlarni tayyorlash;

- mahalliy va xorijiy ta'lim muassasalari bilan hamkorlikni rivojlantirish, zamonaviy innovatsion o'quv loyihalarini birgalikda amalga oshirish uchun malakali

- Xalqaro tasniflagich darajalari bilan uyg'unlashgan tabaqalashtirilgan ta'lim dasturlarini hamda o'qitishning kredit-modul tizimini bosqichma-bosqich joriy etish;

- ta'lim olish bilan birgalikda o'quvchilarga tadbirkorlik faoliyatini yo'lga qo'yish bo'yicha zarur bilimlarni berish va ularni kelgusida o'z biznesini tashkil etishi yuzasidan metodik qo'llab-quvvatlash tadbirlarini amalga oshirish;

- mamlakat iqtisodiyotini yanada isloh qilish, uni barqaror o'stirish hamda modernizatsiyalash jarayonlarida samarali ishtirok etishga qodir bo'lgan kadrlarni tayyorlash maqsadida o'quv jarayoniga innovatsiya shakllar, texnologiyalar va ishlanmalarni faol qo'llab, professional ta'lim va ishlab chiqarishning o'zaro hamkorligini ta'minlash;

- shaxslarning professional ta'lim muassasalarini ixtiyoriy tanlashi va kasb yoki mutaxassislik bo'yicha bilim olish, shuningdek, "Hayot davomida ta'lim olish" prinsipi asosida kasbiy tayyorgarlik va qayta tayyorlashdan o'tish imkoniga ega bo'lish sharoitlarini yaratish;

- professional ta'lim olish orqali shaxsning intellektual, madaniy va ma'naviy rivojlanishga bo'lgan individual ehtiyojlarini qondirish, o'quvchilarda vatanparvarlikni, faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish hamda ularda mas'uliyat va ijodiy faoliyatni rivojlantirish.

Dual ta'lim tizimi — ixtisoslashgan ta'lim turi bo'lib, talaba nazariy bilimlarni ta'lim muassasasida, amaliy ko'nikmalarini esa ish joyida, ya'ni tashkilotda olish imkoniyati yaratiladi.

Unga ko'ra, bu tizim "O'zbekistonda professional ta'lim tizimini isloh qilish va modernizatsiyalash jarayonlarini qo'llab-quvvatlash" loyihasi doirasida joriy etilishi ta'kidlangan.

Professional ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etildi. Dual ta'limni tashkil

-dual ta'lim tashkil etiladigan tashkilotlarni Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari, vazirliklar va idoralarning iqtisodiyot tarmoqlarida o'rta bo'g'in kadrlarga bo'lgan ehtiyojlaridan

-tashkilot va professional ta'lim muassasasi hamda tashkilot va o'quvchi o'rtasida shartnoma tuzish;

-hududlarda kasbga yo'naltirish ishlarini tashkil etish;

-tegishli ta'lim dasturlarini ishlab chiqish hamda yangilab borish;

-mehnat bozorida o'rta bo'g'in kadrlarga bo'lgan talab va takliflarni doimiy o'rganib borish;

-dual ta'lim dasturlari asosida tayyorlanayotgan kadrlarni baholash.

Zamonaviy dunyoda professional ta'limi yangi tendentsiyalar va innovatsiyalar ta'sirida doimiy ravishda rivojlanib, o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Ba'zilarini ko'rib chiqamiz:

Kasb-hunar ta'limining asosiy tendentsiyalaridan biri raqamli texnologiyalarni joriy etish va ta'lim olish uchun onlayn platformalardan foydalanish hisoblanadi. Bu o'quvchilarga dunyoning istalgan nuqtasida, istalgan vaqtda o'quv materiallaridan foydalanish va samaraliroq o'rganish uchun interfaol vositalardan foydalanish

Zamonaviy kasb-hunar ta'limi tobora moslashuvchan va o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashmoqda. An'anaviy ma'ruza modeli o'rniga talabalarning o'z ko'nikmalarini rivojlantirish va amaliyotda qo'llash imkonini beradigan individual va guruh loyihalari, amaliy mashg'ulotlar va amaliyotlar tobora ko'proq qo'llanilmoqda.

Zamonaviy kasblar tobora ko'proq turli sohalardan bilim va ko'nikmalarni talab qilmoqda. Shu bois kasb-hunar ta'limida o'quvchilarning har tomonlama bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishiga imkon beruvchi fanlararo yondashuvga e'tibor qaratiladi. Bundan tashqari, jamoaviy ish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda, chunki ko'plab

Bilimlarni amaliy qo'llashga e'tibor berish

Zamonaviy kasbiy ta'lim tobora ko'proq bilimlarni amaliy qo'llashga qaratilgan. Talabalarga real loyihalar, korxona va tashkilotlarda amaliyot o'tash taklif etilmoqda, beradi. Ushbu yondashuv talabalarga kelajakdagi kasbiy faoliyatga yaxshiroq tayyorgarlik ko'rishga yordam beradi.

Mehnat dunyosidagi o'zgarishlarni hisobga olish

Zamonaviy kasb-hunar ta'limi mehnat dunyosidagi o'zgarishlarni hisobga olishi va o'quvchilarni yangi talab va muammolarga tayyorlashi kerak. Bunga raqamli savodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirish, madaniyatlararo muhitda ishlash qobiliyati, o'zgarishlarga moslashish va o'z-o'zini o'rganish ko'nikmalarini rivojlantirish kiradi. ning har bir mamlakatida majburiy maktabdan keyin kasbiy ta'limni tashkil etishning o'ziga xos usullari mavjud, ammo uchta asosiy model ajralib turadi, ularning har biri o'z milliy versiyasiga ega. Ish beruvchi tomonidan taqdim etilgan mehnatga asoslangan ta'lim tizimi mavjud; umumiy va kasb-hunar ta'limini ta'minlovchi, bir majburiy ta'lim muassasasida ta'lim va kadrlar tayyorlashni birlashtirgan kollej ta'limiga asoslangan tizim hamda takroriy ta'lim tizimi.

Shunday qilib, xorijda kasb-hunar ta'limidagi tendentsiyalar va innovatsiyalar zamonaviy texnologiyalardan foydalanishga, o'qitishning moslashuvchanligi va amalda qo'llashga e'tibor qaratish va mehnat dunyosidagi o'zgarishlarni hisobga

4. Yevropa davlatlarida umumiy o'rta va professional ta'limni modernizatsiyalashning asosiy yo'nalishlari.

vojlangan xorijiy davlatlarda ta'limning mamlakat ichki siyosatiga faol tasir etadigan ijtimoiy jarayon ekanligining e'tirof qilingani haqiqatdir. Shu tufayli ham rivojlangan mamlakatlarda maktab ehtiyojini iqtisodiy ta'minlashga ajratilayotgan mablag' farovonlik timsoli"gina bo'lib qolmay, "u insonlarni barkamollashtiradi", degan fikr ishonch va e'tiqodga aylangan. Ta'lim to'g'risida g'amxo'rlik qilish taniqli siyosatchilarning ham hamisha diqqat e'tiborida bo'lgan.

Shuning uchun ham AQSHning sobiq Prezidenti R.Reyganni, Buyuk Britaniya Bosh vaziri M.Techcherni, Frantsiya Prezidenti F.Mitteranlarni maktab islohotining tashabbuskorlari deb bejiz aytishmaydi. F.Mitteran maktabni "Jamiyatni harakatlantiruvchi kuch" deb hisoblagan.

Rivojlangan mamlakatlarda pedagogik tadqiqotlarni amalga oshiradigan ko'p sonli ilmiy muassasalar ishlab turibdi. Germaniyada ularning soni ikki mingdan ortiq. Frantsiya, AQSH, Yaponiyada ta'lim-tarbiya nazariyasi muammolari bilan yuzlab davlat va xususiy tashkilotlar, universitetlar, pedagogik tadqiqot markazlari shug'ullanmoqdalar. Ular faoliyatini esa xalqaro ta'lim markazlari, masalan, AQSHda xalqaro ta'lim instituti muvofiqlashtirib bormoqda. Ko'pchiligining faoliyati o'quv dasturini takomillashtirish va qayta ishlab chiqishga qaratilgan.

Amerika maktablarida 9-sinfgacha asosiy e'tibor matematikaga emas, balki tabiiy fanlarga qaratiladi, yuqorida tasdiqlangan yagona dasturlar bo'lmaydi. O'quvchilar uchun yagona, majburiy darsliklar, qo'llanmalar yo'q.

Amerika maktablarida texnikaviy jihatdan yaxshi jihozlangan, sinflar kompyuterlashtirilgan. Har bir maktabda boshlang'ich sinf o'quvchilarini tashiydigan aksariyati davlat ixtiyorida bo'lib, davlat mablag'i bilan ta'minlanadi. Lekin shaxsiy maktablar ham anchagina. Katta shaharlarda yashovchi o'ziga to'q ota-onalar tekin, shaxsiy maktablar esa — pullik o'qitiladi. Vashington shahridagi shaxsiy

maktabda bolani o'qitish uchun bir yilga taxminan o'n ming dollar to'lash kerak. Bunday maktablarda boy oila farzandlari ta'lim oladilar. SHaxsiy maktablarning har biri o'zi xos xususiyatlarga, maxsus dasturlarga, maxsus o'qituvchilarga ega. Bunday maktablarda sinfda o'qiydigan o'quvchilar soni kam bo'ldai. SHaxsiy maktablarda boshlang'ich sinflardan boshlab estetik tarbiyaga, san'atga alohida e'tibor beriladi.

XX asrning 80-yillaridan boshlab Buyuk Britaniyada ham AQSHdagi singari o'rganilishi majburiy bo'lgan fanlar doirasi kengaytirildi. Ingliz tili va adabiyoti, matematika va tabiiy fanlar o'quv jadvalining yadrosini tashkil etadigan bo'ldi. Qolgan o'quv fanlarini tanlab olish o'quvchilar va ota-onalar ixtiyoridadir.

“Yangi dunyo»ning pedagogik g'oyalari Frantsiya va Germaniya ta'limiga ham sezilarli ta'sir etayotir.

Germaniyada to'liqsiz o'rta maktablarida asosiy o'quv fanlari bilan bir qatorda tanlab olinadigan ximiya, fizika, chet tillari kiritilgan o'quv dasturlari ham amalga oshirilayotir. Bu o'quv dasturi tobora to'liqsiz o'rta maktab doirasidan chiqib, o'rta maktablar va gimnaziyalarni ham qamrab olmoqda.

ayotgan “Ta'lim haqida”gi Qonuni 1989 yil 10 iyulda qabul qilingan bo'lib, uning o'zgartirilishi ta'lim strategiyasida ro'y bergan o'zgarishlar, mamlakatning ichki, predmetlaridagi integratsiyalar sabab bo'ldi.

Frantsiya boshlang'ich maktablarida ta'lim mazmuni ona tili va adabiyoti hamda matematikadan iborat asosiy, tarix, geografiya, aholishunoslik, tabiiy fanlar, mehnat ta'limi, jismoniy va estetik tarbiya kabi yordamchi o'quv fanlariga bo'linadi.

O'quvchilar 11 yoshda boshlang'ich maktabni tugallab o'rta maktabga o'tadilar. O'rta ta'lim esa kollejlarda va litseylarda amalga oshiriladi. O'rta ta'lim ikki bosqichda beriladi. Birinchi bosqich (11 yoshdan 15 yoshgacha) 4 yil bo'lib, eng kichik sinf 6-sinf, 5, 4 o'rta, 3-sinf esa katta sinf hisoblanadi. Demak, sinflarni raqamlash yuqoridan

edmetlar o'rgatiladi: frantsuz tili va adabiyoti, chet tili (ingliz, nemis, ispan, italyan

Shunday qilib 6-5-sinflar umumiy o'rta ta'lim beradi: 4-3-sinflarda o

Birinchi bosqich yakunlangach, o'quvchilar kasbiy yo'nalishlari bo'yicha

Shundan keyin o'quvning ikkinchi bosqichi boshlanadi. Bu bosqichda o'quvchilar 15 yoshdan 18 yoshgacha ta'lim oladilar. O'qish 3 yil davom etib 2-sinf kichik, 1-sinf o'rta va yakunlovchi sinflarga bo'linadi.

O'quvchilar umumiy ta'lim va texnik litseylarni tugatganlaridan so'ng bakalavr unvoni va diplomi uchun imtihon topshiradilar. Ana shunday diplomga ega bo'lganlarga oliy o'quv yurtlariga kirish huquqini qo'lga kiritadilar.

Umumiy ta'lim yo'nalishidagi uch yillik ta'lim litseylarida quyidagi fanlar o'qitiladi: adabiyot tarixi, ona tili va adabiyoti, lotin tili, chet tili (ingliz, nemis, ispan, italyan tillari bo'lishi mumkin), tarix, geografiya, frantsmiza ekonomikasi.

Xuddi shu 3 yillik bosqichli texnik litseylarda uning yo'nalishlariga qarab matematika, fizika, ximiya hamda boshqa tabiiy fanlar o'qitiladi. Shunisi diqqatga sazovorki, o'quvchining bu bosqichda chet tillarni o'rganishiga katta e'tibor beriladi. Talab, o'qishni tugatgach, o'quvchilar kamida 2 ta chet tilini mukammal bilishlari

Yuqorida bayon etganimizdek, o'quvning bu bosqichini guvohnoma bilan tugallagan o'quvchilar oliy maktab sanalmish institutlar va universitetlarga imtihonsiz kirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Lekin hamma institut va universitetlarga ham imtihonsiz kirib bo'lmaydi. Talabalar oliy pedagogika instituti, politexnika instituti, oliy ma'muriy maktablarga kirish imtihonlari bilan qabul qilinadilar, ularning shu kasbga moyilligi ham alohida sinab ko'riladi.

Yaponiya maktablari ikkinchi jahon urushidan keyinoq Amerika ta'limi yo'lidan bordi. Lekin shunga qaramay, bu ikki mamlakat o'quv dasturida bir qator farqlar ko'zga tashlanadi. Yaponiyada o'quv dasturlari jiddiy murakkablashtirilgan, asosiy fanlar majmui ancha keng, bir qator yangi maxsus va fakultativ kurslar kiritilgan. Masalan, umumiy o'rta ta'lim maktablarining yangi musiqa ta'limi o'quv dasturiga milliy va jahon mumtoz musiqasini o'rganish ham kiritilgan.

Shuni ta'kidlash lozimki, iqtisodiy rivojlangan davlatlarda XX asrning 60-80-yillarida tabiiy-ilmiy ta'lim dasturi tarkibiga fizika, ximiya, biologiya, ba'zi hollarda astronomiya, geologiya, mineralogiya, fiziologiya, ekologiya elementlari kiritilib, u

O'quv dasturlarini integratsiyalash jarayonida yangi-yangi kurslar paydo bo'la boshladi. Frantsiyada XX asrning 70-80-yillarda to'liqsiz o'rta maktablar o'quv dasturidagi tabiiy-ilmiy va gumanitar turkumiga eksperimental, iqtisodiy-gumanitar kurslar kiritiladi. Hozirgi paytlarda rivojlangan mamlakatlar o'quv dasturiga integratsiyalashtirilgan kurslarni kiritish to'la amalga oshirildi: Frantsiya maktablarida ularga 6-10 foiz, Buyuk Britaniya maktablarida 15 foiz o'quv soatlari ajratildi. Maktablarda amalga oshirilayotgan islohotlar ta'lim ishini tabaqalashtirish muammolarini keltirib chiqardi. Iqtisodiy rivojlangan xorijiy mamlakatlarda ta'limni tabaqalashtirish eng dolzarb masalaga aylangan. O'quvchilarni tabaqalashtirib o'qitish xorijiy mamlakatlarda asosan boshlang'ich ta'lim kursidan keyin amalga oshiriladi.

Germaniyada Dual ta'lim tizimi bir qator shubhasiz afzalliklarga ega.

- Amaliy ko'nikmalarga ega bo'lish. Trening davomida olingan nazariy bilimlar amaliyot bilan darhol mustahkamlanadi. Bu ularning yaxshiroq o'zlashtirishiga yordam beradi. Dual ta'limdan so'ng yaxshi tayyorlangan mutaxassislar ishlashga to'liq tayyor bo'ladi.

- Ishlagan soatlar uchun ish haqi to'lanadi. Amaliyot davrida talabalar barcha xodimlar bilan bir xil asosda ish haqi oladilar. Chet ellik talabalar uchun o'qishlarini

- Amaliyot o'tagan kompaniyada ishga joylashishning yuqori imkoniyatlari

- Qulay o'rganish. Qoida tariqasida, dual ta'lim juda qulay. Bular kichik guruhlar, puxta rejalashtirilgan ish jadvali, o'quv xonalaridagi zamonaviy moddiy-texnika

- Ikki tomonlama diplom. Bu hammasi emas, lekin ko'pgina universitetlar o'rta maxsus ta'limni (Berufsausbildung) taklif qilishadi. Ushbu ikki tomonlama diplom ko'proq professional imkoniyatlarni ochadi.

Dual ta'lim tizimi qanchalik qiziqarli va jozibador ko'rinmasin, uning ayrim

- Katta vaqt xarajatlari. Ushbu o'qish shaklini tanlagan talabalar universitetlar uchun an'anaviy ma'noda ta'tilga ega emaslar. Amaliyot o'tadigan korxonada faqat standart ta'til beriladi. Bundan tashqari, nazariy tayyorgarlikning har uch oylik bosqichidan so'ng siz imtihon topshirishingiz kerak.

- Mutaxassislikni tanlash darhol amalga oshiriladi. An'anaviy ta'lim formati bilan talaba 4-5 semestrda o'z kasbi bo'yicha mutaxassislikni tanlashi mumkin. Dual ta'lim bilan siz darhol qaror qabul qilishingiz kerak.

- Mutaxassisligingizni o'zgartirish yoki o'qishni tark etish qiyin bo'ladi. Odatda, universitetlarda talabalar o'qish davomida o'z mutaxassisliklarini o'zgartirish imkoniyatiga ega. Dual ta'lim bilan talaba darhol mutaxassislikni tanlashi kerak. Shu bilan birga, u oqibatda uni o'zgartira olmaydi va u o'qishni to'xtata olmaydi.

Ko'pincha, talaba amaliyot o'tayotgan ish beruvchi bilan shartnomaga bog'liq. Va agar u o'qishni tashlamoqchi bo'lsa, u o'qish bilan bog'liq barcha

Germaniyada dual o'qishga kirishning ikki yo'li mavjud.

- Universitetni tanlash va qabul qilish uchun hujjatlarni topshirish. Agar siz ro'yxatdan o'tsangiz, universitet sizga ikki tomonlama o'qishni o'z ichiga olishi mumkin bo'lgan o'qish shakllarini taklif qiladi. Agar siz qiziqsangiz, universitet amaliyot o'tashingiz mumkin bo'lgan kompaniyalar ro'yxatini taklif qiladi. Ushbu variant ko'pincha xususiy universitetlar tomonidan qo'llaniladi.

- Siz boshqa yo'l bilan ham borishingiz mumkin: yosh istiqbolli mutaxassislarni yollashdan manfaatdor bo'lgan kompaniyani toping va dual ta'lim bo'yicha shartnoma tuzing. Birinchidan, kompaniya bilan shartnoma tuziladi va shundan keyingina ushbu

t

Dual ta'lim odatda mutaxassislikka qarab 2 yildan 3,5 yilgacha davom etadi va nemis tilida o'tkaziladi. Mening o'qishim 3 yil davom etishi kerak edi, lekin, masalan, ish beruvchim o'qish muddatini 2,5 yilga qisqartirishga ruxsat berdi.

Har hafta o'quvchilar bir-ikki kun kasb-hunar maktabida o'tkazadilar va ba'zi kasblar maktabda blok darslarini o'z ichiga oladi. Maktabda o'quvchilar nazariy bilim oladilar. Boshqa kunlarda ular kompaniyada bo'lishadi va bu bilimlarni o'z ishlarida qo'llashadi.

k 1. Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni rivojlantirish va maktabga tayyorlash nechta bosqichda amalga oshiriladi ?

i 2. 11 yillik majburiy ta'limga o'tilishining sabablarini izohlang.

rProfessional ta'lim tizimining asosiy maqsad va vazifalari nimalardan iborat?

iBoshlang'ich, o'rta va o'rta maxsus professional ta'lim dasturlariga izoh bering ?

Iqtisodiy rivojlangan davlatlarda XX asrning 60-80-yillarida tabiiy-ilmiy ta'lim dasturi tarkibiga qanday fanlar elementlari kiritildi ?

davlatining hozirgi davrida amal qilayotgan "Ta'lim haqida"gi Qonuni qachon qabul

7. Germaniya ta'lim tizimida dual ta'limni izohlang.

8

. 9. Zamonaviy dunyoda professional ta'limi yangi tendentsiyalar va

G 1

0

r

Germaniyada Dual ta'lim odatda mutaxassislikka qarab qancha vaqt davom etadi ?

a

n

i

y

a

d

6-MAVZU. OLIY TA'LIMDAGI O'ZGARISHLARNING ASOSIY YO'NALISHLARI.

REJA

1. Xorijiy davlatlarda zamonaviy oliy ta'lim holatining umumiy tavsifi.
2. Xorijiy davlatlarda oliy ta'lim dasturlarini ishlab chiqishning umumiy tamoyillari va qabul jarayonlarini tashkil etish shart-sharoitlari.

Tayanch tushunchalar: Ta'lim tizimi, ta'lim islohotlari, hujjatlar, ekologik kompetentlik, tabiya, , pedagogik fikrlar, tahlil etish, tizimlashtirish, pedagogik g'oyalar, o'quv-tarbiya jarayoni, global tendensiyalar.

1. Xorijiy davlatlarda zamonaviy oliy ta'lim holatining umumiy tavsifi.

Yevropadagi oliy ta'lim tizimi ko'plab o'ziga xos xususiyatlar va tarkibiy elementlarga ega. Biz ta'lim dasturlari tarixi, tuzilishi, xususiyatlari, moliyalashtirish,

diplomlarning xalqaro tan olinishi, shuningdek, Yevropadagi oliy ta'lim tizimlaridagi muammolar va tendentsiyalarni ko'rib chiqamiz.

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, har bir mamlakat oliy ta'lim tizimining o'ziga xos tarixi va tuzilishiga ega, shu bilan birga umumiy xususiyatlar va yo'nalishlar ham mavjud. O'rta asrlarda Yevropada universitetlar mavjud bo'lib, ular markaz bo'lgan. Ular cherkov tomonidan asos solingan va asosan ruhoniylarga ta'lim berishgan. O'sha davrda universitetlar ilohiyot, huquq, tibbiyot va falsafa kabi fakultetlar atrofida tashkil etilgan. XIX asrda oliy ta'lim tizimida jiddiy o'zgarishlar yuz berdi. Bu davrda yangi oliy o'quv yurtlari tashkil etilib, keng jamoatchilik uchun qulay bo'ldi. Ta'lim dunyoviy va ilmiy tus oldi, gumanitar fanlar kabi yangi fanlar joriy etildi. XX asrda Yevropada oliy ta'lim tizimlari rivojlanishda va o'zgarishda davom etdi. Yangi universitetlar yaratildi va yangi ta'lim dasturlari joriy etildi. Shuningdek, talabalarga fanlarni tanlash va o'z o'quv dasturini ishlab chiqish imkonini beruvchi kredit tizimining joriy etilgani ham muhim jihat bo'ldi. Bugungi kunda Yevropada oliy ta'lim tizimlari rivojlanishda davom etmoqda va zamonaviy talab va ehtiyojlarga moslashmoqda.

Ular tobora global va xalqaro miqyosda bo'lib, talabalarga turli mamlakatlar va madaniyatlarda o'qish va tadqiqot qilish imkoniyatlarini taklif qilmoqda. Yevropadagi oliy ta'lim tizimlarining tuzilishi Yevropadagi oliy ta'lim tizimlari umumiy xususiyatlarga ega, lekin ayni paytda turli mamlakatlarda farq qilishi mumkin. Umuman olganda, Yevropada oliy ta'lim tizimining tuzilishi quyidagi darajalarni o'z ichiga oladi: Bakalavriat oliy ta'limning birinchi darajasi bo'lib, odatda 3-4 yil davom etadi. Bakalavr darajasida talabalar o'z sohasi bo'yicha fundamental bilim va ko'nikmalarga ega bo'ladilar. Ular turli fanlarni o'qiydilar va mutaxassislik tanlashlari mumkin. Magistratura oliy ta'limning ikkinchi bosqichidir, odatda 1-2 yil davom etadi. Magistratura bosqichida talabalar o'zlari tanlagan yo'nalish bo'yicha bilim va ko'nikmalarini chuqurlashtiradi. Ular ko'proq ixtisoslashgan fanlarni o'rganishlari va ilmiy tadqiqotlar olib borishlari mumkin.

Doktorantura oliy ta'limning uchinchi darajasi bo'lib, odatda 3-4 yil davom etadi. Doktorantura doirasida talabalar tadqiqot olib boradilar va dissertatsiya

yozadilar. Doktoranturani tugatgandan so'ng ular doktorlik darajasini oladilar. Qo'shimcha ta'lim. Oliy ta'limning asosiy bosqichlaridan tashqari, Yevropada qo'shimcha ta'lim ham taklif etiladi. Bular uzluksiz ta'lim kurslari, kasbiy dasturlar yoki kattalar uchun ta'lim dasturlari bo'lishi mumkin. Keyingi ta'lim talabalarga ma'lum bir soha bo'yicha o'z bilim va ko'nikmalarini kengaytirish imkonini beradi. Yevropada oliy ta'lim tizimining tuzilishi biroz farq qilishi mumkinligini ta'kidlash muhim. Ba'zi mamlakatlarning o'z nomlari va ta'lim darajalari bo'lishi mumkin. Biroq, umumiy xususiyatlar va tamoyillar o'xshashligicha qolmoqda va talabalarga

Yevropada sifatli ta'lim olish imkonini beradi. Yevropa oliy ta'lim tizimlaridagi ta'lim dasturlari bir nechta xususiyatlarga ega: Yevropada talabalarga o'zlariga mos bo'lgan ta'lim sohasini tanlash imkonini beruvchi keng ko'lamli ta'lim dasturlari mavjud. Bular bakalavr, magistratura, doktorantura dasturlari, shuningdek, uzluksiz ta'lim va malaka oshirish dasturlari bo'lishi mumkin. Yevropadagi ta'lim dasturlari odatda moslashuvchan tuzilishga ega bo'lib, talabalarga turli modul va kurslardan tanlanadi. Bu talabalarga o'z qiziqishlari va maqsadlariga mos keladigan shaxsiylashtirilgan o'quv rejalarini yaratishga imkon beradi. Yevropada amaliy o'rganishga va real hayotda ishlashga katta e'tibor beriladi. Ta'lim dasturlari ko'pincha stajirovkalar, korxonalar va tashkilotlar bilan loyihalar, shuningdek, mustaqil ish va tadqiqot imkoniyatlarini o'z ichiga oladi. Yevropada ta'limga fanlararo yondashuv qo'llab-quvvatlanadi. Bu shuni anglatadiki, talabalar turli fan va bilim sohalarini o'rganish, ularni birlashtirib, yaxshiroq tushunish va o'z malakalarini rivojlantirish imkoniyatiga ega. Oliy ta'lim tizimlarida Yevropada talabalarga kurslar va modullarni muvaffaqiyatli tamomlaganliklari uchun kredit olish imkonini beruvchi kredit tizimi qo'llaniladi. Har bir kurs uchun baho odatda ball yoki harf baholari ko'rinishida beriladi, so'ngra talabalarning umumiy faoliyatini aniqlash uchun jamlanadi. Yevropadagi ta'lim dasturlarining bu xususiyatlari talabalarga sifatli ta'lim olish, ko'nikmalarini rivojlantirish va tanlagan sohasi bo'yicha muvaffaqiyatli martaba tayyorlash imkonini beradi.

Yevropada oliy ta'lim tizimlarini moliyalashtirish turli yo'llar bilan amalga oshiriladi va mamlakat va universitetga qarab farq qilishi mumkin.

Moliyalashtirishning asosiy manbalaridan ba'zilar quyidagilardir: Davlat moliyalashtirish: Yevropaning aksariyat mamlakatlari oliy ta'limni davlat tomonidan moliyalashtiradi. Demak, hukumat universitetlarni qo'llab-quvvatlash, o'qituvchilarning oylik maoshlarini to'lash uchun mablag' ajratadi. Hukumat tomonidan moliyalashtirilishi universitetlarga talabalarga arzonroq narxlarda yoki hatto bepul ta'lim taklif qilish imkonini beradi. Pullik ta'lim xizmatlari: Yevropadagi ba'zi universitetlar ta'lim xizmatlari uchun to'lov oladi. Bu o'qish, kutubxonalar va boshqa resurslardan foydalanish hamda akademik tadbirlarda ishtirok etishni qoplaydigan yillik yoki semestr to'lovlari shaklida bo'lishi mumkin. Pullik ta'lim xizmatlari mahalliy va xalqaro talabalar uchun mavjud bo'lishi mumkin.

Yevropada talabalarga ta'limini moliyalashtirish uchun ko'plab stipendiyalar va grantlar mavjud. Bular universitetlarning stipendiyalari, davlat grantlari, xususiy tashkilotlarning stipendiyalari yoki xalqaro almashinuv dasturlari bo'lishi mumkin. Grantlar ta'limning to'liq narxini qoplashi yoki ta'lim xarajatlarini qisman qoplashi mumkin.

O'z-o'zini moliyalashtirish: Yevropadagi ba'zi talabalar ta'limni o'zlari moliyalashtiradi. Bu jamg'arma, yarim kunlik ish, oilani qo'llab-quvvatlash yoki kreditlar orqali bo'lishi mumkin. O'z-o'zini moliyalashtirish qimmat variant bo'lishi mumkin, lekin talabalarga universitet va o'qish dasturini tanlashda ko'proq erkinlik beradi. Umuman olganda, Yevropada oliy ta'lim tizimini moliyalashtirish murakkab va xilma-xil jarayon bo'lib, ta'limning barqarorligini ta'minlaydi. Talabalar uchun ochiq va rivojlanish universitetlari va tadqiqot faoliyatini qo'llab-quvvatlaydi.

Darajalarning xalqaro tan olinishi: Darajalarning xalqaro tan olinishi Yevropadagi oliy ta'lim tizimlarining muhim jihati hisoblanadi. Bu degani, bir davlatda olingan diplom boshqa davlatlarda ham tan olinadi va qadrlanadi. Bu talabalar va bitiruvchilarning harakatchanligini osonlashtiradi, ularga o'qishni yoki chet elda ishlashni davom ettirish imkonini beradi. Diplomlarning xalqaro tan olinishi turli mexanizmlar va kelishuvlar orqali amalga oshiriladi. Shunday mexanizmlardan biri Boloniya jarayonidir. 1999 yilda ishga tushirilgan va Yevropa davlatlarini oliy ta'lim sohasida birlashtirgan. Boloniya jarayonining maqsadi diplom va malakalar barcha

ishtirokchi mamlakatlarda tan olinadigan umumiy Yevropa oliy ta'lim hududini yaratish edi. Boloniya jarayonining bir qismi sifatida kredit tizimi (ECTS) ishlab chiqildi. Bu talabalarga ta'lim yutuqlari va kreditlarini universitetlar va mamlakatlar o'rtasida o'tkazish imkonini beradi. Bu diplomlarni tan olish jarayonini osonlashtiradi va ta'lim dasturlari va universitetlarni tanlashda moslashuvchanlikni ta'minlaydi. Bundan tashqari, diplomlarni tan olish bilan shug'ullanuvchi turli xalqaro shartnomalar va tashkilotlar mavjud. Masalan, Akademik malakalarni e'tirof etish bo'yicha Yevropa axborot markazlari tarmog'i (ENIC-NARIC) turli mamlakatlardagi ta'lim tizimlari va diplomlarni tan olish haqida ma'lumot beruvchi milliy markazlar tarmog'idir.

Xalqaro tan olinishi. Diplomar talabalar va bitiruvchilar uchun katta ahamiyatga ega, chunki bu ularga xalqaro ta'lim va ishga joylashish imkoniyatlaridan foydalanish imkonini beradi. Shuningdek, u universitetlar va davlatlar o'rtasida xalqaro hamkorlik va bilim almashinuvini rag'batlantiradi.

Yevropadagi oliy ta'lim tizimlari bir qator muammolar va o'zgarishlarga duch kelmoqda. Bu esa ularning rivojlanishi va samaradorligiga ta'sir qiladi. Oliy ta'lim sohasida xalqaro raqobat kuchayishi bilan Yevropadagi universitetlar talabalar va tadqiqotchilar uchun raqobatbardoshligi va jozibadorligini oshirish zaruriyatiga duch kelmoqda. Bu yangi dasturlarni ishlab chiqish, ta'lim sifati va infratuzilmasini yaxshilash, xalqaro sheriklik va hamkorlikni mustahkamlashni o'z ichiga olishi mumkin. Texnologiya va axborot texnologiyalaridagi jadal taraqqiyot sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. oliy ta'lim tizimlari bo'yicha. Ko'proq universitetlar onlayn ta'lim, masofaviy ta'lim dasturlari va ta'lim jarayoniga yangi texnologiyalardan foydalanishni joriy qilmoqda. Bu talabalarga istalgan vaqtda va istalgan joyda ta'lim olish imkonini beradi, shuningdek, ilgari bunday imkoniyatga ega bo'lmagan odamlarning ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Zamonaviy oliy ta'lim tizimlari Yevropada talabalar ehtiyojlari va mehnat bozori talablariga javob beradigan turli xil ta'lim dasturlariga talab ortib bormoqda. Bunga amaliy ko'nikmalarga e'tibor qaratiladigan dasturlar, fanlararo dasturlar, tadbirkorlik va innovatsiyalarga e'tibor qaratiladigan dasturlar va madaniyatlararo ta'lim va global muammolarga qaratilgan dasturlar kiradi. Oliy ta'limni

moliyalashtirish Yevropadagi tizimlar uchun asosiy muammolardan biri hisoblanadi. Universitetlar cheklangan byudjetlar va aholining barcha qatlamlari uchun ta'lim olish imkoniyatini ta'minlash zarurati bilan duch kelmoqda. Buning uchun moliyalashtirishning yangi modellarini ishlab chiqish, ta'limga davlat investitsiyalarini ko'paytirish va kam ta'minlangan talabalarni qo'llab-quvvatlash dasturlarini ishlab chiqish uchun kerak bo'lishi mumkin.

Yevropadagi oliy ta'lim tizimlari doimiy o'zgarishlar va doimiy o'zgarishlarni talab qiladigan muammolarga duch kelmoqda. rivojlanish va moslashish. Universitetlar muammolarni muvaffaqiyatli yengish va global ta'lim makonida raqobatbardosh bo'lib qolish uchun o'zgarishlarga tayyor bo'lishi va innovatsiyalarga intilishi kerak. Biz ushbu tizimlarning rivojlanish tarixi, ularning tuzilishi, ta'lim dasturlari xususiyatlari, moliyalashtirish va diplomlarning xalqaro tan olinishini o'rgandik. Shuningdek, biz Yevropadagi oliy ta'lim tizimlari oldida turgan muammolar va tendentsiyalarni muhokama qildik. Shuni tushunish kerakki, bu tizimlar doimo rivojlanib, jamiyatning o'zgaruvchan talab va ehtiyojlariga moslashadi.

jiy davlatlarda oliy ta'lim dasturlarini ishlab chiqishning umumiy tamoyillari va

Global ta'lim 20-asr oxiridan boshlab ayniqsa sezilarli bo'lgan tendentsiyalar o'pchilik mamlakatlarning elita ta'limdan hamma uchun yuqori sifatli ta'limga o'tishga yo'naltirilganligidir.

Ikkinchi tendentsiya – ta'lim sohasidagi davlatlararo hamkorlikni chuqurlashtirish, shuning uchun jahon hamjamiyati yashash joyi va ta'lim darajasidan qat'iy nazar, insonni tarbiyalashning global strategiyasini yaratishga intilmoqda.

Uchinchi tendentsiya - global ta'limda gumanitar komponentning sezilarli darajada oshishi va insonga yo'naltirilgan yangi ilmiy va ta'lim fanlari:

To'rtinchi tendentsiya – o'rnatilgan milliy an'analar va mamlakatlar va mintaqalarning milliy o'ziga xosligini saqlab qolgan holda innovatsiyalarning sezilarli darajada tarqalishi. Ta'lim maydoni ko'p madaniyatli va ijtimoiy jihatdan inson va

umuman sivilizatsiya rivojlanishiga yo'naltirilgan bo'lib, xalqaro ta'lim muhitini shakllantirishga ko'proq ochiq bo'lib, bilim tabiati bo'yicha milliy va odamlarni jahon

- **demokratik ta'lim tizimiga intilish**, ya'ni. mamlakatning butun aholisi uchun ta'limning ochiqligi va uning bosqichlari va darajalarining uzluksizligi, ta'im ta'minlash (millati va irqidan qat'iy nazar, har bir shaxs uchun istalgan turdagi ta'lim muassasasida ta'lim olish imkoniyati va teng imkoniyatlar);

- ta'lim olishda ijtimoiy-iqtisodiy omillarning sezilarli ta'siri (ayrim etnik madaniy-ma'rifiy monopoliyasi, pullik ta'lim shakllari, shovinizm va irqchilikning namoyon bo'lishi);

- xilma-xil qiziqishlarni qondirish va o'quvchilarning qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan o'quv va tashkiliy faoliyat turlarini ko'paytirish ;

- ta'lim xizmatlari bozorini kengaytirish;

- oliy ta'lim tarmog'ini kengaytirish va talabalar jamoasining ijtimoiy tarkibini o'zgartirish (demokratlashtirish);

- ta'limni boshqarish sohasida qat'iy markazlashtirish va to'liq avtonomiya o'rtasida murosa izlash ;

- dunyoning rivojlangan mamlakatlarida ta'lim moliyalashtirishning ustuvor ob'ektiga aylanib bormoqda ;

- maktab va universitet ta'lim dasturlarini doimiy ravishda yangilash va

- iqtidorli bolalar va yoshlarga, ta'lim jarayoni va vositalarida ularning qobiliyatlarini ochish va rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlariga qiziqishni

- rivojlanishida nuqsoni bo'lgan va nogiron bolalarni o'qitish uchun qo'shimcha

Jahon ta'limi muammolarini hal etishda turli ta'lim tizimlari ishtiroki zaruriyatini talab etadigan yirik xalqaro dastur va loyihalash muhim ahamiyat kasb etadi. Yirik xalqaro loyihalarga quyidagilar kiradi:

- ERAZMUS – maqsad Yevropa Ittifoqiga a'zo davlatlar talabalarinin mobilligini taminlash (masalan, dastur doirasida 10% talabalar Yevropa mamlakatlaridagi boshqa oliy ta'lim muasssalarda o'qishga borishlari kerak).

- LINGVA — bu dastur kichik sinflardan boshlab chet tillarni o'rganish samaradorligini oshirishga mo'ljallangan.

- EVRIKA – ushbu loyihaning maqsadi Sharqiy Yevropa davlatlari bilan amalga ooshirilayotgan tadqiqotlarni uyg'g'unlashtirish.

- ESPRIT — yangi axborot texnologiyalarini yaratish sohasida Yevropa universitetlalariri, kompyuter firm kuch va imkoniyatlarini birlashtirishni talab etuvchi loyiha.

- EIPDAS — arab davlatlarida ta'limni rejalashtirish va boshqarishni takomillashtirish sohasiga doir dastur.

- TEMPUS – Yevropa Ittifoqining hamkor-davlatlarda oliy ta'limni rivojlantirishga yo'naltirilgan dasturi.

- IRIS — xotin-qizlarning kasbiy ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirishgga yo'naltirilgan loyihalar tizimi.

Bugungi kunga qadar G'arb dunyosida quyidagi ta'lim modellari ishlab

Amerika modeli: kichik o'rta maktab → o'rta maktab → katta o'rta maktab → 2 yillik kollej → universitet tizimidagi 4 yillik kollej → magistratura → doktorantura.

Fransiya modeli: onalar maktabi → o'rta maktab → kollej → texnologik, kasbiy va umumta'lim litseyi → universitet → magistratura → doktorantura.

Germaniya modeli: umumiy maktab → real bilim yurti, gimnaziya va asosiy maktab → oliy o'quv yurti → magistratura → doktorantura.

Angliya modeli: birlashgan maktab → grammatik va zamonaviy maktab → kollej → universitet, magistratura, doktorantura.

Rossiya modeli: umumta'lim maktabi → to'liq o'rta maktab, gimnaziya va litsey-kollej → institut, universitet, akademiya → magistratura → doktorantura.

Qozog'iston modeli: to'liq umumta'lim o'rta maktab → kollej → universitet, akademiya (bakalavriat) → magistratura → doktorantura.

Biroq, Boloniya jarayoni bilan bog'liq holda, Yevropa mamlakatlarida an'anaviy ta'lim tuzilmalarida ma'lum o'zgarishlar ro'y bermoqda.

,

Germaniyada bepul o'quv dasturlarini taklif qiluvchi davlat universitetlarida o'qish ko'pincha nemis tilida olib boriladi. Universitetga kirish uchun chet ellik talaba tilidan test o'tkazadigan universitetlar mavjud. Shuni bilish juda muhim:

Germaniyada tugallangan o'rta ma'lumot to'g'risidagi ma'lumotnoma olish uchun o'qish 12-13 yil davom etadi, ya'ni o'zbekistonlik talaba 1 yil o'qishni O'zbekistonda yoki Germaniyaning Studentkolleg nomli institutining maxsus bo'limida tugatishi

Qabul til sinovlariga asoslangan, ammo nemis tilini bilish talablari juda qattiq emas. O'z davlatida universitetning birinchi yilini kunduzgi yoki ikkinchi kursni sirtqi ta'limni tamomlagan boshqa davlatlardan, shuningdek o'rta maktabni medal bilan tamomlagan abituriyentlar qabul qilinadi. Ushbu dasturlar bo'yicha nemis tilida ta'lim ikki semestrni o'z ichiga olgan bitta o'quv yili davom etadi. O'qishni muvaffaqiyatli tugatgan va yakuniy imtihonlarni topshirgan talabalar avtomatik ravishda Germaniyada o'qish uchun ro'yxatga olinadi.

Nazorat uchun savollar.

1. Yevropada oliy ta'lim tizimlarini moliyalashtirish turli yo'llar bilan amalga oshiriladi ?
2. Yirik xalqaro loyihalarni keltirib o'ting.
3. G'arb dunyosida qanday ta'lim modellari ishlab chiqilgan ?
4. Germaniyada tugallangan o'rta ma'lumot to'g'risidagi ma'lumotnoma olish uchun o'qish qancha vaqt davom etadi ?

**7-MAVZU: PEDAGOGIK TA'LIMNI TASHKIL ETISH.
GERMANIYA VA FRANSIYADA OLIY TA'LIMNI
MODERNIZATSIYALASHNING ASOSIY YO'NALISHLARI.**

Reja

1. Pedagogik ta'limni tashkil etish.
2. Germaniya va Fransiya oliy ta'limni modernizatsiyalashning asosiy yo'nalishlari.

Tayanch tushunchalar: Ta'lim tizimi, ta'lim islohotlari, hujjatlar, ekologik kompetentlik, tabiya, , pedagogik fikrlar, tahlil etish, tizimlashtirish, pedagogik g'oyalar, o'quv-tarbiya jarayoni, global tendensiyalar.

1. Pedagogik ta'limni tashkil etish. Hozirgi vaqtda o'qituvchining shaxsiyati va faoliyatiga qo'yiladigan talablar bilan pedagogik ta'lim muassasalari bitiruvchilarining o'z kasbiy funktsiyalarini bajarishga haqiqiy tayyorgarligi darajasi o'rtasida ziddiyat chuqurlashib bormoqda; o'qituvchilar tayyorlashning standart tizimi va uning faoliyatining individual va ijodiy tabiati o'rtasida. O'qituvchi ta'limida texnokratik yondashuvning muqarrar natijasi o'qituvchining jamiyat va milliy madaniyatlardan, maktab va o'quvchidan uzoqlashishi bo'ldi. Bu o'qituvchilik

kasbining ijtimoiy mavqei va nufuzining keskin pasayishiga, pedagog kadrlar tayyorlash tizimi bilan ijtimoiy ehtiyojlar o'rtasidagi nomuvofiqlikka, ta'lim muammolarining keskinlashuviga olib keldi.

Bu qarama-qarshiliklar maqsadli yo'nalishlarni o'zgartirish va o'qituvchilar ta'limining yangi tizimini joriy etish uchun asos bo'ldi. Bunday ta'limning maqsadi ta'lim muassasalarining shaxs va jamiyatning rang-barang madaniy-ma'rifiy ehtiyojlarini qondirish imkoniyatlarini kengaytirish, ta'lim sohasidagi mutaxassislarning umumiy madaniy, ilmiy va kasbiy tayyorgarligining moslashuvchanligini oshirishdan iborat. iqtisodiyot va mehnat bozorining o'zgaruvchan ehtiyojlari.

Turli xil mazmun va muddatlardagi ketma-ket ta'lim dasturlarini amalga ta'minlaydi:

Shaxs (talaba) - o'ining intellektual, ijtimoiy, kasbiy va iqtisodiy ehtiyojlarini qondiradigan pedagogik ta'limning mazmuni va darajasini individual tanlash;

J

a professor-o'qituvchilar tarkibi (fakultet, kollej, institut, universitet) - ilmiy va kasbiy pedagogik salohiyatni yanada to'liqroq amalga oshirish.

i Pedagogik ta'lim olish tegishli ta'lim dasturlarini o'zlashtirgan holda erishilgan turli darajadagi kasbiy malakaga ega bo'lgan mutaxassisni shakllantirish bilan bog'liq. Shu munosabat bilan Rossiya o'qituvchilari ta'limi tizimi o'rta va oliy kasbiy ta'lim t

O'rta pedagogik ta'lim – asosiy umumiy, o'rta (to'liq) umumiy yoki boshlang'ich kasb-hunar ta'limi asosida o'rta maxsus ta'lim muassasalarida (pedagogik maktablar, pedagogika kollejlari) yoki oliy o'quv yurtlarining o'rta kasb-hunar ta'limi fakultetlarida olingan kasbiy ta'limdir.

' O'rta pedagogik ma'lumotga ega bo'lish aniq pedagogik mutaxassislik bo'yicha o'rta kasb - hunar ta'limining asosiy ta'lim dasturlaridan birini o'zlashtirish orqali

Ushbu dasturlar ikki darajada bo'lishi mumkin: asosiy va ilg'or. Darajaga qarab, ular uchun standart o'qitish muddati boshqacha. Asosiy umumiy ta'lim negizida o'rta pedagogik ta'limning asosiy ta'lim dasturini amalga oshirish uchun bazaviy bosqichda

O'rta (to'liq) umumiy yoki boshlang'ich kasb-hunar ma'lumotiga ega bo'lgan fuqarolar o'rta pedagogik ta'lim dasturlarini qisqartirilgan muddatda (2 yil 10 oy) o'zlashtirishlari mumkin. Buning sababi, ular o'rta (to'liq) umumiy ta'limning ta'lim dasturlarini allaqachon o'zlashtirganligi va ushbu fakti tasdiqlovchi tegishli

O'rta pedagogik ma'lumotga ega bo'lgan mutaxassislar maktabgacha ta'lim ta'lim muassasalarida va qo'shimcha ta'lim muassasalarida tarbiyachi, o'qituvchi, o'qituvchi-tashkilotchi, qo'shimcha ta'lim o'qituvchisi va boshqalar sifatida ishlashga mo'ljallangan. Rossiyada oliy pedagogik ta'lim olish uchun institutlar va universitetlar - oliy o'quv yurtlari (OTM) kabi ta'lim muassasalari mavjud.

Oliy pedagogik ta'limning asosiy ta'lim dasturlari quyidagi bosqichlarda amalga ta'limning asosini 4 yilga mo'ljallangan bakalavriat ta'lim dasturlarini o'zlashtirish jarayonida olingan oliy ta'lim tashkil etadi. Ular talabaga inson va jamiyat, tarix va madaniyat haqidagi bilimlar tizimini o'zlashtirish, asosiy fundamental ilmiy

Ikki yillik dasturlarni muvaffaqiyatli tamomlaganlar to'liq bo'lmagan oliy ma'lumot to'g'risidagi diplomni qo'lga kiritib, mehnatga kirishi yoki ta'lim va kasbiy yo'nalishini o'zgartirishi mumkin.

Bakalavriat ta'lim yo'nalishi bo'yicha yakuniy attestatsiyadan o'tgan talabalarga "bakalavr" malakasi (darajasi) beriladi va ularga tanlagan mutaxassisligi bo'yicha ta'lim bakalavriati beriladi.

Magistraturani tayyorlash oliy ta'limga asoslanadi va mutaxassislik yo'nalishlari bo'yicha ta'lim dasturlarini ishlab chiqish va farqlashni ifodalaydi. Chuqurlashtirilgan

ta'lim dasturi tufayli magistrnlarni tayyorlash asosan "talab bo'yicha" ta'minlanadi. Ushbu bosqichning asosiy maqsadi konstruktiv, ijodiy faoliyatga yo'naltirilgan tadqiqotchi o'qituvchini tayyorlashdir. Magistraturada o'qish muddati to'rt yillik

a malakasi (darajasi) beriladi va fanning muayyan yo'nalishi bo'yicha ta'lim magistri darajasi beriladi, bu esa istalgan turdagi ta'lim muassasasida (maktab, litsey,

O'qituvchilar ta'limining yangi tuzilishining moslashuvchanligi va o'zgaruvchanligi har qanday talabaga, agar kerak bo'lsa, u yoki bu darajani tugatgandan so'ng uni tark etishga imkon beradi.

Darajali tuzilmani joriy etish munosabati bilan o'qituvchilar ta'limining asosiy vazifalaridan biri ham o'rta, ham oliy pedagogik ta'limning asosiy ta'lim dasturlarida

2. Germaniya va Fransiyada oliy ta'limni modernizatsiyalashning asosiy yo'nalishlari.

Bugungi kunda Germaniyada ta'lim sifati dunyodagi eng yuqori ko'rsatkichlarga egadir. Xususan, Germaniyaning eng qadimgi universiteti — Geidelberg 1386-yilda tashkil etilgan bo'lib, bu mamlakatning ta'lim tizimini shakllanishiga yetarli vaqt o'tganligidan dalolat beradi. Germaniya universitetlarida eng muhimi o'qish davridagi nazariy tayyorgarlik va amaliyotidir. Bundan tashqari, Germaniyada ta'limning yuqori sifat darajasi yetakchi ilm-fan texnologiyalaridan foydalangan holda qo'llab-quvvatlanadi. Eng zamonaviy texnika va texnologiyalar bilan ta'lim muassasalarini ta'minlash ko'rsatkichi dunyodagi eng yuqori ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi.

Nemis diplomlari va sertifikatlari dunyo bo'yicha tan olingan va qadrlil hisoblanadi. Shunday qilib, Germaniyada oliy ta'lim siz uchun eng katta milliy va

Chet ellik talabalar Germaniyadagi 300 dan ortiq universitetlardan birida ixtisosliklardan birini tanlashlari mumkin. Ta'lim yo'nalishini tanlashda

qiyinchiliklarga duch kelmaydi. Til kurslarini tanlash bilan bog'liq muammolar yuzaga kelmaydi: maqsadingizga (nemis bilimining umumiy darajasini oshirish, xalqaro sinovdan o'tishga tayyorgarlik ko'rish yoki Germaniyadagi universitetlariga qabul qilinish uchun) tilaklar va moliyaviy imkoniyatlardan kelib chiqqan holda, nemis tilini o'rganish uchun til markazlaridan birini tanlashingiz mumkin.

Oliy ta'lim tizimida universitetlar va ularga tenglashirilgan oliy o'quv yurtlari magistr unvonini olish yoki davlat imtihonlari topshirish bilan tugallanadi. Undan keyin o'qishni davom ettirib, doktorlik darajasini (ilmiy daraja) olish uchun imtihon

a yangi, maxsus oliy o'quv yurtlari borki, ular tobora ommalashib bormoqda, bu erda o'qish amaliy yo'nalish bo'yicha olib boriladi, bunga muhandislik, iqtisod, ekologiya, ijtimoiy ta'minot, dizayn, qishloq xo'jaligi kabi mutaxassisliklar kiradi, bu yerda yoshlarning har uchtasidan bittasi shu tipdagi oliy o'quv yurtini tanlamoqda.

1970-yildan boshlab umumiy yo'nalishdagi oliy o'quv yurtlari ikki federal

Germaniya Federativ Respublikasi uchun 1976-yilda Xengendagi sirtqi universitetning joriy etilishi yangilik bo'ldi. Hozirgi vaqtda bu yerda qariyb 50000 talaba o'qimoqda, ular o'qish bilan birga regional o'quv markazi xizmatidan ham

Ta'lim sohasidagi siyosat aholining ko'plab qatlami uchun oliy o'quv yurtlari o'qishga qabul qilingan talabalarning 4 foizi ishchilar sinfiga mansub edi. 1987-yil yozgi semestrda bu raqam 19 foizni tashkil etgan. 1952-yil jami talabalarning beshdan bir qismi xotin-qizlar bo'lsa, bugungi kunda ular 40 fizga etdi.

Federatsiya va viloyatlar nemis oliy o'quv yurtlarida chet elliklar o'qishidan qo'shilgan hissa deb qaraydilar. Talabalar o'qishi erkin tashkil etilgan. Vaholanki, ko'p

sonli o'quv bosqichlari bilan birga o'quv rejalari taklif etiladi va talaba sinovdan o'tkaziladi, ammo o'qishning ko'pchilik bosqichlarida talabalarning o'zlari fanlar va o'quv yurtlarini tanlaydilar. O'qishga haq to'lanmaydi. Agar talabalar yoki ularning ota-onalari oziq-ovqat xarajatlarini ko'tara olmasalar o'qish uchun moliyaviy yordam ko'rsatish to'g'risidagi federal qonunga muvofiq ular moliya yordami oladilar. Bu O'qish tugab, mehnat faoliyati boshlangach, bu yordamlar to'xtatiladi. 1991-yilda bunday yordam yangi qo'shilgan viloyat bo'yicha o'qishga kirgan har besh talabaning

Talabalarning ijtimoiy himoyalash uchun oliy o'quv yurtlarida ularga ko'maklashuvchi jamg'arma mavjud, ular davlatdan mablag' oladilar, tekin yotoqxona joylashtirilgan, eski viloyatda ham turar joy uchun juda kam haq to'laydilar. O'qishga kirganlarning deyarli 40 foizi ota-onasi bilan turadi. Erkin turar-joy bozori talabalar oldiga unga to'lov bilan bog'liq katta muammolarni qo'yadi. Aksincha, sug'urta himoyasiga olishi talabalarga qulay shart-sharoit yaratadi, talabalarni baxtsiz hodisalardan himoyalash uchun ular davlat sug'urtasi tizimiga kiritilgan va davlat kassalariga ozgina haq to'laydilar. Keyingi vaqtlarda oliy o'quv yurtlarini kengaytirish yuzasidan o'tkazilgan tadbirlarga qaramay unga bo'lgan talab yanada ortmoqda. Erkin o'quv joylarini taqsimlash Markaziy boshqaruv tomonidan ajratilgan o'quv joylari bo'yicha amalga oshiriladi. Talab yuqori bo'lgan o'qishga, masalan tibbiyot,

Shu tanlovga muvofiq yetuklik attestatidagi o'rtacha baho chiqariladi, kutish

Sobiq Germaniya Demokratik Respublikasi oliy o'quv yurtlari ilmiy kengash o'quv yurtlarga tarqatiladi, qisman universitetdan tashqaridagi tadqiqot muassasalariga o'tkaziladi. Bu tadbir to'qsoninchi yillar o'rtalarida nihoyasiga yetkaziladi va shu

Germaniya Federativ Respublikasi fuqarolarining o'n millioni har yili malaka narsa o'zgarishda, yuksalishda malaka oshirib borishni taqozo etadi.

Oliy o'quv yurtlari tadqiqotlarning asosiy yo'nalishi – fundamental amaliy tadqiqot bo'lib, ularga boshqa ilmiy-tekshirish institutlari, sanoat laboratoriyalari yaqindan yordam beradi. Bu ularning nazariy bilimlarini amalda tadbiq qilish imkoniyatini beradi. Dyusseldorf, Rettingon, Xaydelburg, Mayns va Myunxendagi oliy o'quv yurtlari va Fanlar Akademiyasi mustahkam aloqa o'rnatganlar. Ular o'zaro ilmiy axborotlar bilan almashib turadilar, ijtimoiy fanlar, masalan, ensiklopediya nashr etish kabi uzoq muddatli loyihalarni qo'llab-quvvatlaydilar. Oliy o'quv yurtidagi

Germaniyada atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha turli xil ixtisosliklar ishlariga ixtisoslashgan ekologiya bo'yicha yurist, suv resurslari holatini tahlil qiluvchi

O'qitishning yana bir muhim xususiyati ekologik ta'limning amaliy tarkibiy qismidir. Dala ekspeditsiyalari barcha ekolog talabalar uchun taqdim etiladi, u erda ular kerakli tadqiqotlarni olib borishni o'rganadilar va ularning natijalariga ko'ra o'zlarining birinchi ilmiy maqolalarini yozadilar.

Pedagogika oliy ta'lim muassasalari talabalariga ta'lim-tarbiya berish bilan asosiy manba bo'lib xizmat qiladi. Shunday ekan, yosh avlodlar qalbida tabiatga nisbatan muhabbat uyg'otish talabalarning ekologiya haqidagi bilimlariga bog'liq.

Ma'lumki, insonning tashki va ichki olami; buy-basti, kurinishi, kiyinishi, xatti-harakati, yashashdan maqsadi, fikr yuritishi, orzu-istaklari, intilishlari, xis-tuyg'ulari

ekologik, jismoniy, ruhiy, axloqiy madaniyatiga bog'likdir. Oziq-ovqatlar odamni o'rtasidagi munosabatni takomillashtirishda muhim o'rin tutadi. Ekologik madaniyat axloqiy madaniyat bilan chambarchas bog'langan bo'lib, inson ichki dunyosini, ekologik madaniyat axloqiy madaniyat tushunchalari bilan bog'liq bo'lib, jamiyat va inson mohiyati haqida turli bilimlar yig'indisini tashkil qiladi.

Ekologik kompetentlik ijtimoiy va ma'naviy hayotda qo'lga kiritilgan jamiki yutuqlarni, o'qimishlilik, ta'lim-tarbiya ko'rganlik ziyolilik kabi xususiyatlarni bildiradi. Ekologik kompetentlik insonlarda tayyor holda vujudga kelmaydi. Uni muttasil o'qish, o'rganish, bilim va ko'nikmaga ega bo'lish hamda tarbiya oltirish orqaligina erishiladi. Ekologik kompetentlik insonlarda qanchalik rivojlansa inson va tabiat ekologiyasi nimaligini biladi, umrini mazmunli tabiat quynida o'tkazish yo'lini

Shuni aytish kerakki, bu yo'nalishlar bizning ta'limda kata e'tibor qaratilmoqda. taqdirini ma'naviy-ma'rifiy, g'oyaviy, siyosiy-huquqiy va ekologik kompetentlikni yetuk va barkamol kishilar hal qiladi. Shuning uchun ham ekologik muommolarni hal

e
t
i

Bo'lajak o'qituvchilarda ekologik kompetentlikni rivojlantirish hozirgi paytda h
,

Bo'lajak o'qituvchilarda ekologik kompetentligini rivojlantirishda axborotlar tizimini tushunish va esda qoldirish (ma'ruza), ma'lumotlarni tasniflash va tavsiflash, muzokara shaklida tuzilgan shaxsiy qarashlarni muhokama qilish, biznes o'yinlarni tashkillashtirish (amaliy mashg'ulot), axborotning aksiologik mazmunini tushunish, qadriyatlar tizimini ijtimoiy va kasbga oid vazifalarga yo'naltirish (ma'ruza-suhbat darslari), axborotga nisbatan shaxsning hissiy munosabatini shakllantirish, talabaning

g
i
k

hayotiy tajribasidan, internetdan va qo'shimcha manbalardan foydalanish (mustaqil ta'lim) tashkil etildi.

Yuqoridagi ma'lumotlardan ma'lum bo'ldiki, Germaniya ta'limi o'ziga xos yo'nalishga, juda murakkab tizimga ega. Germaniya davlatida, taraqqiy etgan davlatlar qatoridan o'rin olishda o'zini oqlab kelayotgan ta'lim tizimi mavjud.

Fransiya butun dunyodagi talabalarga jahon darajasidagi ta'lim berish uchun uzoq vaqtdan beri obro'ga ega. Darhaqiqat, mamlakatda har yili minglab talabalarni

Fransiyada oliy ta'lim qiymati dasturi va muassasaga qarab farq qilishi mumkin. Ammo, odatda, davlat universitetlarida bakalavriat dasturlari uchun o'quv to'lovlari hukumat tomonidan belgilangan stavka bo'yicha belgilanadi. Shunday qilib, talabalardan ma'muriy xarajatlarni qoplash uchun faqat nominal to'lov olinadi, bu

liy ma'lumot oladilar:

1

iyot o'quv muassasalari;

10. Uzlüksiz ta'lim (malaka oshirish oliygohlari va hokazolar).

Oliy ta'lim beruvchi universitetlar o'z talabalariga uch siklda bilim beradilar. I y ma'lumot olish bilan yakunlanib, o'qish ikki yil davom etadi. I

Ikkinchi siklda o'qish bir yil davom etadi. Talabalar magistr darajalari bilan

Uchinchi siklda o'qish bir - ikki yil davom etadi. Bu siklda:

-

irib o'rganilganligi haqida diplom (bir yil);

- ixtisoslashtirilgan oliy ma'lumot to'g'risida diplom (bir yil);

- davlat doktorlik dissertatsiyasi – biron-bir sohani mukammal o'rganib,

Fransiyada oliy professional ta'lim berish keyingi 20 yil davomida qaror topdi.

Bu – qisqartirilgan maxsus ta'lim bo'lib, unda o'qish ikki yil davom etadi. O'quv chiqarish sohasida, xizmat ko'rsatish sohasida va boshqa sohalarda rahbarlik

Fransiyada oliy ma'lumot va ixtisos beruvchi oliy texnologik institutlar mavjud. Ixtisoslashtirilgan. O'qish muddati 2 yil bo'lib, darslar haftasiga 30-35 soatni tashkil etadi. O'qish davomida 8 haftalik ishlab chiqarish amaliyoti ham ko'zda tutilgan.

ay institutlar faoliyat ko'rsatib, ular qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi, san'at, informatika, ma'muriy boshqaruv, buxgalterlik hisobi, amaliy san'at bo'yicha

bitiruvchilari ishlab chiqarish sohasida, xizmat ko'rsatish sohasida va boshqa sohalarda da mingdan ortiq ana shunday institutlar faoliyat ko'rsatib, ular qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi, san'at, informatika, ma'muriy boshqaruv, buxgalterlik hisobi, amaliy san'at bo'yicha mutaxassislar tayyorlaydilar. Bunday institutlarga kirish imtihonsiz amalga

Xulosa qilib aytganda, Fransiyada talabalar o'zlarining akademik, shaxsiy va kasbiy maqsadlariga erishish uchun ko'plab imkoniyatlarga ega bo'lgan mukammal oliy ta'lim tizimi mavjud. Ta'lim narxi hamyonbop va talabalar bir qator moliyaviy yordam dasturlaridan foydalanishlari mumkin. Fransiyada o'qish talabalarga frantsuz madaniyati bilan tanishish, yangi tilni o'rganish va dunyoning yetakchi tadqiqotchilari va akademiklari bilan hamkorlik qilish imkonini beradi.

Nazorat uchun savollar.

1. Germaniyaning eng qadimgi universiteti — Geidelberg qachon tashkil etilgan ?
2. Germaniyada 1976-yilda qanday nomdagi sirtqi universitet tashkil topdi ?
3. Fransiyaga bilim olish uchun kelgan chet el fuqarolari qanday bilim maskanlarida oliy ma'lumot oladilar ?
4. Qaysi davlatda oliy ta'limga chet el fuqarolariga davlat grantlari boshqa davlatlarga nisbatan ko'proq ajratiladi?
5. Kichik sinflardan boshlab chet tillarni o'rganish samaradorligini oshirishga mo'ljallangan dastur nomi ?

5. Germaniya ta'limida atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha qanday ixtisosliklar mavjud.

8-MAVZU. OLIY TA'LIMDAN KEYINGI TA'LIM VA ILMIY-PEDAGOGIK KADRLAR TAYYORLASH.

REJA

orijiy davlatlarda oliy ta'limdan keyingi ta'lim dasturlari va malaka talablari.

a

m

l

a **Tayanch so'zlar:** magistratura, aspirantura, doktorantura, malaka talablari,

k

a

t

i

m **Xorijiy davlatlarda oliy ta'limdan keyingi ta'lim dasturlari va malaka**
Yevropadagi doktorantura tizimi dunyodagi eng rivojlangan va nufuzli
tizimlardan biridir. Yevropada turli xil bilim sohalarida doktorlik dasturlarini taklif
qiluvchi ko'plab universitetlar mavjud.

d Yevropada doktorantura ta'lim tizimining o'ziga xos xususiyatlaridan biri
nomzodlarga qo'yiladigan talablarning yuqoriligidir. Doktorantura dasturiga tanlov
jarayoni odatda rezyumeni ko'rib chiqish, akademik tavsiyalar, muqovali xat va
suhbatni o'z ichiga oladi. Ariza beruvchilar yuqori darajadagi ilmiy yutuqlarni va
original tadqiqot o'tkazish potensialini namoyish etishlari kerak.

Yevropada doktorlik ta'limi odatda uch yildan besh yilgacha davom yetadi.
Bu davrda talabalarga tajribali rahbar rahbarligida o'z ilmiy loyihasi ustida ishlash
imkoniyati beriladi. Shuningdek, ular o'z bilim va ko'nikmalarini kengaytirish
maqsadida seminar, konferensiya va boshqa ilmiy tadbirlarda ishtirok etishlari
mumkin.

Yevropada doktorantura ta'lim tizimining xususiyatlaridan biri fanlararo
yondashuvga urg'u berishdir. Talabalar turli xil bilim sohalarini birlashtiradigan va bir

nechta fanlar bo'yicha tadqiqot imkoniyatlarini taklif qiladigan dasturlarni tanlashlari mumkin. Bu yangi va innovatsion g'oyalarni rivojlantirishni rag'batlantiradi.

Yevropada doktoranturaning muhim qismi dissertatsiya himoyasi hisoblanadi. Tadqiqot loyihasini tugatgandan so'ng, talaba o'z natijalarini ekspert komissiyasiga taqdim etishi kerak. Dissertatsiya himoyasi ochiq tadbir bo'lib, unda talaba tanlagan ta'lim yo'nalishi bo'yicha o'z tajribasini namoyish qilishi kerak.

Yevropadagi doktorantura tizimi talabalarga o'z tadqiqotlari uchun qo'shimcha yordam va mablag' olish imkoniyatini ham beradi. Ko'pgina universitetlar doktorantlar uchun stipendiyalar va grantlar taklif qiladi, bu ularga o'z tadqiqotlariga e'tibor qaratish va moliyaviy muammolar haqida qayg'urmaslik imkonini beradi.

Umuman olganda, Yevropadagi doktorantura tizimi talabalarga kasbiy va ilmiy rivojlanish uchun noyob imkoniyatlarni taqdim yetadi. Bu innovatsion fikrlashni, fanlararo yondashuvlarni rag'batlantiradi va yuqori sifatli ilmiy manbalardan foydalanish imkonini beradi. Bu uni dunyodagi yeng jozibali doktorlik tizimlaridan biriga aylantiradi.

Yevropada xalqaro IB dasturi mashhurlik bo'yicha yetakchi hisoblanadi (International Bakalavr). Bu universal dastur bo'lib, uning diplomi dunyoning barcha yetakchi universitetlari tomonidan qabul qilinadi. Britaniya maktablari A-Level dasturini afzal ko'radi va Shveysariyada siz istalgan Yevropa davlati tizimi bo'yicha o'qishingiz mumkin.

Amerikadagi doktorantura ta'lim tizimi dunyodagi eng nufuzli va rivojlangan tizimlardan biridir. Doktorantura - bu turli bilim sohalari bo'yicha "Falsafa doktori" (PhD) ilmiy darajasini olish uchun mo'ljallangan o'quv dasturi.

Doktoranturaga ariza topshirish jarayoni odatda universitet yoki kollejga ariza topshirishdan boshlanadi. Har bir maktabning o'ziga xos qabul talablari bor, lekin ular odatda magistrlik darajasi yoki unga tenglashtirilgan ta'lim, tavsiyanomalar, test ballari va tadqiqot qiziqishlari va maqsadlari bo'yicha inshoni o'z ichiga oladi.

Doktoranturaga qabul qilingandan so'ng, talabaga tajribali rahbar yoki murabbiy nazorati ostida ishlash imkoniyati beriladi. Bu talaba bilan bir xil sohada

ixtisoslashgan professor bo'lishi mumkin. Talaba tadqiqot olib boradi, dissertatsiya yozadi, konferensiyalar va seminarlar kabi ilmiy tadbirlarda qatnashadi.

Amerikada doktoranturaning davomiyligi ta'lim sohasi va talabaning individual rivojlanishiga qarab odatda 4 yildan 6 yilgacha bo'ladi. Bu vaqt ichida talaba ta'lim xarajatlarini qoplaydigan va hayot darajasini ta'minlaydigan stipendiya yoki tadqiqot yordami bilan ta'minlanishi mumkin.

Doktorantura yakunida talaba ekspertlar komissiyasida dissertatsiyani muvaffaqiyatli himoya qilishi kerak. Himoya ommaviy taqdimotni o'z ichiga oladi, unda talaba o'z tadqiqoti natijalarini taqdim etadi va keyin qo'mita a'zolarining savollari va sharhlariga javob beradi. Agar himoya muvaffaqiyatli bo'lsa, talaba falsafa doktori ilmiy darajasini oladi.

Amerikadagi doktorlik tizimi akademik mukammalligi va moslashuvchanligi bilan mashhur. Talabalar tadqiqot mavzusini mustaqil tanlash, ilmiy qobiliyatlarini rivojlantirish va faol ilmiy muhitda ishtirok etish imkoniyatiga ega. Bu butun dunyo bo'ylab ko'plab talabalar uchun Amerikada doktoranturani jozibador qiladi.

Rossiya Federatsiyasida o'rnatilgan me'yoriy ta'riflarga ko'ra, mamlakatimizda oliy o'quv yurtidan keyingi kasb-hunar ta'limi, birinchi navbatda, fanlar nomzodi ilmiy darajasini olishga olib keladigan aspirantura dasturini o'z ichiga oladi. Bu, shuningdek, rezidentlik yoki stajirovkada amalga oshiriladigan tibbiy ixtisoslik dasturini ham o'z ichiga oladi.

Universitet tarkibiga kiruvchi tuzilma (aspirantura) doirasida universitetda amalga oshirilayotgan dasturga nisbatan "aspirantura" atamasidan foydalanishni to'liq muvaffaqiyatli deb bo'lmaydi. "Aspirantura" atamasini qo'llash afzalroq ko'rinadi - 1993 yilda Rossiyada ko'p bosqichli o'qitish tuzilmasi joriy etilishidan oldin, barcha bitiruvchilar bir xil darajadagi mutaxassislik diplomini olganlarida, bu belgi nafaqat o'rinli bo'lar edi, balki e'tiroz bildirmasdi. Hozirgi vaqtda ko'p bosqichli o'qitish sxemasi ishlayotganida, bu masala bo'yicha aniq mulohazalar mavjud emas va an'anaga ko'ra, belgilangan konsepsiyaning tashkiliy mazmunli mohiyatini aks ettirmaydigan "aspirantura" atamasi qo'llaniladi. Quyida muhokama qilingan xorijiy mamlakatlardagi ta'limning malaka tuzilmalaridan kelib chiqadigan bo'lsak,

“aspirantura” atamasi bu kontekstda hamma joyda – ingliz tilidagi yozuv yoki “aspiranturadan keyingi” – frantsuz tilidagi yozuv uchun qo‘llaniladi, bu so‘zma-so‘z “bitiruvdan keyingi” degan ma‘noni anglatadi. Ushbu atamaning eng yaqin ruscha analogi "aspirantura" atamasi bo‘lishi mumkin.

Ta'lim darajalari va tegishli malakalarni belgilashda amerikacha va inglizcha terminologiyalar ajratiladi. Amerika terminologiyasida bakalavr dasturlariga kirgan talabalar bakalavrlar deb ataladi; bakalavr darajasini olgan va magistratura yoki doktoranturaga tayyorlanishni davom ettirayotgan talabalar bitiruvchilar deb ataladi; doktoranturaga kirgan va universitetda chuqurroq ilmiy tadqiqotlarni davom ettiradiganlar aspirantura deb ataladi. Ingliz ta'lim terminologiyasida faqat ikkita atama ko‘pincha qo‘llaniladi: bakalavriat va aspirantura, ikkinchisi esa magistratura va doktorantura darajalari ishlatiladi.

Turli mamlakatlarda aspirantura malakasini olish imkoniyatlari ularning milliy qonunchiligi bilan belgilanadi, ular shartlar va talablar bilan farqlanadi. Ko‘pgina mamlakatlarda, shu jumladan AQSh va Buyuk Britaniyada, aspirantura dissertatsiyani tayyorlash bilan to‘ldiriladigan tashkil etilgan akademik kurslar seriyasi bilan olib boriladi. Boshqa mamlakatlarda (Germaniya, Niderlandiya) doktorlik darajasini olishda asosiy e‘tibor dissertatsiya ustida ishlashga qaratiladi. Fransiya ta'lim tizimi ikkala komponentning nisbatan muvozanatli kombinatsiyasi bilan tavsiflanadi: o‘qitish va tadqiqot.

Xorijiy mamlakatlarda aspirantura darajasi nafaqat doktorantura, balki oraliq malaka va darajalarni ham o‘z ichiga oladi: magistratura, yuqori darajali diplom va boshqalar, ular nafaqat ayrim mamlakatlar ta’lim tizimining o‘ziga xos xususiyatlari, balki ta’lim darajasi bilan ham farqlanadi.

Yevropa davlatlarining oliy ta’lim va ilmiy tadqiqotlar sohasidagi zamonaviy siyosati 2010 yilgacha Yevropa oliy ta’lim hududi (EHEA) va Yevropa tadqiqot hududi (EKIA) ni shakllantirishga qaratilgan ikkita umumYevropa jarayoni bilan belgilanadi. Asosiy maqsad Yevropa qit'asini ilg'or iqtisodiyotga ega bo‘lgan "Bilimlar Yevropasi"ga aylantirishdir.

Yuqoridagi "Yevropa makonlari" ko'p jihatdan bir-biriga mos keladi, chunki mutaxassislarni tayyorlash ta'lim, ilmiy tadqiqotlar va inson resurslarini rivojlantirish kabi sohalarga teng darajada ta'sir qiladi. Bu haqiqatni tan olish yuqorida aytib o'tilgan ta'lim vazirlarining Berlin bayonotida doktoranturani oliy ta'limning uchinchi bosqichi sifatida Boloniya jarayoni dasturi doirasida ko'rib chiqiladigan muammolar va tadbirlar ro'yxatiga kiritish zarurati to'g'risidagi qoidada keltirilgan.

Yevropa Ittifoqiga a'zo mamlakatlarning ilmiy xodimlarga bo'lgan ehtiyojlarini aniqlash masalasiga katta e'tibor qaratilmoqda. Hozirgi vaqtda ushbu kadrlarning yetishmasligi taxminan 600-800 ming kishini tashkil qiladi, deb ishoniladi. Bu taqchilikning yanada oshishi Yevropa iqtisodiyoti bilan AQSh va Yaponiya iqtisodiyoti o'rtasidagi mavjud texnologik va intellektual tafovutni kuchaytiradi va birlashgan Yevropani jahon taraqqiyoti markaziga aylantirish bo'yicha ulkan maqsadlarga erishishni imkonsiz qiladi.

Ilmiy kadrlarga bo'lgan ehtiyojni qondirish muammosini hal qilish integratsiyalashgan yondashuvsiz mumkin emas, bu o'qitish mexanizmlari va institutlarini o'qitish, ilmiy tadqiqotlar, shuningdek, innovatsiyalarni ishlab chiqarish, sinovdan o'tkazish va joriy etishni yagona zanjirga ulashni nazarda tutadi.

Yevropa mamlakatlarida oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim va doktorantura masalalariga e'tiborning kuchayishi, shuningdek, postsotsialistik va postsovet mamlakatlarida miyaning tashqi va ichki ko'chishi bilan bog'liq yangi muammolar, fan va ta'limga ajratiladigan mablag'larning keskin kamayishi, shuningdek, iqtisodning paydo bo'lishi bilan bog'liq. Ta'lim va fan sohasidagi ko'plab va ko'pincha samarasiz tuzilmalar, talabalar va o'qituvchilar va tadqiqotchilar orasida motivatsiyaning pasayishi keng tarqaldi.

Doktorlik darajasiga mos keladigan malaka odatda doktorlik dissertatsiyasini tayyorlash va himoya qilish bilan birga quyidagi uchta asosiy shartning bajarilishini talab qiladi. Birinchidan, ish o'rganilayotgan muammoning original echimini o'z ichiga olishi kerak. Ikkinchidan, tegishli ilmiy fan bo'yicha etarli bilim ko'rsatilishi kerak. Uchinchidan, abituriyentning fan bo'yicha mustaqil tadqiqot olib borish qobiliyati ko'rsatilishi kerak.

Intellectual potentsialdan tashqari, tegishli tadqiqot mashg'ulotlari rahbarning doimiy ishtirokida amalga oshiriladigan uzoq davom etadigan o'z-o'zini tarbiyalash va eksperimentlarni o'z ichiga oladi.

Bu jarayonning maqsadi yosh tadqiqotchining ma'lum faktlarni o'zlashtirgan holatdan noma'lum nuqtalarni kashf eta boshlagan holatga o'tishidir. Oddiy "o'rganish" holatidan ilgari noma'lum narsalarni mustaqil "idrok qilish" holatiga o'tish oliy o'quv yurtidan keyingi ta'limning mohiyati va maqsadi hisoblanadi. Agar kechagi talaba doktorant (aspirant) maqomini olganida bunday o'zgarish sodir bo'lmasa, unda yangi muammolarni hal qilishga qodir malakali tadqiqotchilar shakllanishiga umid qilish mumkin emas. Aynan mana shu transformatsiya zarurati doktoranturani ta'limning quyi bo'g'inlaridagi ta'lim dasturlaridan ajratib turadi va aynan shunday o'zgarishlarni amalga oshirish uning asosiy tashkiliy-uslubiy qiyinchiliklari bilan bog'liq.

Yosh tadqiqotchilar ilmiy rivojlanishining yuqorida qayd etilgan psixologik-metodik muammosi hamisha o'z ahamiyatini saqlab qoladi, muayyan mamlakat sharoitiga qarab o'zgaradi. Hozirgi vaqtda oliy ta'lim va fanning hozirgi holati sharoitida doktorantura muammosi alohida dolzarbdir. Aynan shu muammo YUNESKO CEPES qarori asosida Yevropalik ekspertlar tomonidan tayyorlangan "Yevropa va AQShda doktorantura va doktorlik malakasi: holat va istiqbollar" nomli nashrga bag'ishlangan bo'lib, uning matni ishchi material sifatida taklif etilgan. 2003-yil sentabrida Buxarestda bo'lib o'tgan xalqaro seminarda muhokama qilingan. Nashrda Yevropaning 12 davlatida, shu jumladan Rossiyada, shuningdek, AQShda doktoranturaning hozirgi holati to'g'risidagi sharhlar mavjud, chunki materialni tuzuvchilar ta'kidlaganidek, hozirgi vaqtda ko'plab mamlakatlar AQShda doktoranturani tashkil etish modelidan foydalanadilar. Ushbu nashrni tayyorlashda mamlakat sharhi mualliflaridan umumiy tashkiliy tamoyillarning tavsifi bilan bir qatorda, iloji bo'lsa, ko'rib chiqilayotgan muammoning quyidagi jihatlarini ajratib ko'rsatish so'ralgan:

- oliy ta'lim muassasalari tomonidan taklif etilayotgan ta'lim dasturlarining tarkibida doktoranturaning o'rni;

- doktorantlarning maqomi va xususan, doktorantlar universitetda talaba (talaba) sifatida bormi yoki ular tadqiqotchi hisoblanadimi degan savolga javob;
- universitetlardan tashqari boshqa muassasalarning, masalan, fanlar akademiyalari yoki boshqa ilmiy-tadqiqot muassasalarining doktoranturani o'tkazishdagi roli, shu jumladan, ularning doktorantura va xorijda olingan malaka darajasini baholashdagi roli;
- doktorlik ilmiy darajasini berish tartiblari va ularni tasdiqlashda tashqi organlarning roli;
- doktorlik darajasini berishga olib keladigan tadqiqotlarni amalga oshirish uchun talab qilinadigan xarajatlar.

Nashrning Kassel universiteti (Germaniya) professori Barbara Kem tomonidan yozilgan yakuniy qismida alohida mamlakatlar bo'yicha ma'lumotlarni umumlashtirish hamda Yevropa va AQShda doktoranturaning holati va istiqbollari haqida umumiy ma'lumot berishga harakat qilinadi. B.Kemning asosiy xulosalari ushbu bo'limda ko'rib chiqiladigan tahlili ushbu nashrda tasvirlangan doktorantura ta'limi sohasidagi 13 mamlakat tajribasiga asoslangan. Ular orasida: Avstriya, Fransiya, Germaniya, Italiya, Niderlandiya, Norvegiya, Polsha, Ruminiya, Rossiya, Ispaniya, Shvetsiya, Angliya va AQSh. Ushbu mamlakatlarning ko'pchiligida islohotlar yaqinda kiritilgan yoki amalga oshirilmoqda. Ularning sabablari boshqacha, ammo ularning ko'plari ko'pchilik uchun umumiydir. Bir tomondan, ular Oliy ta'limning umumiy Yevropa hududi va Umumiy Yevropa tadqiqot va innovatsiyalar hududiga, boshqa tomondan, universitetlar va ilmiy jamoatchilik uchun doktorlik tayyorlashning o'rnini bilan bog'liq. Bu munosabatlar juda umumiy bo'lib qoladi va milliy manfaatlarni qonuniylashtirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Nazorat uchun savollar:

1. Doktorlik dasturlari qanday toifalarga bo'linadi ?
2. Falsafa fanlari doktori va professional doktorlik dasturlari o'rtasidagi farqni izohlang.
3. Doktoranturada o'qish yili nechi yilni tashkil etadi va qanday ishlar olib boriladi?

9-MAVZU: DOKTORANTURA TUZILMASI VA SHAKLLARI. DOKTORANTURANI ISLOH QILISH MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI.

REJA

1. Rivojlangan davlatlarda doktoranturaning tuzilishi va shakllari.
2. Doktoranturani isloh qilish muammolari va istiqbollari.

T

a Doktoranturaning tuzilishi va shakllari.

y Aksariyat Yevropa mamlakatlari va Qo'shma Shtatlarda doktorantura ta'limini rivojlantirishning hozirgi tendentsiyasi an'anaviy "shogirdlik modeli"ni siqib olib, fanlar yoki fanlararo dasturlarda ko'proq tuzilgan ilmiy va tadqiqot ishlarini afzal ko'rgan.

h Ishlab chiqilayotgan dasturlar doktoranturada o'qish muddatini qisqartirish, o'qishni tashlab ketish darajasini pasaytirish va ilmiy-tadqiqot ishlarining yo'naltirilganligini ta'minlashga qaratilgan. Odatda, ular tavsiya etilgan zarur ilmiy tadqiqot rejasi bilan birga kurs ishlarini o'z ichiga oladi. Ba'zan ikkala doktorlik tizimi eski va yangi - parallel ravishda mavjud (masalan, Germaniya, Avstriya, Polsha, Italiya va Norvegiyada).

Yangi doktorantura dasturlarining yanada kengayishi Boloniya jarayoni doirasida joriy etilgan yangi magistrlik darajasi doktoranturaning bir qismi hisoblanishi mumkin bo'lgan tadqiqot komponentini o'z ichiga oladimi yoki olmasligiga bog'liq. Bunday komponentlar Fransiya va Ispaniyada sinovdan o'tkazilmoqda. Ularning joriy etilishi doktoranturaning davomiyligini qisqartiradi.

Ba'zi mamlakatlar (Shvetsiya, Ispaniya, AQSH) doktoranturani ikki bosqichga bo'lib, birinchi bosqich kurs ishlaridan iborat bo'lib, nomzodlik darajasiga yoki malaka oshirish diplomiga olib keladi, ikkinchisi tadqiqot ishi va dissertatsiyani tayyorlashdan iborat.

Bir qator davlatlar (Rossiya, Shvetsiya, Norvegiya, Buyuk Britaniya) doktoranturaga qabul qilish uchun batafsil talablarni ishlab chiqdilar va qo'lladilar, ba'zi davlatlar (Niderlandiya, Norvegiya, Shvetsiya va Italiya) doktorant va qabul

qiluvchi muassasa o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi, tomonlarning huquq va majburiyatlarini belgilovchi shartnoma qoidalarini o'rnatdilar. Odatda, doktoranturani taklif qiladigan muassasa universitet bo'lishi yoki davlat tomonidan akkreditatsiyadan o'tgan bo'lishi kerak. Ko'pgina mamlakatlarda universitetdan tashqari ta'lim sektoriga kiruvchi oliy o'quv yurtlari doktorlik darajasini berish huquqiga ega emas.

Ba'zi mamlakatlarda tadqiqot doktori va professional doktorantura o'rtasida farqlar mavjud (Buyuk Britaniya, Avstriya, AQSh). Bunday holda, doktorlik dasturlarining bir qator elementlarida farqlar mavjud.

Oliy ta'limning Amerika BA/MA/PhD modeli tobora ko'proq Yevropa universitetlari intilayotgan yoki intilishi kerak bo'lgan "oltin standart" sifatida qaralmoqda. Biroq, BA/MA/PhD modeli va mustaqil tadqiqot bilan birlashtirilgan mutaxassislik kurslarining tuzilishi butun Yevropada eng keng tarqalgan doktorantura sxemasi bo'lsa-da, doktoranturaga kirish talablari, mazmuni va tashkil etilishi mamlakatdan mamlakatga sezilarli darajada farq qilishi mumkin.

magistrlik unvoni, boshida san'at fakultetida, keyinroq esa boshqa fakultetlarda doktorlik darajasida berilgan. Shunga ko'ra, Angliyada doktorantura magistrlik

Rossiya Boloniya jarayonida ishtirok etayotgan bo'lsa-da, oliy ta'lim hali ham o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ulardan biri ikki bosqichli ilmiy darajalar tizimidir. Agar chet elda faqat doktorantura bo'lsa, Rossiyada avval aspirantura, keyin esa doktorantura mavjud. Birinchisi fanlar nomzodi, ikkinchisi esa fan doktori darajasini beradi.

Ma'lum bo'lishicha, agar siz chet elda PhD bo'lsangiz, u holda Rossiyada sizni doktor emas, balki fanlar nomzodi deyishadi. Doktorlik darajasining bevosita xorijiy analoglari yo'q. Eng yaqini - aabilitatsiya qilingan shifokor - Dr.habil. Ushbu malaka Yevropaning ayrim mamlakatlarida (Germaniya, Fransiya, Avstriya va boshqalar) mavjud. Ilmiy-tadqiqot faoliyati natijasida fan nomzodiga beriladi - Rossiyadagi kabi ikkinchi dissertatsiya himoyasi talab qilinmaydi.

Rossiyalik doktoranturaga qabul qilish jarayoni chet elliklardan unchalik farq qilmaydi (imtihon topshirishingiz va qonuniylashtirishdan o'tishingiz shart emas).

- Fanlar nomzodi ilmiy darajasini tasdiqlovchi diplom;
- chop etilgan maqolalar, tadqiqot ishlari va boshqa ilmiy ishlar portfeli;
- oldingi o'qish yoki ish joyidan tavsiyalar;

.

Dissertatsiyani yozish jarayonida bo'lajak fan nomzodlari va fan doktorlari stipendiya olishlari va kafedrada ishlashlari mumkin: talabalarga dars berish, ilmiy tadqiqotlarda ishtirok etish va ularga rahbarlik qilish.

Qozog'istonda oliy ta'limdan keyingi professional ta'limni olish uchun shaxs dan mutaxassislik yoki magistrlik darajasi talab etiladi. Ilmiy xodimlarni tayyorlash universitetlar aspiranturasi, assistentura, adyunktura va doktoranturada amalga oshiriladi.: aspirantura va adyunkturada (3–4 yil), assistenturada (2–3 yil), doktoranturada (3 yil).

Qozog'istonda fan sohasini rivojlantirishda doktoranturaning o'rni:

Kadrlar tayyorlashning bu darajasining asosiy maqsadlaridan biri fan va texnikaning turli sohalari uchun yuqori malakali kadrlar tayyorlashdan iborat. Doktorantura doirasida talabalar o'z mutaxassisliklari bo'yicha chuqur bilimga ega bo'lib, turli tadqiqot usullarini o'zlashtiradilar. Ular o'z tadqiqotlarini olib boradilar, dissertatsiyalar yozadilar va o'z kashfiyotlari bilan ilmiy jamoatchilikka hissa qo'shadilar.

Bundan tashqari, doktorantura innovatsion faoliyatni rivojlantirishga hissa qo'shadi. Talabalar olimlar va yetakchi ilmiy muassasalar bilan faol muloqot qiladi, konferensiya va seminarlarda qatnashadi. Bu ularning bilimini kengaytirish, malakasini oshirish va professional aloqalarni o'rnatish imkonini beradi.

PhD (falsafa fanlari doktori) Qozog'istonda doktorlik dasturini muvaffaqiyatli yakunlash natijasida olingan eng yuqori ilmiy darajadir. U xalqaro e'tirofga ega va

ko‘plab mamlakatlarda qo‘llaniladi. Qozog‘istonda doktoranturada turli mutaxassisliklar taklif etiladi, ular doirasida talabalar PhD darajasiga hujjat topshirishlari mumkin. Ular fizika, biologiya, muhandislik, tibbiyot va boshqalar kabi turli sohalarda va ilmiy sohalarda ixtisoslashgan.

Qozog‘istonda PhD darajasini olish chuqur bilim, ko‘nikma va mustaqil ilmiy ishlarni olib borish qobiliyatini talab qiladi. Bu akademiya, tadqiqot markazlari, universitetlar va tajriba va tadqiqot salohiyati baholanadigan boshqa sohalarda martaba o‘sishi va rivojlanishi uchun imkoniyatlar ochadi.

Qabul jarayoni: Qozog‘istonda doktoranturaga qanday yozilish kerakligi bilan tanishish jarayonni osonlashtirishga yordam beradi. Qabul bosqichlari barcha dastur va sohalar uchun umumiydir. Ular universitet va uning talablariga qarab biroz farq qilishi mumkin.

Ariza berish uchun zarur bo‘lgan asosiy hujjatlarga quyidagilar kiradi:

1. erkin shaklda yozilgan bayonot;
2. asl diplom;
3. 075/U shaklidagi tibbiy ma'lumotnoma;
4. mehnat faoliyatini tasdiqlovchi hujjat;
5. oxirgi uch yildagi ilmiy ishlar ro‘yxati;
6. ingliz tilini bilish sertifikat;
7. 6 ta fotosurat;
8. pasport.

Ta'lim muassasalari

Qozog‘istonda doktorlik dasturlari va PhD darajasini olish imkoniyatini taklif qiluvchi bir qancha universitet va ilmiy institutlar mavjud.

1. Al-Farobiy nomidagi Qozog‘iston Milliy universiteti. Bu mamlakatdagi yetakchi oliy ta’lim muassasalaridan biri bo‘lib, turli ta’lim yo‘nalishlari bo‘yicha doktorantura dasturlarini taklif etadi.

2. L. N. Gumilyov nomidagi Yevroosiyo milliy universiteti. Bu mamlakatdagi eng nufuzli universitetlardan biri.

3. Qozoq-Amerika universiteti. Muhandislik, iqtisod, axborot texnologiyalari va boshqalar kabi turli sohalarda doktorlik dasturlarini taklif qiladi.

4. K.I.Satpayev nomidagi Qozoq milliy tadqiqot texnika universiteti. Texnik fanlar va muhandislik sohasiga ixtisoslashgan.

5. Nazarboyev universiteti. Bu nufuzli ta'lim muassasalaridan biridir.

Yevropa va jahonning boshqa yetakchi universitetlari tajribasini o'rganish shuni ta'kidlash imkonini beradiki, ularning akademik erkinlikka sodiqlik amaliyoti Qozog'iston oliy ta'lim muassasalari tizimini o'zgartirishda javob topadi. Boloniya jarayoni tamoyillari bo'yicha ta'limning sobiq chiziqli tizimidan kredit amaliyotiga o'tish usullari alohida qiziqish uyg'otadi. Qozog'iston ta'lim siyosati Boloniya jarayonining ustuvor yo'nalishlariga asoslanadi va ta'minlashga qaratilgan orqali yuqori sifatli ta'lim kafolatlanadi. Qozog'iston oliy ta'lim tizimi jahon tendensiyalari, jarayonga mos ravishda ishonch bilan rivojlanmoqda, akademik erkinlik haqiqiy atributga aylanmoqda ta'lim jarayoni, Qozog'iston rivojlanishiga turtki bo'lmoqda. Akademik erkinlikni rivojlantirishni cheklovchi omillar milliy darajada oliy va oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim sohasidagi qonunchilikdagi muntazam o'zgarishlar, shuningdek, ta'limni massivlashtirish va utilitarizatsiya qilishning global tendentsiyasidir. Qozog'iston jamiyati, qozoq mentalitetini hisobga olgan holda, akademik erkinlikni ko'pincha qabul qiladi. Biz uchun hozirgi vaqtda ta'lim dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish bilan bog'liq masalalar juda dolzarbdir, chunki ular orqali universitetning o'zini namoyon qilishini aktuallashtiradi va ta'lim dasturlari, ularning mashhurligi va sifati ta'lim xizmatlari iste'molchilari uchun universitetning jozibadorligini ta'minlaydi. Quyida biz ta'lim dasturlarini ochish jarayonida duch kelgan akademik erkinlikni cheklashning bir qator misollarini keltiramiz:

1. Qozog'iston Respublikasi oliy va oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim mutaxassisliklari tasniflagichi hisoblanadi, yangi ta'lim ochishda cheklovchi mehnat bozorini ta'minlash dasturlari.

2. Klassifikatorning mavjudligi protsedura bilan bog'liq ta'lim dasturlarini (mutaxassisliklarini) litsenziyalash. Bizning fikrimizcha, ta'lim faoliyati

litsenziyalanishi kerak. Lekin ta'lim dasturlari jamoatchilik tomonidan tan olinishi - akkreditatsiyadan o'tishi kerak.

3. Davlat ta'lim standartlari va namunaviy o'quv dasturlari ham ta'limni amalga oshirishda universitetlarning akademik erkinligiga to'sqinlik qiladi, dasturlari va talabalar tomonidan individual ta'lim traektoriyasini shakllantirish.

4. Bakalavriat, magistratura, doktoranturaning ta'lim dasturlariga qabul qilish tartibi. Universitetlar, hatto xususiy universitetlar ham ta'lim dasturlari uchun abituriyentlarni tanlash mezonlarini mustaqil ravishda belgilash huquqidan mahrum.

Talabalar kontingentini aniqlash masalalarida universitetning akademik erkinligini cheklash tashkilotlar faoliyatining namunaviy qoidalarida belgilangan. Tegishli turdagi shakllanishlar, xususan "Talabalarning qisqartirilgan kontingenti aniqlandi: kunduzgi, kechki va yarim vaqtda ularning soni asosida ta'lim shakllari tashkillashtiriladi." Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra kelgusi yillarda talabalar kontingentining ko'payishi birinchi navbatda kasbiy faoliyat bilan shug'ullanuvchilar hisobidan sodir bo'lishi mumkin, ish joyida sirdan o'qitilishi kerak bo'lgan iqtisodiy faol aholi va masofaviy texnologiyalardan foydalanish munosabati bilan oliy o'quv yurtlaridan o'qishga kirishdagi cheklovni olib tashlash kerak. Qozog'iston oliy ta'lim tizimi jahon tendensiyalari, jarayonga mos ravishda ishonch bilan rivojlanmoqda, akademik erkinlik haqiqiy atributga aylanmoqda ta'lim jarayoni, Qozog'iston rivojlanishiga turtki bo'lmoqda. Akademik erkinlikni rivojlantirishni cheklovchi omillar milliy darajada oliy va oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim sohasidagi qonunchilikdagi muntazam o'zgarishlar, shuningdek, ta'limni massivlashtirish va utilitarizatsiya qilishning global tendentsiyasidir. Qozog'iston jamiyati, qozoq mentalitetini hisobga olgan holda, akademik erkinlikni ko'pincha qabul qiladi.

Buyuk Britaniyada oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim

Magistrlik dissertatsiyasi yoki dissertatsiyasi ustida ishlashni boshlash uchun odatda bakalavr yoki magistr darajasi talab qilinadi. Birinchidan, talaba falsafa magistri malakasini oladi va shundan keyingina tadqiqot ishi muvaffaqiyatli yakunlansa, falsafa doktori ilmiy darajasi beriladi. Ushbu turdagi tadqiqotlarni moliyalashtirish talabaning o'ziga yemas, balki institutga tanlov natijalariga ko'ra beriladi, (garchi bu qoidadan

1 **Amerika Qo'shma Shtatlari.** Magistratura yoki dissertatsiya ustida ishlashga faqat o'z yo'nalishi bo'yicha yuqori baho va o'qituvchilarning tavsiyanomalari bo'lgan bakalavrlarga ruxsat yetiladi. Tabiiy va ba'zi ijtimoiy fanlar bo'yicha mutaxassislik uchun, shuningdek, ilgari olingan ilmiy tadqiqotlarni davom ettirish uchun Magistratura yoki boshqa o'qish qancha stipendiya ajratilgan bo'lsa ham, ayshiqar tabiiyudalilar Ko'pincha nisbatan ta'lim stipendiya olinmaydigan talab qildi talab qildir nifaziy shaxsini shifotadiri qilar yallishidam zohard ko'pincha BOE qiladi qilinadi. Ko'pincha, stipendiya to'liq o'qish to'lovini qoplamaydi, faqat universitet tomonidan bairahaliy (vtrike darpasini foqitishni lakstardisiga ekstraleishlashalalay) va boshqarinetzychilabladarkuchindalghangan ko'ylhaso'yusidigisfaqsiyadan tashqari, siz bir yoki bir nechta imtihonlardan o'tishingiz va o'qituvchilik sohasida o'zingizni isbotlashingiz kerak.

Moliyalashtirish ko‘pincha rahbarning mas’uliyati bo‘lib, bu holatda ham murabbiy, ham ish beruvchi hisoblanadi. Talabalar o‘qitishga jalb qilinganda, ular stipendiya olishlari mumkin. Konferensiyalarda ishtirok etish uchun moliyaviy yordam institut tomonidan ham berilishi mumkin. Ba’zi talabalar Milliy Fan Jamg‘armasi kabi uchinchi tomon moliyalashtiruvchi tashkilotlardan stipendiya olishlari mumkin. Agar

tabiiy fanlar bo'yicha ixtisoslashgan bo'lsangiz, mablag' olish imkoniyati yuqoriroq bo'ladi.

Doktoranturani isloh qilish muammolari va istiqbollari.

Turli mamlakatlarda doktorantura bilan bog'liq masalalar va jihatlarning xilma-xilligini ta'kidlagan holda, yuqorida qayd etilgan YuNESKO/CEPES tahliliy tahlilida turli mamlakatlar tomonidan taqdim etilgan hisobotlarning aksariyatida ko'rsatilgan ikkita asosiy muammoni ajratib ko'rsatish mumkin. Yevropada doktorlik ta'limi. Birinchi muammoni - vaqt darajasi muammosi deb atash mumkin. Unda dastur sifati va tuzilishi, boshqaruv, moliyalashtirish va qo'shimcha talablar kabi masalalar ko'rib chiqiladi. Ikkinchi muammoni birgalikda "bandlikka o'tish" deb atash mumkin. U kengroq malakalarga ega bo'lish, ushbu malakalardan mehnat bozorida foydalanish imkoniyatlari, ta'lim va fan sohasidan tashqarida doktoranturaga yanada kengroq kasbiy yo'nalish berish jihatlari o'z ichiga oladi. Taqdim etilgan ma'ruzalarda ushbu muammolar va ularni hal etish yo'llari muhokama qilinadi. Quyida yuqoridagi masalalar bilan bog'liq ba'zi misollar keltirilgan.

"Vaqtdan darajagacha" muammosi. Ko'pgina mamlakatlar o'qishning haqiqiy davomiyligini va doktorantlarning ilmiy darajani olish vaqtidagi o'rtacha yoshi o'sishini qayd etdilar. Shunday qilib, AQShda bu muddat 6 yildan 9 yilgacha, boshqa mamlakatlarda 4 yildan 6 yilgacha. Germaniyada ilmiy daraja olishning o'rtacha yoshi matematika va tabiiy fanlar bo'yicha 31,8 yosh va gumanitar fanlar bo'yicha 36,5 yoshni tashkil qiladi. Fransiyada gumanitar fanlar bo'yicha doktorantlarning yarmidan ko'pi tayyorgarlik jarayonida o'qishni tashlab ketadi. Sabablari har doim individualdir, lekin umuman olganda, barcha mamlakatlar uchun ular quyidagilarga bo'linadi:

- yetakchilik va nazoratning yetarli emasligi - yetakchilik va nazorat uchun samarali qoidalar va standartlarning yo'qligi;
- doktorantlar uchun yetarlicha mablag' ajratilmaganligi, shu tufayli ular ishlashga majbur bo'lmoqdalar; saytida rasmiy vaqtinchalik ish yo'q; Universitetning tegishli kafedrası bilan shartnoma asosida ishlayotgan doktorantlar ko'pincha o'quv mashg'ulotlari bilan ortiqcha yuklanadi yoki tadqiqot mavzusiga aloqador bo'lmagan

ilmiy ishlarda qatnashadi; universitetlar doktorantlarni arzon ishchi kuchi sifatida ishlatishadi;

- doktoranturaning sifati va tarkibiy noaniqligi; ko‘pincha ular universitetga hech qanday aloqasi bo‘lmagan rahbar bilan shaxsiy va norasmiy munosabatlarga tushadilar; ish nazoratining etarli darajada tashkil etilmagani va zaiflashishiga olib keladigan kurs ishi va dissertatsiya tadqiqotining ajratilishi; ko‘pgina mamlakatlarda muvaffaqiyatli yakunlangan dissertatsiyani ta’riflash bo‘yicha aniq qoidalar yoki standartlar umuman mavjud emas; ko‘pincha dissertantlarning borishini nazorat qilish uchun hech qanday tartibga solish yo‘q.

Bu muammolarning barchasi yangi emas. To‘g‘rirog‘i, ular so‘nggi yillarda markazga aylanganini aytish kerak. Ko‘pgina mamlakatlarda yechim oliy o‘quv yurtlari yoki maktablari yoki o‘qitish va tadqiqotni yaxshiroq boshqarish va tashkil etishni ta’minlash uchun samaraliroq doktorlik dasturlarini yaratishdir. Odatda, doktorantlar ish haqi yoki stipendiya bilan ta’minlangan. Biroq, moliyalashtirishdagi qiyinchiliklar tufayli ish haqi va stipendiyalar qisqartirildi va xarajatlar tobora ko‘proq doktorantlarning o‘zlariga o‘tkazilmoqda. Shuni ta’kidlash kerakki, ma’lum bir mamlakatda sirtqi bo‘lim doktorantining maqomi tan olingan yoki tan olinmaganligidan qat’i nazar, tobora ortib borayotgan doktorantlar to‘liq yoki yarim kunlik ishlashga majbur bo‘lmoqda.

B.Kemning fikricha, doktorantura dasturlarini moliyalashtirish va doktorantlar maqomini tartibga solish muammosi Yevropa darajasida muhim muammo sifatida maydonga chiqmoqda. Doktorantlar muassasa daromadining muhim qismini ta’minlovchi, lekin bu to‘lov evaziga ma’lum bir xizmat va yordam olish huquqiga ega bo‘lgan pullik talabalarmi yoki doktorantlar kichik ilmiy va o‘qituvchilar tarkibiga to‘liq jalb qilingan kichik ilmiy va pedagogik xodimlarmi yoki yo‘qligini hal qilish kerak.

Yevropa Komissiyasining “Bilimlar Yevropasida” universitetlarning roli to‘g‘risidagi hujjatida sanab o‘tilgan asosiy vazifalardan doktoranturada amalga oshirilayotgan va rejalashtirilgan islohotlar va o‘zgarishlarning to‘rtta muhim jihati ajratib ko‘rsatilgan.

- Deyarli barcha mamlakatlarda, hatto doktoranturani tayyorlash ancha yaxshi tuzilgan mamlakatlarda ham diplom olish vaqti ko'paygan. Yevropada umumiy darajadagi "arxitektura" ni yaratish jarayoniga doktorlik ta'limini kiritish haqida munozaralar ochilmoqda. Garchi hech bir davlat Boloniya modeliga mos keladigan daraja tuzilishini, jumladan, doktoranturani taklif qilmagan bo'lsa-da. Doktoranturani isloh qilishdan maqsad magistratura yoki hatto bakalavriatdan so'ng tadqiqot va o'qish muddatini 3 yilga qisqartirishdir. Xususan, Buyuk Britaniya muhandislik va tabiiy fanlar bo'yicha 3+3 modeliga o'tmoqda (3 yillik bakalavriat asosida 3 yillik doktorantura dasturini amalga oshirish imkoniyati), gumanitar va ijtimoiy fanlar uchun esa 3+1+3 sxemasi (bakalavriatdan so'ng Doktoranturaga kirish uchun magistraturada qo'shimcha 1 yil o'qish talab qilinadi).

- Ikkinchi jihat doktoranturaning sifati bilan bog'liq bo'lib, u nafaqat tegishli yo'l-yo'riq va tizimli dasturni o'z ichiga oladi, balki doktorantni kelajakda akademik sohadan tashqarida olingan malakadan foydalanishga tayyorlashga qaratilgan. Shunday qilib, amaliy tadqiqotlar va professional doktoranturaga e'tibor qaratilmoqda. Doktoranturaning sifati nafaqat olingan malaka mazmuni, balki akademik miqyosdan tashqaridagi martaba istiqbollari bilan ham o'lchanadi.

- Uchinchi jihat doktorantning maqomi bilan bog'liq. Barcha mamlakatlarda doktoranturaga talab ortib bormoqda va bir vaqtning o'zida ajratilgan resurslar kamaymoqda. Ba'zi davlatlar doktorantura uchun to'lovni joriy etish va oshirish yo'lidan borishdi. Boshqa mamlakatlarda doktorantlarga vaqtincha bo'lsa-da, kichik ilmiy xodimlarga muntazam ravishda ishga joylashish taklif etiladi.

- To'rtinchi jihat doktorantura sohasida harakatchanlik va xalqaro hamkorlik bilan bog'liq bo'lib, u ilgari olingan malaka va xorijda doktorantura jarayonida olingan malakalarni ham tan olishni nazarda tutadi. Ko'pgina mamlakatlarda chet eldan kelgan doktorantlarni tan olishning o'z tartiblari mavjud. Ammo bu tartiblar odatda boshqa malakalarni tan olish tartib-qoidalaridan farq qiladi va ko'pincha juda murakkab va byurokratikdir (masalan, Avstriya nostrifikatsiyasi tartibi). Ba'zi mamlakatlarda (Buyuk Britaniya va Niderlandiya) harakatchanlik va hamkorlik masalalari eng iqtidorli talabalarni xalqaro izlash tendentsiyalari va eng

istiqbolli doktorantlar ushbu mamlakatlarda qolishi uchun doktoranturani tashkil etish istagi bilan birlashtiriladi. Xorijiy doktorantlar ushbu mamlakatlarga taklif qilinadi, lekin asosan pullik asosda va potentsial raqobatdosh ustunlikka ega bo'lish uchun strategik manba sifatida. Shunday qilib, ba'zi mamlakatlardan miyaning ko'chishi boshqalar uchun foydaga aylanadi. Rivojlanayotgan yagona Yevropa oliy ta'lim va tadqiqot sohasi doirasida dastur yo'nalishlari va institutlar o'rtasida xalqaro hamkorlik kuchaymoqda. Bunday hamkorlik doirasida bakalavriyat va magistraturaning qo'shma yoki dual yo'nalishlari doktoranturaga olib keladimi, buni hal qilish kerak.

Yagona Yevropa ta'lim va ilmiy-tadqiqot makonini shakllantirish jarayonida qaysi yondashuv – raqobat yoki hamkorlik ustunlik qilishda davom etayotgan, hal qilinmagan yana bir muammo bor. Shu bilan birga, bu jarayonda Yevroittifoqqa a'zo bo'lmagan ikki davlat – Rossiya va AQShning rolini hisobga olmaslik mumkin emas. Biroq, ular Boloniya jarayoni va oliy ta'lim va tadqiqotning yagona Yevropa hududini yaratish yo'lidagi ishlar YuNESKOga a'zo boshqa davlatlarga qanday ta'sir qilishi haqidagi ba'zi gipotezalarning amalga oshirilishini monitoring qilish uchun eksperimental platforma sifatida xizmat qilishi mumkin.

Birinchi gipoteza shuni ko'rsatadiki, boshqa YuNESKO davlatlari bu muammoga duch kelishadi va iste'dodlar uchun raqobatlashishga harakat qilishadi va ularning ta'limini xorijiy doktorantlar uchun yanada jozibador qiladi.

Ikkinchi gipoteza shundan iboratki, hamkorlik kuchayadi va doktorlik tayyorlashning uyg'unlashuvi bo'ladi, natijada bu umumiy jarayonga Yevropa Ittifoqiga a'zo bo'lmagan mamlakatlar ham kiradi.

Uchinchi gipoteza - millatchilikning kuchayishi, ya'ni. o'zlarining milliy va madaniy o'ziga xosligini mustahkamlash va ta'kidlash, miya oqimining oldini olish yoki kamaytirish uchun Yevropadan farq qiladigan boshqa doktorlik tayyorlash tizimini yaratish.

Doktoranturada o'qish kursi odatda shunday tashkil qilinadiki, talabalar nafaqat tadqiqot sohasida maxsus bilimlarni egallashlari, balki ilmiy ko'nikma va malakalarni ham shakllantirishlari mumkin.

Doktorantlar odatda o'zlari tanlagan soha bo'yicha bilimlarini chuqurlashtirish, shuningdek, uslubiy va tahliliy ko'nikmalarni rivojlantirish uchun bir qator o'quv kurslarini o'tkazadilar. Bu mashg'ulotlarga ma'ruzalar, seminarlar, amaliy topshiriqlar va ilmiy maqolalar muhokamasi kiradi.

Ta'lim jarayonining asosiy qismi ilmiy tadqiqotlar bilan bog'liq. Doktorantlar ilmiy rahbar bilan loyihalar ustida ishlaydi, dolzarb muammolarni o'rganadi, ma'lumotlarni to'playdi va tahlil qiladi, tajribalar o'tkazadi va yangi nazariy tushunchalarni ishlab chiqadi.

Talabalar ko'pincha ilmiy konferentsiyalar va seminarlarda qatnashadilar, ular o'z tadqiqotlarini taqdim etishlari va hamkasblari bilan muhokama qilishlari mumkin. Shuningdek, ular ilmiy maqolalarini jurnallarda yoki maqolalar to'plamlarida nashr etishga intiladi.

Doktoranturada o'quv jarayonining muhim qismi dissertatsiya yozish hisoblanadi. Talabalar o'zlarining ilmiy xulosalari, xulosalari va tanlagan sohasiga qo'shgan asl hissalarini taqdim etadigan keng qamrovli tadqiqot inshosini tayyorlashlari kerak. Dissertatsiya tegishli soha mutaxassislaridan iborat maxsus komissiyada himoya qilinadi.

PhD darajasini olgandan so'ng, talaba keyingi martaba va kasbiy rivojlanish uchun keng istiqbolga ega. Siz universitetda professor bo'lishingiz, o'zingizning ilmiy faoliyatingizni boshlashingiz, yangi mahsulotlar yoki texnikani ishlab chiqishingiz mumkin.

PhD darajasiga ega bo'lish xalqaro tadqiqot loyihalari va dastur tashabbuslarida ishtirok etish uchun imkoniyatlar ochadi. Siz turli mamlakatlar olimlari bilan hamkorlik qilishingiz, nufuzli ilmiy laboratoriyalarda ishlashingiz va tadqiqot o'tkazishingiz mumkin.

Nazorat uchun savollar:

- 1.Yevropada doktorantura dasturiga tanlov jarayoni qanday qismlarni o'z ichiga oladi?
- 2.Rossiyada oliy ta'limning o'ziga xosligi nimada ?
- 3.Qozog'istonda oliy ta'limdan keyingi ilmiy ta'lim turlari va muddatlarini yoriting.
- 4.Qozog'istonda doktorlik dasturlari va PhD darajasini olish imkoniyatini taklif qiluvchi universitet va ilmiy institutlarni ayting.
- 5.Doktaranturani isloh qilish istiqbollari haqida bayon qiling.
- 6.Buyuk Britaniyada oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim qanday?
7. PhD darajasiga ega bo'lish qanday imkoniyatlarni beradi?

10-MAVZU. TA'LIM SIFATINI BAHOLASH VA NAZORAT QILISH.

REJA

1. Ta'lim sifatini baholashning umumiy tamoyillari va zamonaviy yondashuvlarning o'ziga xosliklari.

2. Kompetensiya ta'lim rivojining ustuvor yondashuvi sifatida.
3. Ta'lim sifatini baholashga doir milliy tizimlarning o'ziga xosliklari.

Tayanch so'zlar: Kompetensiya, akmeologiya, ta'lim sifati, xalqarolashuv, baholash, oliy ta'lim sifatini baholash, milliy baholash, monitoring, nazorat qilish, xalqaro infrastrukturalar.

Ta'lim sifatini baholashning umumiy tamoyillari va zamonaviy yondashuvlarning o'ziga xosliklari.

Samaradorlik va sifat ta'lim sohasining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatini belgilovchi asosiy parametrdir. Bundan tashqari, agar samaradorlik odatda iqtisodiy yoki iqtisodiy-boshqaruv kategoriyasi sifatida ko'rib chiqilsa, sifat tushunchasi ta'limning iqtisodiy jihatlarini bilan bir qatorda ijtimoiy, kognitiv va madaniy jihatlarini ham o'z ichiga oladi va uning natijalari ta'lim faoliyatining yaxlit ajralmas xususiyati sifatida qabul qilinadi.

Maktab ta'limi sifatini ta'minlashning an'anaviy tizimi ikkita asosiy mexanizmni o'z ichiga oladi: ichki - darslar va imtihonlar davomida maktabda o'quv materialini baholash va o'qituvchilarning ish sifati ustidan ma'muriyatning nazorati; va tashqi - turli darajadagi ta'lim organlari vakillari tomonidan maktablarni tekshirish. Ta'lim davri yakunlari bo'yicha ichki va tashqi darajada amalga oshiriladigan ta'lim muassasasi faoliyatini baholashga alohida ahamiyat beriladi, bunda umumiy ko'rsatkichlar tahlil qilinadi va baholanadi, birinchi navbatda, umumiy o'quv natijalari va maktab o'quvchilarining turli tanlovlarda va universitetlarga kirishda erishgan yutuqlari. Hozirgi bosqichda sifatni baholashning nisbatan yangi monitoring mexanizmi tobora keng tarqalmoqda, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan, shu jumladan axborotni qayta ishlashda qo'llanilishi tufayli undan keng ko'lamli va nisbatan arzon foydalanish mumkin bo'ldi.

Ko'pincha test shaklida amalga oshiriladigan sifat monitoringi har qanday miqdordagi talabalar uchun bilimlarni tez va vakillik baholashga imkon beradi, o'qish yili, intizom bo'yicha, ma'lum hududlarda, maktab turi bo'yicha namuna olish, va boshqalar. Ta'lim bo'limidan nisbatan mustaqil bo'lgan tuzilmalar tomonidan amalga

oshirilsa va natijalari ochiq e'lon qilinsa, monitoring baholash samaradorligi ortadi, deb ishoniladi.

Buyuk Britaniyada “Milliy baholash” dasturi doirasida maktab ta’limi sifatini baholashning yangi mexanizmlari qo’llaniladi, uning doirasida yagona milliy testlar asosida o’quvchilarning individual tayyorgarligi, sinf va maktab natijalari baholanadi hamda butun dunyoda sifat monitoringi olib boriladi.

Shunga o'xshash mexanizmlar barcha rivojlangan mamlakatlarda ishlaydi yoki yaratilmoqda, ularning har biri o'z parametrlari va baholash mezonlarini belgilaydi. Shunday qilib, **Italiyada** har ikki yilda bir marta 2, 4, 6, 8, 12 va 13-sinf o'quvchilarining o'quv yutuqlarini tanlab monitoring qilish amalga oshiriladi. **Germaniyada** o'rta maktab o'quvchilarining o'quv yutuqlari monitoringi dastlab matematika va tabiiy fanlar bo'yicha bir nechta mintaqalarda amalga oshirilgan bo'lib, davlat darajasida tobora keng tarqalmoqda. **Fransiyada** 2001 yildan boshlab 7, 9 va 10-sinf o'quvchilarining matematika, til va tabiiy fanlar bo'yicha erishgan yutuqlarini tanlab monitoring sinovi, 2002 yildan boshlab esa har o'quv yili boshida 3 va 6- sinf o'quvchilari uchun majburiy bo'lgan matematika va til fanlari bo'yicha milliy diagnostik test sinovlari o'tkazilmoqda. **AQShda** milliy monitoring 2003 yildan boshlab joriy qilingan (har 2 yil) 4-sinf o'quvchilarining turli matnlarni o'qish va tushunish qobiliyati darajasi, 2005 yildan boshlab esa 3-8-sinf o'quvchilarining matematika va o'qish fanlari bo'yicha bilim darajasini har yili individual tekshirish milliy tizimi joriy etildi. Yaponiyada umumiy ta'limning boshlang'ich, asosiy va yuqori bosqichlarida har yili umummilliy test sinovlari o'tkaziladi.

Oliy ta’lim sifatini ta’minlash, monitoring qilish va baholash tizimlari ham ichki (universitet ichidagi) va tashqi mexanizmlardan foydalanishga asoslangan. Umuman ma'muriy-pedagogik deb ta'riflash mumkin bo'lgan ushbu mexanizmlarning asosiy an'anaviy elementlari barcha mamlakatlar uchun ozmi-ko'pmi bir xildir. Mavjud farqlar, asosan, talabalarning individual yutuqlarini baholash shakllari (ichki mexanizm) va universitetlarni akkreditatsiya qilish shakllari yoki universitet maqomini belgilashga imkon beradigan boshqa protseduralar (tashqi mexanizm) bilan bog'liq.

Zamonaviy davr oliy ta'lim sifatini ta'minlashga qo'yiladigan talablarning keskin ortishi bilan tavsiflanadi. Ushbu muammoni hal qilish uchun birinchi navbatda sifatni ta'minlash tizimini modernizatsiya qilish, shu jumladan mezonlar, ko'rsatkichlar va baholash metodologiyalarini ishlab chiqish va boshqa tomondan, yanada samarali mexanizmlarni yaratish zarur. Birinchi jihatda, oliy kasbiy ta'limda sifatning asosiy toifalaridan biri sifatida kompetentsiyani joriy etishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ikkinchi jihatda, sifatni baholashda imkon qadar ko'proq manfaatdor tomonlar, birinchi navbatda talabalar, shuningdek, ish beruvchilar va jamoatchilik ishtirok etishiga katta ahamiyat beriladi. Sifatni baholashning ob'ektiv va mustaqilligi uchun kafolatlar yaratishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu oliy ta'lim sifatini baholash vakolatlarini idoraga qarashli bo'lmagan tuzilmalarga o'tkazishni nazarda tutadi, ularda mustaqil ekspertlar ishtirok etishi kerak. Shu bilan birga, mustaqil ekspertlar guruhlariga xorijlik mutaxassislarni kiritish alohida ahamiyat kasb etadi.

Kompetensiya ta'lim rivojining ustuvor yondashuvi sifatida.

Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'lim o'quvchilarni o'zlashtirilgan axborotlarni o'quv va hayotiy faoliyat turlarining standart va nostandart vaziyatlarida qo'llay olishga tayyorlashi bilan harakterlanadi. Maktab ta'limini zamonaviy takomillashtirish, o'quvchilarning elektron manbalar bilan faol muloqotini ta'minlash, mustaqil ta'limni amalga oshirish va o'z-o'zini baholash, zaruriy ma'lumotni operativ kompetensiyalarini shakllantirishni nazarda tutadi. Shu nuqtai nazardan ta'lim sifati ko'rsatkichlaridan biri kompetentlilik hisoblanadi. U faqatgina bilim va ko'nikmalar yig'indisi bo'libgina qolmay, o'quvchilarning egallagan bilimlarini mobillashtirish va aniq vaziyatlarda tajribada qo'llay olishi bilan tavsiflanadi. Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan o'qitishning asosiy mohiyati kasbga yo'naltiruvchi fanlardan tashkil qilingan ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilar tomonidan egallangan bilim, ko'nikma va malakalarni o'z shaxsiy hayoti davomida, shuningdek, kelgusi kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida qo'llay olish kompetensiyalarini shakllantirishga yo'naltirish

sanaladi. O'quvchilar kelgusi hayoti davomida shaxsiy, ijtimoiy, iqtisodiy va kasbiy munosabatlarga kirishishi, jamiyatda o'z o'rnini egallashi, mazkur jarayonda duch keladigan muammolarning yechimini hal etishi, eng muhimi o'z sohasi, kasbi bo'yicha raqobatbardosh bo'lishi uchun zaruriy tayanch kompetensiyalarga ega bo'lishi tayanch kompetensiyalar; umumiy (predmetli) kompetensiyalar; xususiy kompetensiyalar.

Dunyoning yetakchi ilmiy markazlari va oliy ta'lim muassasalarida kompetensiyaviy yondashuvni kasbiy ta'lim, umumta'lim fanlari standartlari mazmuniga kiritish tamoyillari, ularning pedagogik tizim bo'g'inlaridagi o'zgarishlarga ta'siri, psixologik va metodologik asoslari va xususiyatlari, mustaqil ravishda ta'lim natijalariga erishish konsepsiyasi, kompetensiyaviy yondashuv talqini, shaxsni rivojlantirishga yo'naltirilgan, ijtimoiy va ma'lum bir sohadagi faoliyatga doir kompetensiyalarga oid ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilmoqda. O'qituvchilarning kompetentligini oshirishning o'quv-metodik ta'minoti sifatini oshirishga qaratilgan ilmiy yondashuvlar, amaliy mashg'ulotlarning virtual shakllarini joriy etish, kasbga yo'naltirilgan fanlarni o'qitishdagi kompetensiyaviy yondashuvlar, bo'lajak o'qituvchilarning ijodkorlik darajasini akmeologik yondashuvlar asisida rivojlantirish, fanlararo bog'liqlikni aks ettiruvchi amaliy mashg'ulotlar asosida o'qitish ta'limning sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Kompetensiya so'ziga turlicha ta'riflar, yondashuvlar mavjud. Xususan, «O'zbekiston milliy ensiklopediyasi»da kompetensiya so'zi quyidagicha izohlanadi: kompetensiya (lot. competo – erishyapman, munosibman, loyiqman) – muayyan davlat organi (mahalliy o'zini o'zi boshqarish organi) yoki mansabdor shaxsning qonun, ustav yoki boshqa hujjat bilan belgilangan vakolatlari, huquq va burchlari doirasi; u yo bu sohadagi bilimlar, tajriba. “Kompetensiya” atamasi keng ma'noda umumiy masalalarni hal etishda amaliy tajribalar asosida bilim va malakalarni qo'llash, muvaffaqiyatli harakat qilish qobiliyatini bildiradi. Lotincha “campetere”-muvofiq bo'lmoq so'zidan kelib chiqqan.

Keng ma'noda kompetensiya masalaning, shuningdek, muayyan bilim sohasining mohiyatini muvafaqqiyatli hal etishda amaliy tajribaga asoslanib, bilim va ko'nikmalarni qo'llay olish qobiliyatidir. Ta'limda kompetentlik bilan yondashuv o'quvchilarni turli ko'nikmalarni egallash, kelajakda ijtimoiy, kasbiy va shaxsiy hayotlarida samarali harakat qilishga yo'naltiradi. Kompetensiya – bu kutilgan natijaga olib keluvchi faoliyat belgisidir. U bilim mahsuli bo'lib, mutaxassis tomonidan uni amaliyotda qo'llay olish qobiliyatidir. Kompetensiyaning bilimdan farqi shundaki, vazifani amaliy bajarmasdan turib, uni aniqlab ham, baholab ham bo'lmaydi. Malaka kompetentlikning muhim mezon bo'lib, u turli holatlarda, shu qatori muammoli vaziyatlarda ham bir necha bor qo'llash natijasida namoyon bo'ladi. Amaliy kompetentlik - bilim mahsuli bo'lib, amaliyotda qo'llay bilish qobiliyati. Shuningdek, kompetensiya, bilimdan farqli, amaliy faoliyatsiz namoyan bo'lmaydi va uni baholay olish mumkin emas. Kasbiy kompetentlik – kasbiy faoliyatga oid masalalarni hal etishda bilim va ko'nikmalarni amaliy tajribada samarali qo'llay olish qobiliyatidir.

Xorijiy sotsiologlar turli toifadagi ishchilarning kasbiy mavqeidagi o'zgarishlarni belgilovchi omillarni o'rganayotgan holda, kompetentsiya dinamik, doimiy rivojlanib boruvchi va boyitib boruvchi sub'ekt sifatida ushbu omillarning eng muhimi, faqat uzluksiz, umrbod, qo'shimcha ta'lim degan xulosaga kelishadi. Ulg'aygan shaxsning

rivojlanish va komillikka erishish jarayonini o'rganuvchi maxsus fan bu – taraqqiyoti dinamikasida, takomili hamda hayot faoliyatining turli bosqichlarida o'zidagi eng kuchli qobiliyatlarini namoyon qilishining kompleks masalalarini o'rganadi. Ya'ni, u shaxsni o'z takomili jarayonida, ana shu taraqqiyot va yuksalishning ob'ektiv hamda sub'ektiv omillari doirasida tadqiq etadi.

Ushbu mexanizmlardan biri — inson resurslarini rivojlantirish, undan oqilona foydalanishning yangicha yo'llarini izlab topish, ya'ni o'ta muhim yechimlaridan biri – akmeologiyaning ijtimoiy-axloqiy muammolarining ilmiy

Shu bois, uchinchi ming yillik bo'sag'asida shiddatli kechgan intellektual yuksak texnologiyalarni yaratish g'oyalari, nafaqat an'anaviy ishlab chiqarish, balki insonning ijtimoiy-axloqiy faoliyatlarini o'rganuvchi fan — akmeologiyaning rivojlanishi bilan bog'landi.

aga kirib kelishiga asos solgan psixolog B.G.Anan'ev, "Insonning ruhiy bilish rivoji markazida dastlabki va so'nggi ontogenez, "chetroqda" esa insonning ko'proq ijodiyroq, samaraliroq ijtimoiy-faol hayot fazasi bo'lishi mumkin", deydi. lbatta, bu jarayonlarning barchasi, shaxsning individual-ruhiy rivoji haqidagi yagona ilmiy-nazariy g'oyaning maxsus fundamental ishlab chiqarilgan, o'smirlik va yetuklikning yosh psixologiyasi qismisiz mavjud bo'la olmaydi, degan nazariyalar

Shu bois, akmeologiyaning predmeti individ, shaxs individual faoliyatining barcha sohalarida erishgan maksimal yetukligi bo'lmog'i lozim (A. A. Bodalyov, N.V. Kuzmina, A.A.Derkach va boshqalar) , degan qat'iy konsepsiya yuzaga keldi. Maksimal yetuklik individ, shaxs rivojining cho'qqisi va individual faoliyat bilan bog'liq ekan, demak ana shu cho'qqi yunonchada "akme" deyiladi va bu soha "akmeologiya" deb yuritiladi.

Shu bilan birga, “acme”da insonning faoliyati bilan bog‘liq holatlar ham nazarda tutiladi. Jumladan, shaxsning “yulduzli” onlari yoki shunga yaqin jarayonlar, ya’ni biror-bir sohada erishgan oliy yutuqlari (N. V.Kuzmina). Zamonaviy ilm-fanda mavjud. Jumladan, birinchi, «akme» — bu qisqagina hayot kesimini qamrab olsada, ko‘p qirrali holat bo‘lib, insonning har doim jamiyatda qanchalik o‘z o‘rniga ega shaxs sifatida esa uni o‘rab turganlar bilan olib borgan ijtimoiy aloqasida qanchalik boy yoki qashshoqligi, turmush o‘rtoq va ota-ona sifatida tayyorlik darajasi bilan bir qatorda yaxshi tomonga o‘zgara olish darajasi va eng yashirin ezgu qobiliyatlarini ham ko‘rsata olish darajasiga ham bog‘liqdir.

Yunonlar, insonning nimagaki qodir bo‘lsa, qobiliyati va imkoniyati qirralarini ko‘rsatishga xizmat qiladigan barcha yetuklik belgilari namoyon bo‘lgan umrining shu qismini «akme» deb ataganlar. Akme — yunoncha («yuksalish», «cho‘qqi») kamolot, yuksalish, yetuklik ma’nolarini anglatadi. Akmeolog mutaxassislar shaxsning yuksak o‘rganish muhimlik g‘oyasini ilgari suradilar. Bizning fikrimizcha, faqatgina kasbiy yuksaklikka erishish g‘oyasi bilan chegaralanish muammoning yechimiga olib kelishi mushkul.

Yetakchi faylasuf olim Xatima Shayxova bu borada: «Akmeologiya — zamonaviy yangi fan. Uning muhim vazifasi muayyan kasb-korlikning yuksak pog‘onaga ko‘tarilishidagi turli jihatlarini o‘rganishdir. Akmeologiyaning mazmun-mohiyati — insonning har bir kasb-hunarni bilim orqali chuqur egallashi, uning jamiyat rivoji, millat ravnaqi, turmush farovonligi hamda ijtimoiy taraqqiyotning iqtisodiy, siyosiy, ma’naviy-huquqiy jihatlariga ijobiy ta’sirini kuchaytirishga xizmat qilishini chuqur anglashi, o‘z ijodiy faoliyatini, kasb-hunar sohasidagi burch va mas’uliyatini ado etishga sarflash maqsadida mukammallik va kamolotga erishishni o‘rganishdan iborat», deydi.

Bizningcha esa, akmeologiya tabiiy, umumjamoa va insoniy qoidalar asosida nafaqat kasbiy mahoratning yuksak muvaffaqiyatga erishishi, balki insonning yetuklik bosqichida ham ruhan, ham ijtimoiy rivojlanish qonunlari va mexanizmlari, ijtimoiy, ruhiy yuksaklikka erishish darajalari fenomenologiyasini o'rganish haqidagi fandir. Bunda biz Sharq allomalarining «komil inson», muhtaram Yurtboshimiz Islom Karimov tomonidan ilgari surilgan «Barkamol inson» g'oyalarini akmeologiya obekti «akmeshaxs» tushunchasi bilan bir qatorda tadqiq etgan holda, ushbu fanning fundamenti Markaziy Osiyo mutafakkirlarining qo'lyozmalarida o'z ifodasini topgan va bugungi kunda bizning mamlakatimizda keng foydalanilmoqda, desak, aslo adashmaymiz.

Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqqan holda, «akme» tushunchasini albatta yuksak cho'qqi, avj nuqta, eng oliy hissiyotlar (A.Maslou), deyish mumkin.

Akmeologiyadagi asosiy iboralardan biri «akmeologik moyillik» iborasi bo'lib, ushbu tushuncha shaxsning intiluvchanlik xossasini anglatadi.

Akmeshaxs — akmeologiya asosiy predmeti bo'lib, uning mazmun-mohiyati — insonning har bir kasb-hunarni ilm-bilim orqali chuqur egallashi, uning jamiyat rivoji, millat ravnaqi, turmush farovonligi hamda ijtimoiy taraqqiyotning iqtisodiy, siyosiy, ma'naviy-huquqiy jihatlariga ijobiy ta'sirini kuchaytirishga xizmat qilishini chuqur anglashi, o'z ijodiy faoliyatini, kasb-hunar sohasidagi burch va mas'uliyatini ado etishga sarflash maqsadida mukammallik va kamolotga erishishi jihatlarini fanlar bilan uyg'unlikda o'rganishdan iborat bo'lib, i insonning ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy dunyosida yuksakroq cho'qqilarga, kasbiy kamolotda mukammallik bosqichiga erishish muammolarini o'rganadi.

Akmeologiya tushunchasi birinchi marta fanga rus olimi N.Ribnikov tomonidan 1928-yilda kiritilgan bo'lib, uning o'zi bu fan predmetini yetuk insonlarning shakllanishi jarayonidir, deb ta'riflagan edi. Lekin tom ma'nodagi jiddiy fan sifatida uning shakllanishiga yana bir rus psixologi B.Ananov va uning izdoshlari bo'lgan peterburglik olimlar alohida ulush qo'shishgan. Ularning ta'kidlashlaricha, akmeologiya predmeti – odamning ijodiy salohiyati bo'lib, u inson tomonidan o'ziga inoyat etilgan barcha imkoniyatlar va iqtidorni qanday qilib, qanday shart-

sharoitlarda, qaysi qonuniyatlar ta'sirida ro'yobga chiqarishini kompleks tarzda o'rganadi.

Rivojlangan mamlakatlarning asosiy takomillashuv mexanizmi raqobat bo'lib, u insonni doimo yuksaklik, komillikka, barkamollikka undaydi. Bu jihat akmeologiyada milliylik va umuminsoniylikning o'zaro dialektik munosabatlarini shakllanishiga olib keladi. Akmeologiya inson kasbiy faoliyati doirasidagi professionallik va ijodiylikning akme shaklining rivojlanishi uchun zarur qonuniyatlarini o'rganuvchi fan bo'lgani uchun «akmeologiya» atamasining mazmuni, mohiyati insonshunos olimlar tomonidan turli bahs va munozaralarni keltirib chiqarmoqda.

Buning boisi, birinchidan, akmeologiya sohasida ilk davrlarda asosan pedagoglar, psixologlar tomonidan chop etilgan ilmiy asarlar, etika ixtisosligi bo'yicha olib borilgan tadqiqot ishlari fanning u yoki bu jihatlarinigina qamrab olganligi sababli ayrim tushunmovchiliklarni keltirib chiqardi.

Umuman olganda, hozirgi globallashuv davrida jamiyatimiz o'zining yuksak rivojlanish nuqtasi, fuqarolik jamiyatini barpo etishga yaqinlashmoqda. Bu esa ayni paytda akmeologiyaning asosiy kategoriyalaridan mukammallik, yuksaklik, oliy daraja kabi tushunchalar kundalik turmushda ishlatilib kelingan bo'lsada, ijtimoiy-falsafiy va axloqiy nuqtayi nazardan maxsus ilmiy tadqiqot sifatida to'la o'rganilmagan.

«Akmeologiya», agar ularni hududga moslashtirilsa, insonshunoslikdagi barcha tajribalardan o'zining yuqori samaradorligi va ta'lim berishdagi ayrim qulayliklari bilan ajralib, o'quv jarayonining sifatini pedagogik mahoratdan ozod qiladi va ta'lim-tarbiya jarayonining faqat yaxshi va a'lo darajada bo'lishini kafolatlashi bilan birga, uni qaytadan tiklash imkonini beradi.

Milliy istiqlol g'oyasida barkamol shaxs, komil inson g'oyasi yetakchilardan sifatida berilgan ekan, biz bo'lajak pedagoglar tarbiyasida ularni o'z imkoniyatlarini shakllantirishga, o'zligini anglash orqali, professional o'sishining har bir bosqichida o'z "akme"si – barkamollik cho'qqisining nimalar va qanday omillar hisobiga shakllantirish mumkinligini o'rgata olishimiz kerak.

Bo'lajak pedagoglar tabiatini o'zgartiradigan, ular shaxsini tarkib topishiga ta'sir qiladigan kuchli ijtimoiy omillardan biri – bu akmeologik motivatsiyadir. Aniqlanishicha, inson shaxsining tarkib topishiga ta'sir qiluvchi kuchli omil – inson o'rttirgan tajribalarning tarbiya vositasi orqali bolalarga berilishi hodisasidir.

Ma'lumki, inson shaxsi juda murakkab psixologik fenomen bo'lib, u kishining individual hayoti davomida ma'lum konkret omillarning ta'siri ostida asta-sekin tarkib topadi. Shu bois ham, akmeologiya – ulg'aygan shaxsning rivojlanish va komillikka erishish jarayonini o'rganuvchi maxsus fan hisoblanadi. Akmeologiya (grekcha “akme – cho'qqi, yuqori pog'ona, gurkiratuvchi kuch” ma'nolarini bildiradi) – ilmu-fanning shunday yangi tarmog'iki, u insonni o'z taraqqiyoti dinamikasida, takomili hamda hayot-faoliyatining turli bosqichlarida o'zidagi eng kuchli qobiliyatlarini namoyon qilishining kompleks masalalarini o'rganadi. Ya'ni, u shaxsni o'z takomili jarayonida, ana shu taraqqiyot va yuksalishning ob'ektiv hamda sub'ektiv omillari doirasida tadqiq etadi.

Milliy istiqlol g'oyalarida barkamol shaxs, komil inson g'oyasi yetakchilardan sifatida berilgan ekan, biz bo'lajak menejer (rahbar)lar tarbiyasida ularni o'z imkoniyatlarini shakllantirishga, o'zligini anglash orqali, professional o'sishining har hisobiga shakllantirish mumkinligini o'rgata olishimiz kerak.

Ma'lumki yosh, jinsiy va individual tipologik xususiyatlar sensor, mnemik, verbal aniqlaydi. Individdning bu xususiyatlarini ikkilamchi deb atab, ularning integratsiyasi temperamentida va tug'ma mayllarda ifodalanilishini ta'kidlab o'tish joiz. Yuqoridagi filogenetik dasturga asoslanib hukm suradi. Yosh va individual o'zgaruvchanlik, ya'ni akmeologik motivatsiya insoniyatning ijtimoiy-tarixiy taraqqiyoti ta'siri ostida har xil ko'rinishda namoyon bo'ladi. Individdning dinamik xususiyatlariga shaxsning ijtimoiy sifatlari ta'sir etib, uning individual o'zgaruvchanligi omilini kuchaytiradi.

quqiy, mafkuraviy, ya'ni, uning jamiyatda egallagan o'rni – maqomi yoki statusi orqali ifodalanadi. Ijtimoiy maqom negizida doimiy o'zaro aloqalar tizimi yotadi. Rolning

ijtimoiy funktsiyasi muayyan akmeologik maqsadlarga va qadriyatlarga yo'nalganlik xususiyatlarini tashkil etib, uning tuzilishida asos bo'lib xizmat qiladi. Shaxsning ta'rifi xulq motivatsiyasi xususiyati va ijtimoiy fe'l-atvor tuzilishini belgilab, uning ikkilamchi sifatlarining o'zaro ta'sirini birlashtiruvchi yuksak samara tarzida inson

Akmeologik qarashlarni o'rganadigan individ, shaxs va sub'ekt taraqqiyotining tadqiqotida quyidagi holatlarga e'tibor qaratish maqsadga muvofiqdir:

- insonning o'ziga taalluqli, asosiy tavsiflar, uning ichki qonuniyatlari,
 - inson yaxlit tuzilishning asosiy tarkiblari, ularning o'zaro aloqalari, shaxsning tashqi ta'sirlariga javobi va munosabati, taraqqiyot jarayonida ularning takomillashuvi
- xil xususiyatli tadqiqot dasturining tarkibiy qismlari ta'lim tizimi boshqaruvchisining

Odamning maqsadga qaratilgan ijtimoiy foydali faoliyati jarayonida hayotiy deb ataladigan mexanizmlari va ongli faoliyatining funktsional tizimi yuzaga keladi. Ana shular tufayli odam bilimlarni, ko'nikma va malakalarni, kishining ijtimoiy hissiyotlari va irodasini bir so'z bilan aytganda, voqelikka bo'lgan ongli munosabatini hamda o'z xatti-harakatlari va hulq-atvorining motivlarini tarkib toptiradi.

siyatlari, munosabatlari va hatti-harakatlari uning hayotiy faoliyatida ma'lum rolni bajaruvchi va har biri murakkab qurilmadan iborat bo'lgan hamda shartli ravishda to'rtta o'zaro mustahkam bog'langan funktsional bosqichlarga birlashtiriladi:

Talaba shaxsining ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan barcha akmeologik sifatleri kompetentligini shakllanishiga ta'sir ko'rsatuvchi shaxs motivatsiyasining

Birinchi tizimining hosil bo'lishida analizatorlar o'rtasidagi doimiy tabiiy aloqani ta'kidlab o'tganimizdek ontogenez jarayonida filogenetik analizatorlar o'rtasidagi aloqa vaqtli aloqalar bilan organik jihatdan qo'shib keladi. Bunda mazkur tizimning ichki sensor komplekslarni hosil qiladi. Ikkinchi tizim barqaror psixik holatlarni o'z ichiga oladi. Bu holatlar bolaning aniq maqsadni ko'zlovchi va foydali faoliyatining boshlaydi. Temperament, intellekt, bilim va munosabat ana shunday xususiyatlar jumlasiga kiradi. Xorij tajribasidan ma'lum bo'lishicha, akmeologik kompetentlik professional yutuqlarning yuqori darajasi haqidagi bilimga ega bo'lish e'tirof etiladi.

Uchinchi tizim – akmeologik motivatsiyaga asoslanadigan hamda talaba shaxsini

- (1) Yo'naltirilganlik – talaba shaxsining integral va generalizatsiya qilingan
- (2) Integral – (lot. – butun, tiklangan) – uzviy bog'liqlik, butunlik, birlikdir.
- (3) Generalizatsiya (lot. – umumiy, bosh) – shartli va shartsiz reflekslarning

Yo'naltirilganlik bilim, munosabatlarning hamda shaxsning xulq-atvori va xatti-ekanligida o'z ifodasini topadi. Bu xususiyat yoshlarning professional dunyoqarashi,

qiziqishlari va ma'naviy ehtiyojlarida namoyon bo'ladi. Akmeologik yo'naltirilganlik tizimida g'oyaviy e'tiqod katta rol o'ynaydi. G'oyaviy e'tiqod – bu professional bilimning, o'sha shaxsga xos bo'lgan intellektual, emotsional va iroda sifatlarining sintezi, g'oyalar va xatti-harakatlar bir butunligining negizidir. Olib borilgan cho'qqi (akme)larni zabt etish uchun kerak bo'lgan professional kompetentlikning

To'rtinchi tizim o'z ichiga shunday xususiyatlar, munosabatlar va xatti-harakatlarni oladiki, ularda real shaxslarning ijtimoiy “o'y fikrlari va his-tuyg'ulari” aks ettiriladi. Ular bo'lajak o'qituvchilarning ijodkor pedagog sifatida xulq-atvorini

G.Berdiev va B.Ibragimxodjaevlarning fikricha, uzoq vaqtlar davomida akmeologiyada faqat psixologik tadqiqotlar, birinchi navbatda, psixodagnostik usullar va rivojlanayotgan psixotexnologiyalardan foydalanilgan. Ular bugungi kunda ham yangi ko'rinishda va shaxsiy akmeologik usullar bilan birgalikda qo'llanilmoqda. Bugungi kun akmeologiyasi o'zida keng ob'ekt – barcha yosh davrlarini qamragan shaxs rivojlanish psixologiyasi bilan jips bog'langan holdagi akmeologiya predmetiga ko'ra, jadal rivojlanayotgan shaxsning yetuk rivojlanish cho'qqisi darajasini o'rganadi.

Akmeologik yondashuv bo'lajak o'qituvchilarning ijodkorlik qobiliyatlarini hamda ularning subekt va mutaxassis sifatida bosqichma-bosqich, uzluksiz o'z-o'zini takomillashtirishi va o'z-o'zini shakllantirishi uchun sharoit yaratadi

ga bo'lishi uchun kasbiy faoliyatida

quyidagilarga e'tiborini qaratishi zarur:

- yangi-yangi g'oyalarni yaratishda faollik ko'rsatish;
- ilg'or pedagogik yutuq va tajribalarni mustaqil o'rganish xamda

Har bir pedagogning o'zini-o'zi rivojlantirishi va o'zini-o'zi namoyon eta

iga egaligi bilan bog'liq. Pedagogning ijodkorlikni rivojlantirishda quyidagi metodlardan foydalanish samarali sanaladi: ijodiy topshiriqlar, individual ishlanmalar, muammoli vaziyatlar, ijodiy loyihalar, "Zakovat" musobaqasi kabilar. muammolarni hal qilishga intilish, ilmiy-tadqiqot ishlari yoki ilmiy loyihalarni amalga oshirish va o'zaro ijodiy hamkorlikka erishishlari orqali ta'minlanadi. Pedagog o'z-o'zidan ijodkor bo'lib qolmaydi. Uning ijodkorlik qobiliyati ma'lum vaqt ichida izchil o'qib-o'rganish, o'z ustida ishlash orqali shakllantiriladi va u asta-sekin takomillashib, rivojlanib boradi. Har qanday mutaxassisda bo'lgani kabi bo'lajak pedagoglarning ijodkorlik qobiliyatiga ega bo'lishlari uchun talabalik yillarida poydevor qo'yiladi va kasbiy faoliyatni tashkil etishda izchil rivojlantirib boriladi. Bunda pedagogning o'zini o'zi ijodiy faoliyatga yo'naltirishi va bu faoliyatni samarali tashkil eta olishi muhim ahamiyatga ega. Pedagog ijodiy faoliyatni tashkil etishda muammoli masalalarni yechish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, shuningdek, pedagogik xarakterdagi ijod mahsulotlarini yaratishga alohida e'tibor qaratishi zarur. Muammoli masala va vaziyatlarni hal qilar ekan, pedagogning masala yechimini topishga ijodiy yondashishi unda hissiy-irodaviy sifatlarning rivojlanishiga yordam beradi. Pedagog o'z oldiga muammoli masalalarni qo'yish orqali mavjud bilimlari va hayotiy tajribalariga zid bo'lgan dalillar bilan to'qnash keladi. Buning natijasida o'z ustida ishlash, mustaqil o'qib o'rganishga nisbatan ehtiyoj sezadi. Ijodkorlik potensialiga ega pedagog o'zida quyidagi malakalarni namoyon eta oladi:

- ✓ masalaning qo'yilishini tahlil qila olish;

a b.)larni qo'llash;

- ✓ qabul qilingan qarorning to'g'riligini asoslash va qayta tekshirish;

- ilmiy-tadqiqot faoliyatini olib borish ko‘nikmalarini puxta o‘zlashtiradi;
- pedagogika yoki mutaxassislik fani yutuqlari hamda ilg‘or

- Pedagogning kreativ potentsiali quyidagi tarkibiy asoslarni o‘z ichiga

qadriyat sanaladi va u pedagogning qiziqishlari, motivlari, faoliyatni tashkil etishga intilishida ko‘zga tashlanadi.

- Mazmunli yondashuv, bu yo‘nalishda o‘zida pedagogik, psixologik, maxsus va innovatsion xarakterdagi bilim, ko‘nikma va malakalarni aks ettiradi.

- Tezkor faoliyatli yondashuvda esa o‘zida ma’lum fikriy-mantiqiy

ini anglash, o‘z-o‘zini tahlil qilish va o‘z-o‘zini baholash ko‘zga tashlanadi.

Pedagogning ijodkorlik potentsiali ko‘p bosqichli jarayon va u quyidagi

- Ijodiy yo‘naltirilganlik;
- Ijodkorlikning yorqin namoyon bo‘lishi;

- Shaxsning individual xususiyatlari va xayotiy faoliyatda orttirgan sifatlarining o‘zaro uyg‘unlashuvi.

dqiqotchi G.Ibragimova interfaol o‘qitish jarayonida ta’lim oluvchilarda kreativlikning rivojlantirish bosqichlarini quyidagicha ifodalab o‘tgan:

1. Reproduktiv-tavakkalchilik bosqichi. Bu bosqich ta’lim oluvchilarda kreativ faoliyat, kreativ faollik va ijodkorlikka bo‘lgan moyillikni qaror toptirish, ta’limdagi

2. Ijodiy-izlanish tadqiqotchilik bosqichi. Ta'lim oluvchilardagi tadqiqotchilik, ijodiy faollik, nostandart tafakkur, bilish mustaqilligi, improvizatsiya, yangilik yaratish ko'nikmalarining shakllanishi bilan belgilanadi.

3. Kreativlik, novatorlik bosqichi. Yaratilgan yangilikni amalda qo'llash, baholash, tahlil qilish, ommalashtirish va uni keng tatbiq etish hamda istiqbolga yo'naltirilgan strategik rejalarni tuzish bilan bog'liq jarayonlarni o'z ichiga oladi. Ta'lim oluvchilardagi kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish jarayonida interfaol ta'lim jarayoni ahamiyatli sanaladi. Interfaol ta'lim – ta'lim oluvchining hamkorlik asosida ashkil etilgan “sub’ekt-sub’ekt” munosabatlariga asoslangan o'qitish metodlari tizimidir. Bunda o'zaro harakat ta'lim oluvchilarning faollashuvi, Interfaol o'qitish metodlari o'z ichiga: aqliy hujum, muammoli bayon; Keys-stadi; tadbirkorlik o'yinlari; POPS-formula; debat; blis-so'rov; Suqrot dialogi; o'quv

x

n

Ta'lim oluvchilarda kreativlik qobiliyatlarini rivojlantiruvchi bir qator omillar mavjud bo'lib, quyida ayrimlarini keltirib o'tish mumkin:

- ✓ kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish, kreativ faollikni
- ✓ shakllantirish, o'quv jarayonini izlanuvchilik hamda muammoli tadqiqotchilik yo'nalishlarini kuchaytirish;

- ✓ ta'lim oluvchilarning muammolarni ijodiy yechish va yaratuvchilik

a

- ✓ t

- ✓ ta'lim oluvchilarning kasbiy ko'nikma va layoqatlarini rivojlantirish rivojlantirishga yo'naltirish, ularda mustaqil ijodiy faoliyat ko'rsatish,

- ✓ mustaqil bilim olish, o'z-o'zini tarbiyalash, o'z-o'zini bilish, o'z mavqeiga ega bo'lish, ta'lim oluvchilarning mustaqil ishlash layoqatlarini

- ✓ ta'lim oluvchilarning kreativ layoqatlarini namoyon qilishlari uchun

T

- ma'lumotlarni tahlil etish, tezkor qarorlar qabul qilish, ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi treninglarni tashkil etish;
- tasavvurlarni va obrazli qarashlarni shakllantirishga yo'naltirilgan
- o'quv loyihalarini tayyorlash;
- to'garaklar faoliyatini yo'lga qo'yish va hokazo.

Ta'lim sifatini baholashga doir milliy tizimlarning o'ziga xosliklari.

Avstraliya. Maktab ta'limi sifati 1989 yilda Avstraliya mintaqalari (shtatlari) ta'lim vazirlari tomonidan belgilangan quyidagi asosiy ustuvorliklarning amalga oshirilishini baholash asosida baholanadi: akademik ta'lim natijalari, ijtimoiy yo'naltirilganlik, maktab ta'limida tenglikka erishish. Ushbu ustuvorliklarni hisobga olgan holda maktab ta'limini baholash ko'rsatkichlari ishlab chiqilgan bo'lib, ular barcha hududlardagi alohida ta'lim muassasalarini baholashda qo'llaniladi. Bundan tashqari, 2000-yildan boshlab matematika va adabiyot fanlari bo'yicha natijalarni yagona baholash ko'rsatkichlari joriy etildi. Universitetlarda o'qitish sifatini baholash umummilliy sifatni baholash loyihasi doirasida amalga oshiriladi, unda universitetlar ixtiyoriy asosda ishtirok etadi. Uchta asosiy parametрни (o'qitish, ilmiy-tadqiqot, davlat xizmatlarini ko'rsatish) hisobga oladigan ushbu faoliyat tashqi vazirlik maslahat qo'mitasi tomonidan muvofiqlashtiriladi. Shu bilan birga, davlat departamenti oliy ta'lim muassasalari faoliyati ustidan tanlab monitoring olib boradi.

Germaniya. Nemis o'rta maktablarida markazlashtirilgan test yoki milliy imtihonlar mavjud emas. O'quvchilarning o'quv yutuqlarini nazorat qilish uchun

mas'uliyat uni mamlakatning alohida hududlari ta'lim vazirliklarining tavsiyalariga qat'iy muvofiq tashkil etadigan maktablarga yuklangan. Ba'zi hududlar o'zlarining mintaqaviy imtihonlarini (16 tadan 6 tasi) o'tkazadilar va ta'lim yutuqlarini nazorat qiladilar.

Germaniyada maktab ta'limi sifati bo'yicha keng muhokamalar TIMSS, 1995 (Mathematics and Science Study) matematika va tabiiy fanlar bo'yicha ta'lim sifatini xalqaro o'rganish natijalari rasmiy e'lon qilinganidan keyin boshlandi. 2001-yilda PISA (Xalqaro talabalarni baholash dasturi) xalqaro dasturi natijalarini muhokama qilish chog'ida umumiy ta'lim tizimining holatini tanqid qilish yanada kuchaydi.

So'nggi yillardagi voqealar ta'lim tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsata boshladi. Hozirgi vaqtda Germaniya ta'limga, shuningdek, ta'lim samaradorligini oshirish bilan bog'liq tadqiqotlarga sarflanadigan xarajatlarni sezilarli darajada oshirdi. Ta'lim sifati monitoringi tizimiga e'tibor kuchaymoqda. Barcha fanlar bo'yicha yakuniy imtihonlarning mazmunini belgilashi kerak bo'lgan standartlar ishlab chiqilmoqda. Ta'lim sifatini baholash tizimiga o'zgartirishlar kiritilishi mumkin.

Bir qator mutaxassisliklar bundan mustasno, boshlang'ich va o'rta kasb-hunar ta'limi bosqichida barcha turdagi kadrlar tayyorlash sifati hududiy ta'lim boshqarmalari va muassasalari tomonidan nazorat qilinadi, bunda alohida mas'uliyat ta'lim muassasalari rahbarlari va pedagogik xodimlar zimmasiga yuklanadi.

1995 yildan boshlab oliy ta'lim muassasalari rektorlari konferensiyasi homiyligida oliy ta'lim sifatini nazorat qilishning yagona federal tizimi joriy etilgan bo'lib, unga ko'ra, birinchi bosqichda universitet o'z-o'zini attestatsiyadan o'tkazish asosida hisobot tayyorlaydi. keyingi bosqichda u tashqi baholanadi. Universitet rektorlari konferensiyasi kadrlar tayyorlash yo'nalishlarini attestatsiyadan o'tkazish uchun maxsus komissiya tuzadi. Komissiya tarkibiga odatda boshqa hududlardan vakolatli vakillar, shuningdek, tegishli iqtisodiy tarmoq yoki faoliyat sohasi vakillari kiradi.

Yakuniy imtihonlar Germaniyada oliy ta'lim muassasalarida mutaxassislar tayyorlash sifatini nazorat qilish tizimining eng muhim elementi hisoblanadi.

Yakuniy imtihonlarning mazmuni va tartibi federal va mintaqaviy darajada tartibga solinadi. Bitiruv talablari dissertatsiyani tugatishni ham o'z ichiga oladi. Bir qator mutaxassisliklarda (huquq, tibbiyot, pedagogika, veterinariya, ovqatlanish) imtihonlar faqat federal darajada (davlat imtihonlari) tartibga solinadi. Taniqli mutaxassislar, oliy o'quv yurtlari professor-o'qituvchilarini jalb etgan holda maxsus davlat komissiyasi tashkil etilmoqda. Bu mutaxassislar tayyorlash jarayonining bitiruv bosqichida jamiyatning keng professional vakilligini ta'minlaydi.

Bu qisman Germaniyada kadrlar tayyorlash sifatini nazorat qilish butun ta'lim muassasasini emas, balki ma'lum bir universitetning har bir alohida kasbiy ta'lim dasturini yoki kursini baholash orqali amalga oshirilishi bilan bog'liq.

Yangi bakalavr va magistrlik malakalarining joriy etilishi va buning natijasida, ayniqsa, biznes hamjamiyatining ta'lim sifatini saqlab qolish haqidagi tashvishi federal darajada akkreditatsiya tizimining tarqalishi uchun qo'shimcha rag'bat bo'ldi. Ta'lim vazirlarining doimiy konferentsiyasi qarori bilan Milliy akkreditatsiya kengashi tuzildi, uning kotibiyati Ta'limni rejalashtirish bo'yicha Birlashgan Federal er komissiyasiga bo'ysunadi. Akkreditatsiya kengashining vazifalari:

- ta'lim dasturlarini baholash va akkreditatsiya qilish tartiblarini muvofiqlashtirish;
- baholashni amalga oshirishga vakolatli hududiy va mintaqalararo idoralarni akkreditatsiya qilish;
- baholash qoidalarining xolisligi va shaffofligini ta'minlash.

Fransiya. Maktab ta'limining barcha bosqichlarida ta'lim sifatini nazorat qilish ta'lim organlari tomonidan amalga oshiriladi, ular markazlashgan ierarxik tuzilmani tashkil etadi, ular Xalq ta'limi vazirligi bosh inspeksiyalari boshchiligidagi barcha viloyatlar va bo'limlarda o'z bo'linmalariga ega.

Yuqori sifatli ta'limni saqlab qolish muammosi doimiy ravishda Fransiya ta'lim organlari va jamoatchiligining diqqat markazida. Ushbu muammoni ta'limning birinchi va ikkinchi darajasida hal qilish uchun 1987 yilda Xalq ta'limi vazirligida Baholash va rejalashtirish boshqarmasi tashkil etilgan bo'lib, u mahalliy markaziy

bo'limda ham, ta'lim bo'limlarida ham tekshirish bo'linmalarining ushbu sohadagi faoliyatini muvofiqlashtiradi. Ta'lim muassasalari faoliyatini baholash bilan bir qatorda, Baholash va rejalashtirish boshqarmasining vazifasi barcha toifadagi ta'lim xodimlarining malakasini oshirish bo'yicha tadbirlarni ishlab chiqish, shuningdek, pedagogik maqsadlar va boshlang'ich va o'rta maktab darajasida maxsus fanlar tadqiqotda erishilgan natijalarning muvofiqligini tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

Maktab ta'limi sifatini baholashda 90-yillarning boshidan boshlab bir qator fanlar, jumladan, matematika va tabiiy fanlar bo'yicha 7, 9 va 10-sinf o'quvchilarining (milliy namunalar bo'yicha) ta'lim yutuqlari monitoringi tadqiqotlari qo'llanila boshlandi. Har yili 3 va 6-sinflarning barcha o'quvchilari uchun matematika va fransuz tilidan o'quv yili boshida majburiy bo'lgan milliy diagnostika testi mavjud. Uning natijalari ta'lim jarayonini moslashtirish uchun ishlatiladi. Ular maktab, viloyat va respublika miqyosida umumlashtiriladi va har yili nashr etiladi. 1992 yildan boshlab litseyda (10-sinf) o'qishning birinchi yilida bir qator fanlar bo'yicha xuddi shunday diagnostik testlar o'tkazilib kelinmoqda.

Oliy ta'lim sifati muammosiga kelsak, Fransiyada boshqa mamlakatlardan farqli o'laroq, ta'lim muassasalari yoki o'quv dasturlarini akkreditatsiya qilish instituti mavjud emas. Barcha davlat universitetlari akkreditatsiyadan o'tgan deb hisoblanadi, ammo ular o'qitish va davlat diplomlarini berish huquqiga ega bo'lishi kerak, bu ham davlat tomonidan moliyalashtirish imkoniyatini anglatadi. Ushbu huquq har yili Milliy ta'lim vazirligi tomonidan barcha tan olingan mutaxassisliklar bo'yicha ta'lim turlarining (diplomlar nomlari) e'lon qilingan rasmiy ro'yxatlari shaklida tasdiqlanadi, vazirlik ushbu ta'limni ta'minlagan oliy o'quv yurtlari va boshqa oliy ta'lim muassasalari ro'yxatini ko'rsatadi. Kelgusi o'quv yilida shunga muvofiq o'z byudjetidan moliyalashtirishni rejalashtiradi. Qoida tariqasida, ma'lum mutaxassisliklar yoki tayyorgarlik darajalari bilan bog'liq ro'yxatlarda universitetlarning ishtirokida o'zgarishlar mavjud. Bu talabalar tarkibidagi tebranishlar tufayli yangi mutaxassisliklarning kiritilishi va eskilarining qisman yopilishi bilan bog'liq. Har holda, yangi turdagi kadrlar tayyorlashni ochishga

da'vogar har bir oliy o'quv yurti bu huquqini asoslab berishi va uzoq davom etgan protsedura natijasida vazirlikdan olishi kerak.

Hozirgi vaqtda Fransiyadagi oliy ta'lim muassasalari faoliyatini tashqi nazorat qilishning asosiy shakli ularning faoliyatini baholash hisoblanadi. Universitetlarni baholash 1984-yil 26-yanvardagi maxsus qonun bilan tuzilgan mustaqil nodavlat muassasa - Milliy baholash qo'mitasi tomonidan amalga oshiriladi. Milliy baholash qo'mitasi ma'muriy va moliyaviy mustaqillikka ega bo'lgan va zarur ekspert imkoniyatlariga ega bo'lgan holda, tasdiqlangan mezon va ko'rsatkichlar tizimi bo'yicha universitetlar ishi sifatini har tomonlama baholashni amalga oshiradi, ular orasida eng muhimi ilmiy tadqiqotlar va ta'lim sifati mezonlari hisoblanadi. Qo'mitaning oliy ta'lim muassasalariga bergan bahosi ma'lum darajada boshqa mamlakatlardagi universitetlarni baholashga o'xshaydi. Shu bilan birga, baholash va sertifikatlashtirish o'rtasida ham ularning tartiblari, ham kontseptual maqsadlarida sezilarli farqlar mavjud: baholash, sertifikatlashdan farqli o'laroq, axborot va rag'batlantiruvchi rol o'ynashga mo'ljallangan "mos keladi yoki mos kelmaydi" tamoyiliga ko'ra universitetlarning qat'iy reytingini o'tkazish uchun mo'ljallanmagan.

Shvetsiya. Shvetsiya qonunchiligiga ko'ra, o'qituvchilar, ta'lim muassasalari ma'muriyati va tegishli ta'lim organlari ta'lim sifati uchun bevosita javobgardir. Mamlakat bo'ylab ta'lim sifatini ta'minlash va nazorat qilish hamda mahalliy nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtirish bo'yicha ishlarni tashkil qiluvchi qator davlat organlari mavjud: Ta'lim milliy agentligi (maktab tizimining faoliyatini baholash, doimiy monitoring, ta'lim muassasalarini va ikkinchi darajali ta'lim dasturlarini tekshirish va attestatsiyadan o'tkazish); Oliy ta'lim milliy agentligi (Shvetsiya universitetlari faoliyatini tekshirish, baholash, shu jumladan qo'shimcha kasbiy ta'lim dasturlarini amalga oshirish uchun monitoring mas'uldir). Milliy salomatlik va farovonlik kengashi erta bolalik ta'limini milliy baholashni amalga oshiradi.

Maktabgacha ta'lim darajasida ta'lim sifatini baholash ikkita maqsadga ega: u hukumatga munitsipal hokimiyat organlari tomonidan majburiyatlarning

bajarilishini nazorat qilish va kelajakda ta'lim faoliyatining rivojlanishini nazorat qilish imkoniyatini beradi.

Maktab tizimiga kelsak, Shvetsiya statistikasi har yili Milliy ta'lim agentligi tomonidan qayta ishlanadigan va hisobotlar ko'rinishida nashr etiladigan katta hajmdagi ma'lumotlarni to'playdi.

Har 3 yilda Milliy agentlik Shvetsiya maktablarida ro'y berayotgan holat va o'zgarishlarni baholash bo'yicha to'liq hisobot taqdim etadi.

Agentlik milliy miqyosda ta'lim holatini ob'ektiv baholash uchun javobgardir.

Nazorat uchun savollar:

2. Kompetensiya tushunchasini izohlang.
3. Akmeologik yondashuvga asoslangan ta'lim qanday xarakterlanadi?
4. Akmeologik yondashuv asosida o'qituvchilar ijodkorligini shakllantirish yo'llarini ayting.

11-MAVZU: TA'LIM SIFATINI BAHOLASH KO'RSATKICHLARI VA SHAKLLARINING XALQAROLASHUVI. OLIY TA'LIM SIFATINI BAHOLASH BO'YICHA XALQARO INFRASTRUKTURALARNI SHAKLLANTIRISH.

REJA

1. Ta'lim sifatini baholash ko'rsatkichlarini xalqarolashuvining maqsadi.
2. Oliy ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro infrastrukturallarni
3. Respublikamizda oliy ta'lim tizimida xalqaro baholashni joriy etilishi.

Tayanch so'zlar: Kompetensiya, akmeologiya, ta'lim sifati, xalqarolashuv, baholash, oliy ta'lim sifatini baholash, milliy baholash, monitoring, nazorat qilish, xalqaro infrastrukturalar.

Ta'lim sifatini baholash ko'rsatkichlari va shakllarining xalqarolashuvi.

mamlakatlardagi oliy ta'lim tizimlari va alohida oliy ta'lim muassasalari faoliyati miqdoriy ko'rsatkichlar (10 ming aholiga to'g'ri keladigan talabalar soni, oliy ta'limga ajratilgan yalpi ichki mahsulotdagi ulushi, o'qituvchi/talabalar nisbati, o'quvchilar soni, o'quvchilar soni, 10 ming aholiga to'g'ri keladigan talabalar soni bo'yicha oliy akademik ko'rsatkichlari, a'lo yoki ajoyib akademik muvaffaqiyatlarga erishish bilan bog'liq edi. Hozirgi vaqtda ta'lim tizimi va muassasalari samaradorligini, ularning ta'lim sohasidagi zamonaviy talablar va xalqaro o'lchovlarga muvofiqligini baholash hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, sifat tushunchasi jiddiy o'zgarishlarni boshdan

1998-yil 9-oktabrda Parijda bo'lib o'tgan Oliy ta'lim bo'yicha Butunjahon konferensiyasida tasdiqlangan "XXI asr uchun oliy ta'lim bo'yicha Jahon holda quyidagi ta'rif qabul qilindi: "Oliy ta'lim sifati - bu uning o'z maqsadlariga muvofiqligidir". Bu ta'rif oliy ta'lim muassasalarining o'zlari yoki tashqi ekspertlar guruhi ishtirokida o'z faoliyatining belgilangan maqsad va vazifalarga muvofiqligini

baholash imkonini beradi. Sifatning bunday ta'rifi oliy ta'lim muassasalarini diversifikatsiya qilish imkonini beradi, bu esa butun oliy ta'lim tizimining

fikriga ko'ra, oliy ta'lim muassasasining o'zi va uning holati haqida to'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita bayonotini tekshirishdir. Sifat auditi oliy ta'lim muassasasining o'z oldiga qo'ygan maqsadlariga qay darajada erishayotganligini belgilaydi.

jasi oliy ta'lim muassasasi bayonotlarining qanchalik to'g'ri ekanligini tavsiflash shaklida bo'ladi.

(

-) – rejalashtirilgan sifat nazorati tartiblarining belgilangan maqsadlarga muvofiqligi;
- sifatni oshirish bo'yicha amaldagi tadbirlar rejalariga muvofiqligi;
- belgilangan maqsadlarga erishishga qaratilgan faoliyat samaradorligi.

Akkreditatsiya – oliy ta'lim muassasasining ma'lum maqomga muvofiqligini h uchun etarli malakani taqdim etishini aniqlash va tasdiqlashdir. texnologiya va boshqalar).). "Audit", "baholash", "akkreditatsiya" atamalarining ta'riflari har xil bo'lishiga qaramay, ular ma'lum darajada bir-biriga mos keladi. Masalan, audit oliy ta'lim muassasasining uning maqomi to'g'risidagi bayonoti qanchalik to'g'ri

Ta'limni baynalmilallashtirish chuqurlashishi va kengayishi hamda milliy ta'lim tizimlarining integratsiyalashuvi munosabati bilan oliy ta'lim muassasalari tomonidan ahamiyat berilmoqda. Shu munosabat bilan bir qator xorijiy davlatlar, xususan, OECDga kiruvchi mamlakatlarda milliy oliy ta'lim muassasalarida oliy ta'lim sifatini baholashda xalqaro ko'rsatkichlardan foydalanish bo'yicha ma'lum tajriba to'plangan.

IPOK oliy ta'lim muassasalariga o'z maqsadlari va vazifalariga muvofiq xalqaro

o'tkazildi. "Sifatni baholash jarayonlarini xalqarolashtirish" pilot loyihasining asosiy

- oliy ta'lim sifati va xalqarolashuvini baholash zarurati to'g'risida xabardorlikni

- alohida oliy ta'lim muassasalari o'z maqsad va vazifalariga muvofiq xalqarolashtirish strategiyalarining sifatini baholash va qo'llab-quvvatlash bo'yicha asosli yo'riqnomalarni qabul qilishlari va ulardan foydalanishlari uchun baholash

- oliy ta'lim sifatini oshirishga xalqarolashtirish hissasini oshirish.

Tajribaviy loyihalarni amalga oshirish jarayonida to'plangan tajriba asosida oliy ta'lim muassasalari sifatini baholash jarayonlarini xalqarolashtirish bo'yicha tavsiyalar ("yo'riqnomalar") ishlab chiqildi.

Oliy ta'limni xalqarolashtirishning global maqsadlaridan biri daromad olishdir. Uning doirasida ta'lim xizmatlari davlat subsidiyalarisiz to'liq to'lov asosida taqdim etiladi. Chet yellik talabalar qo'shimcha moliyalashtirish manbalarini jalb qilish va shu orqali universitetlarni xalqaro ta'lim bozorida tadbirkorlik strategiyasini amalga oshirishga rag'batlantirish imkoniyatini beradi.

Xalqarolashuvni dinamik jarayon sifatida ko'rib chiqsak, uni amalga oshirish modellari haqida gapirish mumkin - bosqichma-bosqich va bir vaqtning o'zida amalga oshiriladigan, xususan, ta'lim mahsulotlarini eksport qilish orqali ushbu jarayonda ishtirok etish natijalarini tijoratashtirishni rag'batlantirish uchun xizmatlar, yangi universitet mahsulotlariga talabni yaratish (ta'lim va ilmiy), ta'lim xizmatlari franchayzalari, qo'shma korxonalar, strategik alyanslar, tijoratashtirishni rag'batlantirish uchun tuzilmalar.

Bizningcha, baynalmilallashuv nafaqat xalqaro aloqalarni kuchaytirish, oddiy o‘zaro ta’sirdan murakkab hamkorlikka o‘tishdir. Baynalmilallashuv xalqaro munosabatlarning mustaqil ahamiyatga ega bo‘lgan hodisasiga aylanib bormoqda va shu sababli davlatlarning turli sohalaridagi faoliyatiga ta’sir ko‘rsatadi. Shu ma’noda, xalqarolashuvni haqiqatan ham davlat ichidagi globallashuvning ma’lum bir bosqichi deb hisoblash mumkin.

Oliy ta’limni baynalmilallashtirishning muhim omili – ta’lim qaysi tilda olib borilayotganligidir. Hozirgi vaqtda ingliz tilida oliy kasbiy ta’lim olish imkoniyati chet yellik talabalar uchun eng jozibador hisoblanadi. Shu faktni hisobga olib, Germaniya, Finlyandiya, Shvesiya, Niderlandiya, Daniya kabi qator Yevropa davlatlari ingliz tilidagi o‘quv dasturlarini amaliyotga joriy qila boshladilar.

Keling, Rossiya oliy ta’limini xalqarolashtirish jarayoniga eng kuchli ta’sir ko‘rsatadigan oltita asosiy omilni ko‘rib chiqaylik.

1. Ta’lim xizmatlarining xalqaro bozori o‘sish tendensiyasiga ega. Demak, yaqin yillarda uning hajmi 100 milliard dollardan oshishi mumkin, bu esa uni juda foydali investitsiya obekti sifatida mustahkamlaydi. YuNESKO ma’lumotlariga ko‘ra, ushbu bozorda 129 mamlakatdagi universitetlar, jumladan Garvard yoki Sorbonna kabi raqobatbardosh ta’lim mahsulotlari va texnologiyalariga ega va talabalar uchun kurashda qarshilik ko‘rsatish oson bo‘lmagan juda kuchli o‘yinchilar ishlaydi.

Zamonaviy dunyoda ta’lim xizmatlarini ko‘rsatadigan bir nechta alohida markazlar mavjud: Shimoliy Amerika, G‘arbiy Yevropa va Osiyo-Tinch okeani.

2. Oliy ta’limning baynalmilallashuviga ta’sir etuvchi eng muhim omil oliy ta’lim sohasidagi zamonaviy shakllar, usullar, texnologiyalar va innovatsiyalar bo‘lib, ularsiz bu sohada milliy salohiyat va raqobatbardoshlikni oshirish mumkin emas. Gap ochiq ta’lim, transmilliy kiberta’lim, ta’lim franchayzing, yangi ta’lim texnologiyalari va innovatsiyalar haqida bormoqda.

3. Ko‘pgina mualliflar bir ovozdan bilim raqobatbardoshlikning asosiy resursiga aylanmoqda. Xalqaro munosabatlarning yangi paradigmasi oliy ta’limni baynalmilallashtirish va uning xalqaro integratsiya jarayonlarida ishtirok etishiga muhim ta’sir ko‘rsatadi.

4. Xalqaro aloqalarni yangi mazmun bilan to'ldirishdan boshqa hech narsa madaniyatlararo ta'limning, jumladan, diniy xilma-xillik bilan bog'liq bo'lgan jadal rivojlanishini tushuntira olmaydi. Bu tendensiya Yevropa Kengashi tomonidan alohida e'tiborga sazovor bo'ldi.

5. Oliy ta'limni baynalmilallashtirish, xalqaro integratsiya jarayonlarida ishtirok etish va ularni mahalliy miqyosda amalga oshirishning o'ziga xos sharoitlari muhimligini alohida ta'kidlash lozim. Gap globalizatsiya - yangi atama bo'lib, siyosatshunoslikda umumiy, globallikning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda mahalliylikning namoyon bo'lishi deb tushuniladi. Ya'ni, globallashuv natijalarini biz mahalliy o'ziga xosliklar prizmasi orqali qabul qilamiz. "Globallashuv ko'zgusi" sifatida globalizatsiyaning bir qancha jihatlari yaqqol namoyon bo'ladi:

Ammo oliy ta'lim nuqtai nazaridan, biz birinchi navbatda Rossiyadagi oliy ta'lim salohiyatining xususiyatlari haqida gapirishimiz kerak.

2011 - 2015 yillarda ta'limni rivojlantirish bo'yicha Federal maqsadli dastur konsepsiyasiga muvofiq. Rossiya ta'lim siyosatining asosiy maqsadi Rossiya Federatsiyasining innovatsion ijtimoiy yo'naltirilgan rivojlanishi talablariga javob beradigan sifatli ta'limning mavjudligini ta'minlashdir. Bugungi kunda ta'lim tizimi akkreditatsiya ko'rsatkichlarining tasdiqlangan ro'yxati, xususan, NNTlarni boshqarish va sifat nazorati tizimlari asosida universitetlar va NNT faoliyatini kompleks baholashga o'tdi. "Ta'lim sifati" tushunchasini ko'rib chiqishda bir qator fikrlarni hisobga olish kerak. Umumiy ma'noda "sifat" deganda ob'ektning (mahsulot yoki xizmatning) o'ziga xos xususiyatlarining belgilangan ehtiyojlar, maqsadlar, talablar, me'yorlar (standartlar) ga muvofiqligi darajasi tushuniladi.

Bizning fikrimizcha, muhim masala - bu umuman rus ta'limining va xususan, alohida universitetning raqobatbardoshligi uchun asos sifatida xalqarolashtirish darajasini aniqlash muammosi. Keling, ushbu masalani batafsil ko'rib chiqaylik. Avvalo, baholash mavzusini aniqlab olish kerak, chunki "xalqaro faoliyat", "xalqarolashtirish" kabi atamalar ko'pincha boshqacha ko'rinishi mumkin.

Xalqarolashtirish deganda biz xalqaro komponentni o'qitish, ilmiy tadqiqot ishlarini tashkil etish va oliy ta'lim muassasasining amaliy faoliyatiga izchil va tizimli

joriy etish jarayonini tushunamiz. Shu bilan birga, universitetni baynalmilallashtirish o'z-o'zidan maqsad emas, balki ta'lim sifatini ta'minlash va oshirish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Bu yondashuv universitetning baynalmilallashuv darajasi haqida gapirish imkonini beradi.

Bizning fikrimizcha, yuqorida sanab o'tilgan besh omilning harakati sinergik yondashuv bilan to'ldirilishi kerak, uni tan olish, tushunish va amaliyotga tatbiq etish kerak, bu Rossiya oliy ta'lim tizimini rivojlantirish uchun ijobiy kumulyativ ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ta'lim xizmatlarining xalqaro bozorida raqobatbardoshligini oshiradi.

Ta'lim xizmatlarining jahon bozori - bu turli mamlakatlar fuqarolari tomonidan xorijda iste'mol qilinadigan ta'lim xizmatlari, shuningdek, xorijiy muassasalar tomonidan ichki bozorlarda ko'rsatiladigan ta'lim xizmatlari to'plami. An'anaviy ravishda bir nechta segmentlarni birlashtiradi. Ulardan asosiylari til kurslari, maktab ta'limi, oliy ta'lim, qo'shimcha kasb-hunar ta'limi va boshqalar.

Mamlakatda (mintaqada) tahsil olayotgan xalqaro talabalarning butun dunyo bo'ylab mobil talabalarning umumiy soniga nisbati sifatida o'lchanadigan xalqaro talabalarning ta'lim mamlakatlari bo'yicha taqsimlanishiga kelsak, u holda uning natijalari mamlakatlarning jahon ta'lim bozoridagi o'rmini baholash imkonini beradi. Shunday qilib, Rossiya jahon bozorining atigi 3,1 foizini egallaydi. Taqqoslash uchun: AQSh bozorining beshdan bir qismini (20%), Buyuk Britaniyada - 12,3%, Germaniyada - 9%, Fransiyada - 8,8%, Avstraliyada - 8,2%, Xitoyda - 5%, Yaponiyada - 4,2%.

Ta'lim xizmatlarining xalqaro bozori, xalqaro munosabatlarning yangi paradigmasi, madaniyatlararo ta'lim va dinlararo muloqot birgalikda o'zining xalqarolashuviga ta'siri bo'yicha oliy ta'limning globalizatsiyasidan ustun turadi.

Shunday qilib, ta'limning baynalmilallashuvi 20-asrning so'nggi o'n yilliklarida dunyoda ta'lim rivojlanishining eng xarakterli xususiyatlaridan biri bo'lib, unga siyosiy va iqtisodiy integratsiya jarayonlarining chuqurlashishi, harbiy qarama-qarshilikning qisqarishi yordam beradi. Global telekommunikatsiya tizimlarining rivojlanishi va boshqa omillar.

Ta'limni baynalmilallashtirishning muhim elementi transYevropa ta'lim dasturlariga xos bo'lgan talabalar va o'qituvchilarning harakatchanligi, davlatlar o'rtasida ta'lim, fan va madaniyat sohasidagi hamkorlik to'g'risidagi ikki tomonlama shartnomalar, akademik almashinuv to'g'risidagi universitetlararo shartnomalardir.

Oliy ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro infrastrukaturalarni shakllantirish.

Bugungi kunga kelib oliy ta'lim sifatini baholash va qo'llab-quvvatlashga ko'maklashish uchun rivojlangan xalqaro infratuzilma ishlab chiqilgan va faoliyat ko'rsatmoqda, unga global yoki mintaqaviy darajada faoliyat yurituvchi qator tashkilot

xalqaro tarmog'i 1991 yilda yaratilgan. Uning asosiy maqsadi oliy ta'lim sifatini baholash, takomillashtirish va qo'llab-quvvatlash bo'yicha zamonaviy va innovatsion nazariyalar va amaliyotlar bo'yicha ma'lumotlarni to'plash, tahlil qilish va tarqatishdir.

Oliy ta'lim sifatini ta'minlash bo'yicha Yevropa tarmog'i (ENQA). Yevropa davlatlarining ta'lim sifatini baholash tizimlarini tezkorlik bilan o'z ichiga olgan ushbu (98/561/EC) ta'lim sifatini ta'minlash sohasida Yevropa hamkorligi to'g'risidagi

tarmog'i ushbu jarayonning barcha ishtirokchilari o'rtasida oliy ta'lim sifatini baholash va ta'minlash sohasida Yevropa hamkorligini rivojlantirish maqsadida yaratilgan. Tarmoqqa a'zolik sifat kafolati agentliklari, sifatni ta'minlash uchun mas'ul ta'lim muassasalari uchun ochiqdir. 2003 yil holatiga ko'ra, Tarmoq a'zolari oliy ta'lim

‘i Yevropada oliy ta’lim sifati muammolarini hal qilish bo‘yicha tajriba almashish

habbusi bilan Transmilliy xalqaro Transmilliy ta’lim (GATE) tashkil etildi.

Transmilliy ta'lim sohasida sertifikatlashni ta'minlash orqali alyans oliy ta'lim sifatini ta'minlaydigan milliy va xalqaro tuzilmalar bilan hamkorlik qilishga intiladi. Unda oliy ta’lim muassasalari faoliyatini boshqa tashkilotlar tomonidan olingan ichki

-

.

Universitet rektorlari konferensiyasi (CRE – Yevropa universitetlari assotsiatsiyasi – CRE). Oliy ta’lim muassasalarini bevosita baholovchi va akkreditatsiya qiluvchi boshqa xalqaro agentliklardan farqli o‘laroq, KRE tomonidan tayinlangan xorijiy universitetlarning ekspertlaridan foydalanadi. Ikki tashrif davomida xorijlik ekspertlar tekshiruv o‘tkazib, uning natijalari bo‘yicha o

g

‘

Nazorat uchun savollar:

1

. 2.Germaniyada oliy ta’lim muassasalarida mutaxassislar tayyorlash sifatini nimalardan iborat?

qanday. 3.Akkreditatsiya tizimining necha va qanday vazifasi mavjud ?

4.Hozirgi vaqtda ta’lim tizimidagi sifat tushunchasi qanday ahamiyatga ega?

5.Sifat auditi tushunchasini izohlang.

6.Rossiya oliy ta’limini xalqarolashtirish jarayoniga ta’sir ko‘rsatadigan asosiy omillarni yoritib bering.

12-MAVZU: TA'LIM QONUNCHILIGI MODERNIZATSIYASI.

REJA

1. Rivojlangan davlatlarda ta'lim qonunchiligi modernizatsiyalashning shart-sharoitlari va asosiy yo'nalishlarining umumiy tavsifi.
2. Bolon jarayonlariga Yevropa davlatlari ishtirokining meyoriy-huquqiy ta'minoti.
3. Fransiyada ta'limni kodifikatsiyalash tajribasi.

Tayanch so'zlar: Bolon jarayoni, modernizatsiyalash, kodifikatsiyalash, oliy ta'lim qonunchiligi, konvensiya, deklaratsiya, ECTS,

Rivojlangan davlatlarda ta'lim qonunchiligi modernizatsiyalashning shart-sharoitlari va asosiy yo'nalishlarining umumiy tavsifi.

Kerakli qonunchilik me'yorlarini ishlab chiqish va qabul qilish ta'lim tizimidagi institutsional darajadagi har qanday jiddiy o'zgarishlarning ajralmas sharti va boshlang'ich nuqtasidir. Qoida tariqasida, ta'lim qonunchiligining evolyutsiyasi har doim ham adekvat bo'lmasa-da, ta'limning maqsadli maqsadlari va ta'lim mazmuni talablarida, uning tashkiliy tuzilmalarida, boshqaruv va faoliyat yuritish tartiblari va mexanizmlarida o'z aksini topadi.

Ushbu islohotlarni samarali qonunchilik bilan ta'minlamasdan turib, muvaffaqiyatli amalga oshirish mumkin emas. Ta'limning qonunchilik bazasini zamonaviy adekvat isloh qilish har qanday ta'lim islohotining zarur sharti va ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, uning boshqa tarkibiy qismlariga qaraganda tezroq sur'atlarda amalga oshirilishi kerak.

1998-yil oktabr oyida Parijda YuNESKO tomonidan o'tkazilgan Oliy ta'lim bo'yicha Butunjahon konferensiyasida ikkita asosiy hujjat qabul qilindi: "XXI asr oliy

ta'lim bo'yicha Jahon deklaratsiyasi: yondashuvlar va harakatlar" va "Oliy ta'lim bo'yicha ustuvor harakatlar asoslari". oliy ta'limni isloh qilish va rivojlantirish uchun".

“

arur hollarda oliy ta'limni isloh qilish va yanada rivojlantirishga qaratilgan qonunchilik, siyosiy va moliyaviy chora-tadbirlar asosini ishlab chiqish...

chun federal qonunchilikni tartibga solishning roli kuchaymoqda; talabalar federal kreditlar va grantlar olishda byurokratik to'siqlarni kamaytirish; baholash, test sinovlari tizimi va o'quv dasturlarini uyg'unlashtirish. Xuddi shunday tendentsiya **Buyuk**

Tarixan ta'lim tizimini boshqarishning markazlashgan modeli shakllangan boshqalar) davlat oliy ta'lim muassasalari faoliyatini kengaytirish pedagogik, ilmiy,

ta'lim islohotining asosiy maqsadlaridan biri reyting va o'quv yutuqlarini iborat bo'lib, ular hozirda shtatdan shtatga qarab farq qiladi.

mamlakatlarida ta'lim qonunchiligini modernizatsiya qilishning asosiy yo'nalishlari ta'lim jarayonini tashkil etish tamoyillarini aniqroq belgilash, unda o'quvchilar, ota-onalar va o'qituvchilarning ishtirokini tartibga solish bilan bog'liq; uzluksiz ta'lim tizimlarini kengaytirish, moliyalashtirishning yangi mexanizmlarini yo'lga qo'yish. Oliy ta'limga nisbatan ta'lim dasturlari va kurslarini modul prinsipi bo'yicha tuzishga, belgilashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Oliy ta'lim muassasalarida kadrlar

toifalarining ta'riflari, ularning asosiy funksional vazifalari, mehnat faoliyatining umumiy shartlari qonun bilan qayta ko'rib chiqilmoqda.

Bolon jarayonlariga Yevropa davlatlari ishtirokining me'yoriy-huquqiy ta'minoti.

Hozirgi vaqtda Yevropa mamlakatlarida ta'lim qonunchiligi sohasida amalga oshirilgan deyarli barcha muhim o'zgarishlar Boloniya deklaratsiyasining taniqli qoidalarini hisobga oladi, ularni amalga oshirish, o'z navbatida, Boloniya jarayonining asosiy vazifasidir.

Bu jarayon Lissabonni tan olish to'g'risidagi konvensiyaga muvofiq Yevropa oliy ta'lim hududini yaratdi. Jarayonning rasmiy boshlanish sanasi Boloniya deklaratsiyasi imzolangan 1999-yil 19-iyun sanasi hisoblanadi[2]. Bu jarayon Yevropa Kengashining Yevropa Madaniy Konvensiyasi orqali boshqa mamlakatlarga ochildi. Boloniya jarayoni doirasidagi hukumat majlislari Praga (2001), Berlin (2003), Bergen (2005), London (2007), Leven (2009), Budapesht-Vena (2010), Buxarest (2012), Yerevanda bo'lib o'tdi. (2015) , Parij (2018) va Rim (2020).

Boloniya jarayonining asosiy maqsadlaridan biri bu "erkin harakatlanishni samarali amalga oshirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etish orqali harakatchanlikni rivojlantirish". Buning uchun barcha mamlakatlardagi oliy ta'lim darajalari imkon qadar bir xil bo'lishi, kadrlar tayyorlash natijalariga ko'ra beriladigan ilmiy darajalar shaffof va oson taqqoslanadigan bo'lishi zarur. Bu, o'z navbatida, universitetlarda kredit o'tkazish tizimi, modulli o'qitish tizimi va maxsus Diplom ilovasining joriy etilishi bilan bevosita bog'liq. Bu ham o'quv dasturlarini isloh qilish bilan chambarchas bog'liq.

Bugungi kunga qadar jarayonga Yevropa Kengashining Yevropa madaniyat konvensiyasini (1954) ratifikatsiya qilgan 49 davlatdan 46 ta ishtirokchi davlat kiradi. Boloniya jarayoni boshqa davlatlar uchun ham ochiq.

Yevropa oliy ta'lim hududini yaratish Boloniya deb ham ataladigan yagona ta'lim tizimini nazarda tutadi va ko'pincha "Boloniya jarayoni" iborasi ta'lim sohasidagi xalqaro hamkorlikni emas, balki aynan ta'lim tizimini nazarda tutadi. Boloniya ta'lim

tizimi - bu "3+2+3" sxemasi bo'yicha oliy ta'lim olishning yagona standarti tushunchasi. Boshqacha aytganda, u uch bosqichdan iborat.

Birinchi talaba keng ixtisoslik davri bosqichi - bakalavr darajasiga ega bo'lgan ta'limning birinchi bosqichi 3 (lekin ko'pincha 4) yil davom etadi.

Ikkinchi bosqich magistratura - tanlangan yo'nalish bo'yicha torroq mutaxassislik (bu bakalavriatning davomi bo'lishi mumkin yoki tegishli bo'lishi mumkin, masalan, siz Geydelberg universitetida biokimyo bo'yicha bakalavr darajasini olishingiz mumkin va keyin yo biokimyoni o'qishni davom ettiring yoki farmakologiyaga o'ting, deylik, Oksford universitetida. Magistraturada o'qish odatda 1 yildan 3 yilgacha davom etadi.

Uchinchi bosqich - ilmiy daraja, doktorantura. Buni doktorlik darajasiga ega bo'lgan odamlar qatnashadigan mahalliy doktorantura bilan aralashtirib yubormaslik kerak. Boloniya doktoranturasi rus aspiranturasiga ko'proq mos keladi. Bu kam o'rganilgan mavzuni tadqiq qilish va ilmiy kengashga doktorlik dissertatsiyasini taqdim etish orqali juda tor ixtisoslikka ega bo'lish, masalan, "Rodos orolining klassik va ellinistik davrlardagi diniy hayoti".

Tarixi

Boloniya jarayonining boshlanishini 1970-yillarning o'rtalarida, Yevropa Ittifoqi Vazirlar Kengashi ta'lim sohasidagi birinchi hamkorlik dasturi to'g'risidagi rezolyutsiyani qabul qilgan paytdan kuzatish mumkin.

1998 yilda Parij universitetining 800 yilligini nishonlashda ishtirok etgan to'rtta Yevropa davlatining ta'lim vazirlari (Fransiyadan Klod Allegre, Germaniyadan Yurgen Ryutgers, Buyuk Britaniyadan Tessa Blekstoun va Italiyadan Luidji Berlinguer) Yevropadagi oliy ta'limning Yevropadagi segmentatsiyasi fan va ta'limning rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda. Ular 1998 yildagi Sorbonna qo'shma deklaratsiyasini imzoladilar. Deklaratsiyaning maqsadi - Yevropa oliy ta'lim hududini standartlashtirish bo'yicha umumiy qoidalarni yaratish, bu erda ham talabalar, ham bitiruvchilar uchun ham, xodimlarning rivojlanishi uchun harakatchanlikni rag'batlantirish kerak. Bundan tashqari, u malakalarning mehnat bozoridagi zamonaviy talablarga mos kelishini ta'minlashi kerak edi.

Sorbon deklaratsiyasining tamoyillari 1999-yil 19-iyun kuni Boloniya deklaratsiyasining imzolanishi bilan yana bir bor tasdiqlandi, unda 29 davlat Yevropa oliy ta'lim zonasining raqobatbardoshligini oshirish, milliy oliy ta'lim tizimlarining muvofiqligi va solishtirilishini ta'minlash majburiyatini olishga tayyorligini bildirdi. transmilliy ta'lim standartlarini belgilash bilan; Shu bilan birga, barcha oliy ta'lim muassasalarining mustaqilligi va mustaqilligini saqlab qolish zarurligi ta'kidlandi. Boloniya deklaratsiyasining barcha qoidalari qat'iy huquqiy majburiyatlar sifatida emas, balki ixtiyoriy kelishuv jarayonining choralari sifatida belgilangan. Boloniya deklaratsiyasida shunday deyilgan: "Har qanday tsivilizatsiyaning hayotiyligi va samaradorligi uning madaniyati boshqa mamlakatlar uchun jozibadorligi bilan belgilanadi. Biz Yevropa oliy ta'lim tizimi g'ayrioddiy madaniy va ilmiy an'analarimizga mos keladigan global jozibaga ega bo'lishini ta'minlashimiz kerak".

Boloniya jarayonining asosiy maqsadlari.

Boloniya jarayonining asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat: oliy ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish, Yevropa oliy ta'limi sifati va jozibadorligini yanada oshirish, talabalar va o'qituvchilarning harakatchanligini kengaytirish, barcha ilmiy darajalar va boshqa malakalarga ega bo'lishini ta'minlash orqali universitet bitiruvchilarining muvaffaqiyatli bandligini ta'minlash. mehnat bozoriga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Rossiyaning Boloniya jarayoniga qo'shilishi oliy kasbiy ta'limni modernizatsiya qilishga yangi turtki beradi, Rossiya universitetlarining Yevropa Komissiyasi tomonidan moliyalashtiriladigan loyihalarda ishtirok etishi, oliy ta'lim muassasalari talabalari va o'qituvchilari uchun universitetlar bilan akademik almashinuvda qo'shimcha imkoniyatlar ochadi. Yevropa mamlakatlarida.

Boloniya deklaratsiyasining asosiy qoidalari.

Deklaratsiyaning maqsadi Yevropa oliy ta'lim hududini tashkil etish, shuningdek, Yevropa oliy ta'lim tizimini global miqyosda faollashtirishdan iborat.

Deklaratsiya oltita asosiy qoidani o'z ichiga oladi:

Yevropa fuqarolarining ish bilan ta'minlanishini ta'minlash va Yevropa oliy ta'lim tizimining xalqaro raqobatbardoshligini oshirish uchun, shu jumladan, Diplomga ilovani joriy etish orqali taqqoslanadigan darajalar tizimini qabul qilish.

Ikki bosqichli o'qitishni joriy etish: dastlabki (bakalavriat) va bitiruv (bitiruvchi). Birinchi sikl kamida uch yil davom etadi. Ikkinchisi magistratura yoki doktorlik darajasiga olib kelishi kerak.

Talabalarning keng ko'lamli harakatchanligini qo'llab-quvvatlash uchun Yevropa kredit o'tkazish tizimini joriy etish (ballar tizimi). Shuningdek, talabaning o'zi o'qiydigan fanlarni tanlash huquqiga ega bo'lishini ta'minlaydi. ECTSni (Yevropa kredit o'tkazmalari tizimi) asos qilib olish, uni "umrbod ta'lim" kontseptsiyasi doirasida ishlashga qodir bo'lgan jamg'arma tizimiga aylantirish taklif etiladi.

Talabalarning harakatchanligini sezilarli darajada rivojlantirish (oldingi ikkita bandni amalga oshirish asosida). O'qituvchilar va boshqa xodimlarning Yevropa mintaqasida ishlash vaqtini hisoblash orqali harakatchanligini kengaytirish. Transmilliy ta'lim standartlarini belgilash.

Taqqoslanadigan mezonlar va metodologiyalarni ishlab chiqish maqsadida sifatni ta'minlash bo'yicha Yevropa hamkorligini rag'batlantirish.

Oliy ta'limda, ayniqsa, o'quv dasturlarini ishlab chiqish, institutlararo hamkorlik, harakatchanlik sxemalari va qo'shma o'quv dasturlari, amaliy mashg'ulotlar va tadqiqotlar sohalarida zarur Yevropa dunyoqarashini rivojlantirish.

Yevropa Ittifoqi va Yevropa Ittifoqiga a'zo bo'lmagan davlatlar o'rtasidagi hukumatlararo kelishuv bo'lgan bu jarayon Yevropa Ittifoqi qonuni maqomiga ega emas. Boloniya deklaratsiyasi shartnoma yoki konventsiya emasligi sababli, uni imzolagan davlatlar uchun hech qanday huquqiy majburiyatlar mavjud emas; ishtirok etish va hamkorlik ixtiyoriydir. Deklaratsiya Yevropa Ittifoqi institutlari bilan rasmiy aloqasi bo'lmagan holda yaratilgan bo'lsa-da, Yevropa Komissiyasi (Tyuning va TEEP loyihalari kabi Yevropa loyihalarini qo'llab-quvvatlagan) jarayonni amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. Aksariyat mamlakatlar o'zlarining an'anaviy tizimlaridan foydalangan holda bu doiraga mos kelmaydi. Mamlakatlar va muassasalar o'rtasida bir-birlarining ilmiy darajalarini tan olish bo'yicha ikki tomonlama kelishuvlarga olib keladigan jarayon malakalarga sarflangan vaqtni qat'iy birlashtirishdan bakalavriat va aspirantura (birinchi va magistraturada bakalavr darajalari bilan) bo'linadigan kompetensiyaga asoslangan tizimga o'tadi. va ikkinchisida doktorlik darajalari).

2020 yil uchun Boloniya jarayoni ishtirokchilari 46 davlat va Yevropa Komissiyasi. Bu jarayonda Yevropa Ittifoqi va Sharqiy hamkorlik dasturiga a'zo barcha davlatlar ishtirok etmoqda. Monako Yevropa Kengashining jarayonda ishtirok etmayotgan yagona a'zosidir.

Yagona Yevropa oliy ta'lim hududini shakllantirish bo'yicha global vazifani amalga oshirish Boloniya jarayoniga kiruvchi mamlakatlarda kelishilgan ta'lim siyosatini amalga oshirish orqali oliy ta'limning umumiy salohiyatidan yanada maqbulroq foydalanish asosida amalga oshirilishi kutilmoqda. 10 yil davomida Boloniya deklaratsiyasini imzolagan mamlakatlar oldidagi majburiyatlar shaklidagi asosiy qoidalarini amalga oshirish.

O'zini Yevropa mintaqasining bir qismi deb hisoblaydigan deyarli barcha mamlakatlarda ta'lim tizimlarini tarkibiy va sifat jihatidan o'zgartirishlar amalga oshirilmoqda yoki rejalashtirilgan bo'lib, ularning kontseptual va amaliy yo'nalishi u yoki bu tarzda Boloniya jarayoni bilan bog'liq. Muayyan mamlakatlarning ushbu jarayondagi haqiqiy yoki potentsial ishtirokining turli jihatlari hamma joyda muhokama qilinmoqda, ushbu masalalar bo'yicha ko'plab axborot, tahliliy va tartibga soluvchi materiallar nashr etilmoqda.

. 1997 yilda qabul qilingan Lissabon konventsiyasi akademik malakalarni xalqaro tan olish muammosining juda muhim, ammo baribir shaxsiy jihatini tartibga soladi. Boloniya deklaratsiyasi oliy ta'limning deyarli barcha jihatlariga, jumladan, uning

, degan savolga javob alohida ahamiyatga ega. Tabiiyki, bu o'z zimmasiga olgan majburiyatlarni amalga oshirish uchun tegishli mamlakatlarning ta'lim tizimida o'zgarishlar qanchalik chuqur va keng ko'lamli bo'lishi kerakligiga bog'liq.

- oliy ta'limning 2 bosqichli (2 bosqichli) tuzilmasini joriy etish to'g'risida;
- Yevropa kredit o'tkazma tizimini (ECTS) joriy etish to'g'risida;
- yagona diplom ilovasini joriy etish to'g'risida;
- ta'lim sifatini ta'minlash bo'yicha;

Birinchi o‘rin (Oliy ta’limning 2 bosqichli tuzilmasi) bo‘yicha milliy hisobotlarni tahlil qilish natijasida ma’lum bo‘lishicha, 2 bosqichli oliy ta’lim tuzilmasi ko‘plab ham shundayligi ma’lum bo‘ldi. uni Boloniya deklaratsiyasining tegishli qoidalariga ushbu pozitsiyasiga ko‘ra, 2003-2004 o‘quv yiliga kelib, oliy ta’limning qonunchilik va me’yoriy-huquqiy bazasida zarur o‘zgarishlar amalga oshirildi. Shu bilan birga, ta’kidlanganidek, oliy ta’limning ikki bosqichini aniq huquqiy va institutsional ajratish asosan an’anaviy universitet yo‘nalishlari va mutaxassisliklariga taalluqlidir, amaliy ixtisoslik yo‘nalishlari bo‘yicha esa vaziyat ancha sekinroq o‘zgarmoqda, ayrim yo‘nalishlar (birinchi navbatda, tibbiyot va tegishli mutaxassislik bo'yicha) o'qitishning

gi va shu maqsadda ko'pchilik mamlakatlarda ta'limning huquqiy bazasiga zarur o'zgartirishlar kiritilganligi aniqlandi. Qayd etilishicha, milliy qonunchilikka ko‘ra,

Qayd etilishicha, milliy qonunchilikka ko‘ra, 2004-yilga kelib Yevropaning 5 ta

h tuzilmasi joriy etilgan bo‘lib, u mavjud malakalarga qo‘shimcha ravishda yangi

2000-yil sentabr oyida Germaniyada oliy ta’lim bo‘yicha asosiy muvofiqlashtiruvchi organ bo‘lgan shtatlar ta’lim vazirlari konferensiyasi ECTS bo‘yicha yangi baholash shkalasi bilan birgalikda ECTS kreditlarini joriy etish uchun

2000-yildan boshlab barcha o‘quv dasturlarida Diplomga ilova bosqichma-bosqich

Ta’lim sifatini ta’minlash borasida Germaniyada yangi bakalavr va magistratura malakalarini joriy etish bilan bir vaqtda barcha shtatlarda ushbu malakalarga olib keluvchi ta’lim dasturlarini akkreditatsiya qilish kengashi tashkil etildi.

2001-yil fevral oyida ta’lim vazirlari konferensiyasida uzluksiz ta’lim va kadrlar tayyorlashni yaxshiroq ta’minlash maqsadida yangi axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan ko‘proq foydalanish va bu borada uzluksiz ta’limning barcha ishtirokchilari o‘rtasida yaqin hamkorlik qilishga chaqiruvchi tavsiyanoma qabul

2002-yil avgust oyida oliy ta’lim tizimini Boloniya jarayoni talablariga yanada moslashtirish maqsadida “Oliy ta’lim to‘g‘risida”gi asosiy qonunga o‘zgartirishlar

hlandi. Ayni paytda milliy kredit tizimini ECTS tizimiga moslashtirish chora-tadbirlari ishlab chiqilmoqda va hukumat ushbu masala bo‘yicha Oliy ta’lim faoliyatini

ng shaffofligini oshirish bo‘yicha xalqaro talablarga javoban, Diplomga ilovani joriy

Oliy ta'limni isloh qilish vazirlikning 1999 yil noyabr oyida qabul qilingan qarori bilan tartibga solinadi, u universitetlar va boshqa ta'lim muassasalarining ta'lim avtonomiyasiga tegishli. Mazkur qarorga muvofiq oliy ta'lim tuzilmasi 3 va 2 (ya'ni bilan tugaydigan ketma-ket ikkita siklga bo'lingan. O'z navbatida, ushbu

Tarkibiy islohotning amalga oshirilishi 2001 yilda, 1 kredit 25 soatlik o‘quv yukiga to‘g‘ri kelishi tamoyili asosida ishlab chiqilgan milliy kredit tizimi (KFU) joriy

S

1999 yilgi farmonda diplomga ilova joriy qilingan bo'lib, u hozirda barcha

Aksariyat sohalarda oliy ta'limning 2 bosqichli tuzilmasi 90-yillarning boshida talabalarning aksariyati to'g'ridan-to'g'ri magistratura bosqichiga yo'naltirilgan dasturlarda o'qishni afzal ko'rgan. Faqat 90-yillarning oxirlarida bakalavr darajasini

-

Diplomlarning xalqaro shaffofligini oshirish uchun Ta'lim vazirligi 2000-yil iyun o'quv yurtlari ushbu ilovani barcha talabalarga avtomatik ravishda chiqaradi. Bir qator

2000-yilgacha Fransiya ta'lim qonunchiligida 100 dan ortiq qonunlar amalda bo'lgan, ularning ko'pchiligi 19-asrda qabul qilingan. Ular orasida 1984-yildagi "Oliy ta'lim to'g'risida"gi va 1989-yildagi "Ta'limning yo'nalishi to'g'risida"gi qonunlar oliy ta'lim va umuman ta'lim tizimiga nisbatan tizimni shakllantirish maqsadiga ega bo'lsa, boshqa qonunlar asosiy o'rinni egalladi. Qonunlar ta'lim faoliyatining individual

an Boloniya jarayoni tamoyillariga oliy ta'lim muassasalarini moslashtirish 2002-yil aprel oyida nashr etilgan bir qator tartibga soluvchi matnlarni ishlab chiqish bilan yakunlandi. Eng muhimlaridan biri 2002 yil 8-apreldagi Fransiya ta'lim tizimida Mazkur farmonga muvofiq, 2005 yilga qadar bitiruvchilarni bevosita mehnat faoliyatiga jalb etishga qaratilgan kasbiy litsenziyalash ta'lim dasturlarini joriy etish

t

o

lari hozirgi vaqtda Ta'lim kodeksiga kiritilgan. Qonunchilikda tegishli tarzda aks

g

,

ettirilgan mavjud kasbiy tajriba asosida malaka olish imkoniyatlariga katta e'tibor

ta'lim to'g'risidagi nizom "Diplomlar to'g'risida"gi nizomni o'z ichiga oladi.

ruh tuzildi. Tayyorlangan ma'ruza va takliflar 2004 yil fevral oyida hukumatga zarur huquqiy qoidalarini ishlab chiqish, birinchi navbatda 2 darajali malaka tizimini joriy e

t Xalqaro shaffoflikni oshirish va malakalarning akademik va kasbiy tan olinishini soddalashtirish uchun 2003-yil 1-yanvardan boshlab har qanday Shvetsiya oliy ta'lim s
h

Boloniya jarayonining keyingi rivojlanishi ish beruvchining talabalar, shu jumladan modimlarning egallangan vakolatlariga bo'lgan talabini universal baholash bosqichi bilan belgilanadi. Ushbu baholashlar Boloniya jarayonining asosiy maqsadi sifatida Boloniya deklaratsiyasining asosiy qoidalarini amalga oshirish uchun zarur va quyidagilarga imkon beradi:

c 1. Yevropa fuqarolarining ish bilan ta'minlanishini va Yevropa oliy ta'lim tizimining xalqaro raqobatbardoshligini oshirish.

a 2. "Umrbod ta'lim" kontseptsiyasi doirasida tizimli baholashlarga ega bo'ling.

t 3. Transmilliy ta'lim standartlarini tizimli baholashga ega bo'ling.

a 4. Taqqoslanadigan mezonlar va metodologiyalarni ishlab chiqish maqsadida sifatni ta'minlash bo'yicha Yevropa hamkorligini rivojlantirish.

d 5. Amaliy mashg'ulotlar va tadqiqotlarni rag'batlantirish.

i
m

Fransiyada ta'limni kodifikatsiyalash tajribasi.

e
t
i
l
d

2000-yilgacha Fransiya ta'lim qonunchiligida 100 dan ortiq qonunlar amalda bo'lgan, ularning ko'pchiligi XIX asrda qabul qilingan. Bir qator boshqa G'arbiy

-

abati bilan xalq ta'limi vazirining Respublika Prezidentiga taqdim etgan ma'ruzasida mazkur Kodeks loyihasi vazirlik tomonidan ko'p yillik mehnat faoliyati natijasi ekanligi va 1996 yilda yakunlanganligi ta'kidlandi. Keyinchalik, Davlat Kengashi eyingi tartibini bekor qilmadi. Kodeksning yakuniy huquqiy maqomi 2003-yil 14-apreldagi Qonunning qabul qilinishi bilan o'rnatildi, u Prezident Farmonini ratifikatsiya qildi va shu bilan Ta'lim kodeksi qonun sifatida tasdiqlandi.

ng mohiyati mavjud qoidalarni ularning maqsadi va keyingi tahririning mantiqiy asoslangan maqsadli ierarxiyasiga muvofiq tanlash, tasniflash va tartibga solishdan iborat. Shu bilan birga, Kodeksga to'liq kiritilgan huquqiy normalar u kuchga k

i Kodeks konsepsiyasida ta'lim sohasiga inklyuziv yondashuv ham nazarda tutilgan. Bu boshqa vazirliklarning ta'lim funksiyalarini o'zgartirishni nazarda tutmaydi, biroq qilinadigan ta'lim va kadrlar tayyorlashning barcha turlarining qonunchilik asoslari a

n

d Ta'lim vazirligi tasarrufidagi umumiy yoki maxsus ta'limning barcha turlari, shu jumladan oliy ta'lim ham ushbu Kodeks bilan ta'minlanadi. Uni tuzishda davlat va n

blar) oliy ta'limga oid qoidalarni o'z ichiga oladi. Va nihoyat, to'rtinchi qism (IX kitob) s

o

' Kodeks rasmiy e'lon qilingan va kuchga kirganidan ko'p o'tmay, Fransiya Milliy ta'lim vaziri vazirlik rahbariyati va hududiy ta'lim boshqaruvi organlariga, shuningdek, ta'lim muassasalari rahbarlariga ushbu qonunning maqsadi va ko'lamini

riskulyarda bundan buyon Kodeks qoidalaridan ta'lim sohasidagi amaldagi huquqiy hujjatning asosi sifatida foydalanish ko'rsatma berilgan. Qayd etilishicha, Kodeks kuchga kirishi bilan 119 ta qonun hujjatlari o'z kuchini to'liq yoki qisman yo'qotadi. matnlardan foydalanmaslik va ularga murojaat qilmaslik tavsiya etiladi. Kodeksning kiritilishi munosabati bilan o'z kuchini yo'qotgan qonunchilik normalari ro'yxati

Ta'lim kodeksining joriy etilishi bilan Fransiya ta'lim qonunchiligini tubdan modernizatsiya qilmoqda. Shubhasiz, ta'lim sohasidagi ushbu xalqaro miqyosdagi birinchi keng qamrovli kodifikatsiya tajribasi ko'plab mamlakatlar mutaxassislarining e'tiborini tortadi va ular tomonidan o'z ta'lim qonunchiligini takomillashtirishda jarayon ishtirokchi bo'lgan.

Nazorat uchun savollar:

n

oliy ta'limini shakllantirishning kontseptual ko'rsatmalari va tashkiliy-huquqiy

haqida gapirib bering.

asosiy qoidalarini sanab o'ting.

ni ayting.

haqida nimalarni bilasiz?

n

ondagi ta'lim islohotlarining yo'nalishi va rivojlanishiga ta'siri haqida gapirib

n

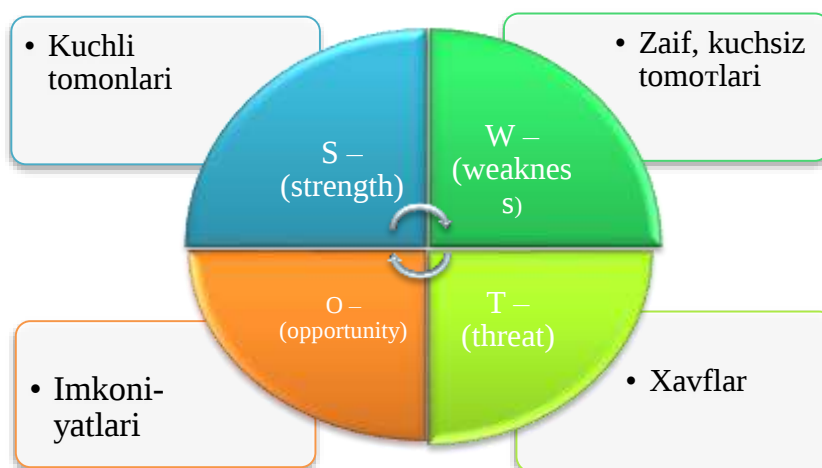
Fransiyada ta'limni kodifikatsiyalashning natijalarini ayting.

boshlang'ich mazmun-maqсад nimalardan iborat edi?

MUSTAQIL BAJARISH UCHUN TOPSHIRIQLAR.

“SWOT-tahlil” metodi orqali ta’lim sohasidagi glaballshuv jarayonlari va

Metodning maqsadi: mavjud nazariy bilimlar va amaliy tajribalarni tahlil qilish, taqqoslash orqali muammoni hal etish yo‘llarni topishga, bilimlarni mustahkamlash, takrorlash, baholashga, mustaqil, tanqidiy fikrlashni, nostandart tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi.

Mustaqil bajarish uchun topshiriqlar.

“Loyiha” metodi

Loyiha - tinglovchilarning muayyan muammoni yechishga yo‘naltirilgan, mustaqil tadqiqot olib borishni ko‘zda tutuvchi metoddir.

“Zamonaviy universitetlar va unda faoliyat yurituvchi pedagog shaxsi” mavzusida o‘z loyihangizni yarating.

Mustaqil bajarish uchun topshiriqlar.

“Rivojlangan davlatlarda dual ta’limning o‘ziga xos xususiyatlari” mavzusida 10 daqiqalik essi yozish.

Mustaqil bajarish uchun topshiriqlar.

KONSEPTUAL JADVAL

Konseptual jadval o‘rganilayotgan hodisa, tushuncha, fikrlarni ikki va undan ortiq jihatlari bo‘yicha taqqoslashni ta’minlaydi. Tizimli fikrlash, ma’lumotlarni tuzilmaga keltirish, tizimlashtirish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Talabalar: 1. Konseptual jadvalni tuzish qoidasi bilan tanishadilar. Taqqoslanadiganlarni aniqlaydilar, olib boriladigan taqqoslanishlar bo‘yicha xususiyatlarni ajratadilar

2. Alohida yoki kichik guruhlarda konseptual jadvalni to‘ldiradilar:

- uzunlik bo‘yicha taqqoslanadigan (fikir, nazariyalar) joylashtiriladi;
- yotig‘i bo‘yicha taqqoslanish bo‘yicha olib boriladigan turli tavsiflar yoziladi.

3. Ish natijalarining taqdimoti.

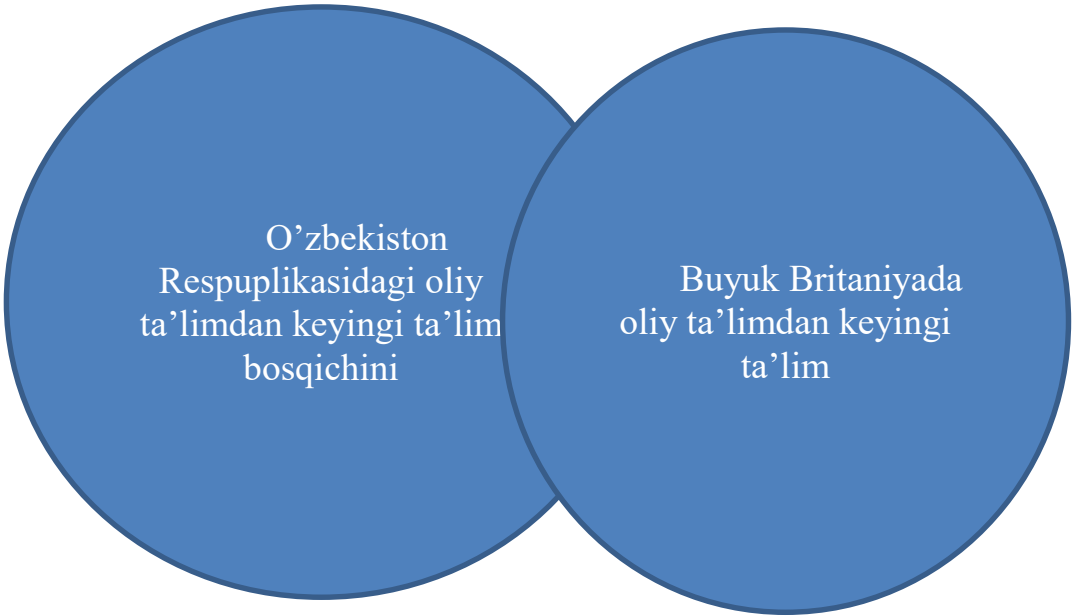
“Jahonning iqtisodiyrivojlangan xorijiy davlatlarda ta’lim tizimi” mavzusidagi konseptual jadval (lavha)

Iqtisodiy rivojlangan xorijiy Davlatlar	Ta’lim tizimi			
	<i>Maktabgacha ta’lim</i>	<i>Umumiy o‘rta ta’lim</i>	<i>O‘rta- maxsus ta’lim</i>	<i>Oliy ta’lim</i>
AQSh				
Yaponiya				
Germaniya				
Fransiya				

Mustaqil bajarish uchun topshiriqlar:

O'zbekiston Respublikasidagi oliy ta'limdan keyingi ta'lim bosqichi va Xorijiy davlatlarning oliy ta'limdan keyingi ta'lim bosqichini “Venn diagrammasi” asosida qiyoslang.

Venn diagrammasi

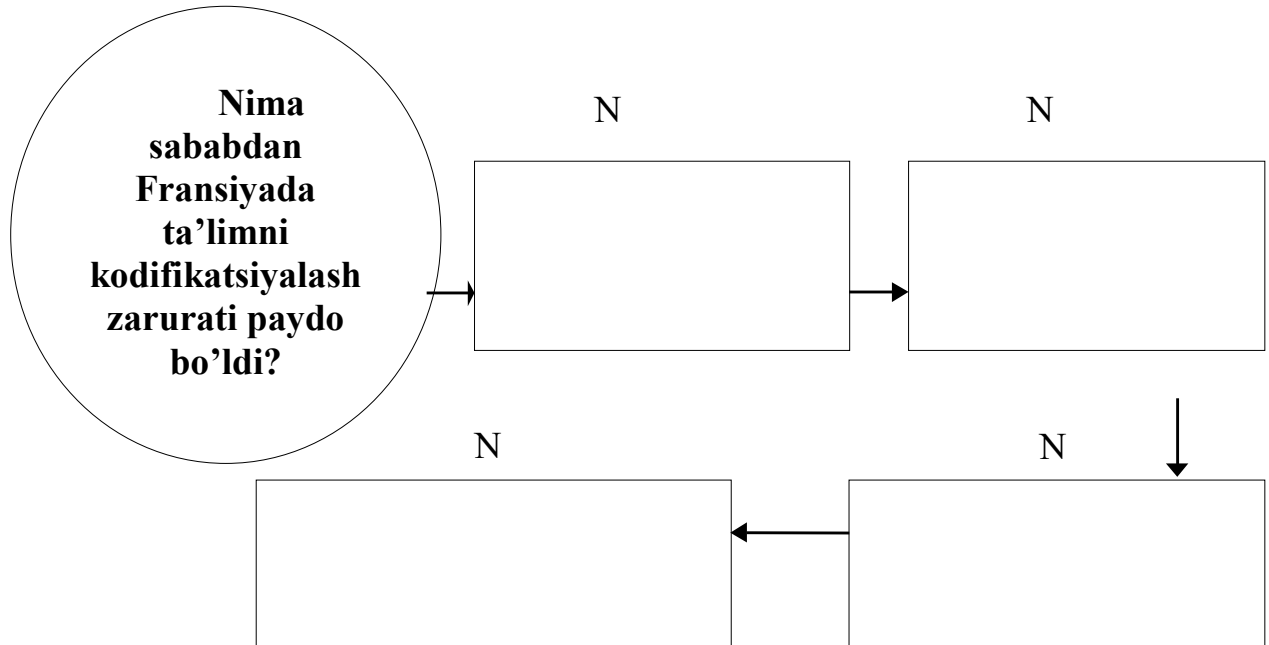
Mustaqil bajarish uchun topshiriqlar:

Oliy ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro infrastrukturalar faoliyati **mohiyatini** “Ikki qismli kundalik” metodi yordamida yoriting.

Oliy ta'lim sifatini baholash tashkiloti	Faoliyat mazmuni
universitetlari assotsiatsiyasi – CRE	

Mustaqil bajarish uchun topshiriqlar:

Quyidagi chizmaga e'tibor qarating. Muammo yuzasidan fikr yuriting.

- o'quvchilarning imkoniyatlari va qiziqishlarini hisobga olgan holda ularning jadal intellektual rivojlanishi chuqur, sohashtirilgan, tabaqalashtirilgan, kasbga yo'naltirilgan ta'lim olishlarini ta'minlash maqsadida davlat ta'lim standartlariga

- kadrlar tayyorlash va bilimlarning keng sohalari bo'yicha oliy va oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim dasturlarini amalga oshirishga imkon beruvchi, yuridik maqomga ega ta'lim muassasasi.

Amaliy ishlar metodi - o'zlashtirilgan bilimlarni amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini shakllantiruvchi usul. Anomaliya (yunoncha - anomal) - me'yordan, umumiy qonuniyatlardan chetlanish, noto'g'ri rivojlanish. Anom al bolalarni o'qitish, tarbiyalash va rivojlantirish - korreksion pedagogikaning asosiy tushunchasi bo'lib, nuqsonning darajasi va tuzilishiga mos keladigan metod hamda vositalar yordamida anomal bolalarni faol ijtimoiy hayot va mehnatga tayyorlash, ularda fuqarolik sifatlarini shakllantirish.

Axloq (lotincha "moralis" - xulq-atvor ma'nosini bildiradi) - ijtimoiy munosabatlar hamda shaxs xatti-harakatini tartibga soluvchi, muayyan jamiyat tomonidan tan olingan va rioya qilinishi zarur bo'lgan xulq-atvor qoidalari, mezonlari yig'indisi.

Axloqiy ong - shaxsga axloqiy me'yorlar va xulq-atvor qoidalari to'g'risidagi nazariy bilimlarni berish asosida hosil qilinuvchi ong shakli.

Axloqiy tarbiya - muayyan jamiyat tomonidan tan olingan va rioya qilinishi zarur bo'lgan tartib, odob, o'zaro munosabat, muloqot va xulq-atvor qoidalari, mezonlarini o'quvchilarning ongiga singdirish asosida ularda axloqiy ong, axloqiy faoliyat ko'nikmalari va axloqiy madaniyatni shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik jarayon; ijtimoiy tarbiyaning muhim tarkibiy qismi.

Aqliy tarbiya - shaxsga tabiat va jam'iyat taraqqiyoti to'g'risidagi bilimlarni berish, uning aqliy (bilish) qobiliyati, tafakkuri va dunyoqarashini shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik jarayon; ijtimoiy tarbiyaning muhim tarkibiy qismi.

Bakalavriat - mutaxassisliklar yo'nalishi bo'yicha fundamental va amaliy bilim beradigan, ta'lim olish muddati kamida to'rt yil davom etadigan tayanch oliy ta'lim.

Bashoratlash - bo'lajak darsni tashkil etilishining turli variantlarini baholash va ulardan qabul qilingan mezonlarga muvofiq eng ma'qulini tanlab olish.

Baho - ta'lim oluvchilarga ularning ta'lim olishi, bilimlarni o'zlashtirishga nisbatan ijodiy yondashishini rag'batlantirish maqsadida ta'sir ko'rsatish vositasi.

Bilim - shaxsning ongida tushunchalar, sxemalar, ma'lum obrazlar ko'rinishida aks etuvchi borliq haqidagi tizimlashtirilgan ilmiy ma'lumotlar majmui.

Bilim olish - borliqni idrok etish, o'rganish, mashq qilish va muayyan tajriba asosida xulq-atvor hamda faoliyat ko'nikma, malakalarining mustahkamlanib, mavjud bilimlarning takomillashib, boyib borish jarayoni.

Bilish - ob'yektiv borliqning inson ongida aks etish shakli; ilmiy bilimlarni o'zlashtirish jarayoni.

Verbal - bilim (ma'lumot, axborot)larni so'z yordamida, (og'zaki) yetkazib berish, ifoda etish.

Gnoseologiya (yunon tilidan gnosis - bilim, ong, o'rganish) - bilish, ilmiy bilimlarning shakllanishi, xususiyatlari qonuniyatlari, usul-lari, ilmiy tafakkur shakllari, shuningdek! insonga xos bo'lgan borliqni anglash qobiliyati haqidagi nazariya, ta'limot.

Davlat ta'lim standarti - 1) ta'lim olish shaklidan qat'iy nazar bitiruvchilar erishishlari zarur bo'lgan ta'lim darajasini belgilovchi asosiy hujjat; 2) o'quv fani bo'yicha ta'limning yakuniy natijalarini belgilovchi asosiy hujjat; 3) ta'lim dasturlari mazmunining minimumi, o'quvchilar tomonidan bajariladigan o'quv ishlarining maksimal hajmi, shuningdek, bitiruvchilarning tayyorgarlik darajalariga qo'yiluvchi talablar.

Dars - bevosita o'qituvchi rahbarligida muayyan o'quvchilar guruhi bilan olib boriladigan ta'lim jarayonining asosiy shakli.

Darslik - muayyan fan bo'yicha ta'lim maqsadi, o'quv dasturi va didaktik talablarga muvofiq belgilangan ilmiy bilimlar to'g'risidagi ma'lumotlarni beruvchi manba.

Didaktika (ta'lim nazariyasi) - (yunoncha "didaktikos" - "o'rgatuvchi", "didasko" - "o'rganuvchi") - ta'limning nazariy jihat-lari (ta'lim jarayonining mohiyati, tamoyillari, qonuniyatlari, o'qituvchi va o'quvchi faoliyati mazmuni, ta'lim maqsadi, shakl, metod, vositalari, natijasi, ta'lim jarayonini takomillashtirish yo'llari va hokazo muammolari)ni o'rganuvchi fan.

Didaktika tamoyillari (lotin tilidan “principium” — har qanday nazariyaning asosiy, boshlangich, dastlabki holati) — ta’limni tashkil etishga qo’yilgan me’yoriy talablarni ifodalovchi, shuningdek, ta’lim jarayonining asosiy maksadi va qonuniyatlariga muvofiq uning dastlabki holatini belgilovchi qarashlari.

Didaktik tizim (yunoncha “systema” - yaxlit, kislmlarda tashkil topgan, birlashtirish) — ma’lum mezonlari asosida ta’lim jarayoning yaxlit holatini belgilash, ajratib ko’rsatish.

Didaktik o’yin - o’rganilayotgan ob’jekt, hodisa va jarayonlarni modellash asosida o’quvchining bilishga bo’lgan qiziqishi va faollik darajasini ragbatlantiruvchi o’quv faoliyati turi.

Joriy nazorat - ta’lim jarayonida o’quvchilar tomonidan o’quv dasturida belgilangan muayyan mavzularni o’zlashtirilish bo’yicha bilim, ko’nikma va malakalari darajasini aniqlash, baholash shakli.

Kategoriya - fanning mohiyatini ochib beruvchi eng muhim, asosiy tushuncha.

Kompensatsiya (yunoncha “compensatio” - o’lchamni to’ldirish, tenglashtirish) - oliy nerv faoliyatining zahira imkoniyatlariga tayangan holda organizmning buzilgan yoki rivojlanmagan funksiyalarining o’lchamni to’ldirish yoki qayta ko’rish.

Mazmun (ta’lim (bilim olish) mazmuni) - ta’lim jarayonida shaxs tomonidan o’zlashtirilishi zarur bo’lgan ilmiy bilim, amaliy ko’nikma, malaka, fikrlash hamda faoliyat usullari tizimi.

Maktabgacha ta’lim - bolaning sog’lom, har tomonlamma kamol topib shakllanishini ta’minlovchi, unda o’qishga intilish hissini uyg’otuvchi, uni muntazam ta’lim olishga tayyorlovchi hamda bola olti-etti yoshga yetguncha davlat va nodavlat maktabgacha ta’lim muassasalari va oilalarda amalga oshiriluvchi ta’lim bosqichi.

Maktabgacha ta’lim pedagogikasi - maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarni tarbiyalash, ularni intellektual, ma’naviyaxloqiy va jismoniy jihatdan kamolotga yetkazish masalalarini o’rganadi.

Maktabdan tashqari ta’lim - madaniy-estetik, ilmiy, texnikaviy, sport va boshqa yo’nalishlarda yo’lga qo’yiluvchi, bolalar hamda o’smirlarning ta’limga

bo'lgan, yakka tartibdagi, ortib boruvchi talab-ehtiyojlarini qondirish, ulaming bo sh vaqti va dam olishini tashkil etish maksadida tashkil etiladigan ta lim bosqichi.

Ma'rifat - shaxs ongiga ilmiy bilim, axloq qoidalari hamda ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi huquqiy me'yorlarni singdirish, ta'lim-tarbiyani takomillashtirish, milliy meros va umum insoniy kadriyatlarni o'rganish, ularni targ'ib etish maksadida amalga oshiriladigan tadbirlar tizimi.

Ma'ruza - yirik hajmdagi o'quv materialini og'zaki bayon qilish shakli.

Menejment - mavjud minimal imkoniyatlardan maksimal natijalarga erishish uchun shaxs (xodim) yoki guruhga ta'sir o'tkazish asosida ularning faoliyatini tashkil etish tamoyillari, shakllari, metodlari va usullari.

Metod - yunoncha tajjimasi "tadqiqot, usul, maqsadga erishish yo'li" kabi ma'nolarni anglatadi.

Tarbiya - muayyan, aniq maqsad hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida shaxsni har tomonlama o'stirish, uning ongi, xulq-atvori va dunyoqarashini tarkib toptirish jarayoni.

Tarbiya jarayoni - o'qituvchi va o'quvchi (tarbiyachi va tarbiyalanuvchi)lar o'rtasida tashkil etiluvchi hamda aniq maqsadga yo'naltirilgan samarali hamkorlik jarayoni.

Tarbiya nazariyasi - pedagogikaning muhim tarkibiy kismi; tarbiyaviy jarayon mazmuni, shakl, metod, vosita va usullari hamda uni tashkil etish muammolarini o'rganadi.

Tafakkur (ijtimoiy voqea-hodisalarning ongda to'laonli aks etishi, inson aqliy faoliyatining yuksak shakli).

Tashxis - didaktik jarayon kechadigan barcha sharoitlarni oydinlashtirish, uning natijalarini belgilash.

- Spartada eramizdan avval VII-VI asrlarda mavjud bo'lgan tarbiya tizimi.
- AQShda xalq ta'limi departamentini boshqaruvchi mutaxassis.

Suqratona savol-javob metodi – o'quvchilarni mustaqil fikrlashga yo'llash

Ta'lim dasturi – ta'limning muayyan yo'nalishi, bosqichi va darajasiga ko'ra belgilab berilgan ta'lim mazmuni.

Ta'lim jarayonini loyihalash – o'qituvchi tomonidan ishlab chiqiladigan ta'lim jarayonining texnologik tuzilma, uning natijasini ta'minlovchi metod va vositalar yig'indisi.

Ta'lim jarayonini loyihalash strategiyasi – loyihachi tomonidan rejalashtirilgan faoliyatning texnik vazifalariga muvofiq muayyan ketma-ketlikda amalga oshirish tizimi. Pedagogik faoliyatni loyihalashda bir qator strategiyalar qo'llaniladi. Har bir strategiya ta'lim jarayonini loyihalashda muayyan xususiyatga ega. O'qituvchi amaliy faoliyatida ikki yoki boshqa ko'plab strategiya turlaridan foydalanish imkoniyatiga ega. «Ekosan» xalqaro O'zbekiston ekologiya va salomatlik jamg'armasi – Inson salomatligi va tabiatni muhofaza qilish uchun jamiyatning hamma qatlamlari va fuqorolarni aniq harakatlar qilishga birlashtirish, e'tiborga molik tashabbuslarni, loyiha va dasturlarni yoyish va amalga oshirishga yordam beruvchi jamg'arma turi.

alarning mustaqil fikrlash va ishlash qobiliyatlarni rivojlantirish, bilish faoliyatini faollashtirishga yordam beradi. Ma'lumotni, seminarni, treninglar va davra suhbatlarini boshqaradi, fikrlarni umumlashtiradi. Bizning ta'limda ushbu

– bu shahs intellektual rivoji va tarbiyasi haqidagi sifatiy ma'lumotlarni uning sonli xarakteristikasi orqali ifodalash haqidagi pedagogik metod.(izoxli lug'at 148 bet. 2008

– pedagogikaning pragmatik yo'nalishiga asoslangan holda, ta'lim jarayonida o'quvchilarga beriladigan amaliy topshiriqlarni loyihalash va ularni o'quvchilarning bajarishlari jarayonida bilim va ko'nikmalarini namoyon qilishlarini ta'minlovchi ta'lim shakli.

f

– Qadimgi Gretsiyada eramizdan avvalgi 5-asrning 2-yarmida qaror topgan 18 yoshdan

a

n

t

– AQSh va Angliyada XX asrning 60-yillarida tashkil etilgan bo‘lib, unda istagan shaxsning bepul ta‘lim olishini ta‘minlovchi o‘quv muassasa. 2) o‘quvchilarning kasb-hunarga moyilligi, bilim, ko‘nikmalarini chuqur rivojlantirish, tanlab olingan kasb-hunar bo‘yicha bir yoki bir necha ixtisoslikni egallashga yo‘naltirilgan o‘quv muassasasi; 3) Buyuk Britaniya, AQSh va ayrim boshqa mamlakatlarda oliy, o‘rta, yuqori o‘rta o‘quv yurti; 4) Frantsiya, Shveytsariya, Belgiya, shuningdek, Afrika va Osiyoning bir qancha mamlakatlaridagi o‘rta va to‘liqsiz o‘rta o‘quv yurti; 5) O‘zbekistonda o‘rta maxsus, kasb-hunar o‘quv yurti.

–yengil, qulay)- guruhlardagi faoliyat natijasini samarali baholash, muammoning ilmiy echimini topishga yo‘naltirish, guruhdagi komunikatsiyani rivojlantirish kabi

Dastur – o‘quv faoliyatini amalga oshirish rejasi va ushbu faoliyatning mazmunini ifodalovchi me‘yoriy hujjat.

– injener-matematik va dasturchilikka oid mutaxassislik yo‘nalishida matematik bilim, k

o **Dasturlashtirilgan ta‘lim** – materialni (qismlarga bo‘lib) qadam-baqadam, har bir qismning o‘zlashtirilganligini nazorat qilgan holda o‘rganish texnologiyasi.

Dasturli ma‘ruza-maslahat – talabalarni muammo muhokamasiga faol ishtirok

Dasturli ma‘ruza-maslahat – talabalarni muammo muhokamasiga faol ishtirok etishiga undaydigan ma‘ruza turi.

Dasturli ta‘lim – tadrijiy ketma-ketlikda joylashgan sertarmoq o‘quv materiali qismlaridan tashkil topgan o‘rgatuvchi dasturlar yordamida o‘qitish texnologiyasi

Davlat ta‘lim standarti – 1) bu davlatning ta‘lim darajasiga qo‘ygan me‘yori sifatida qabul qilinadigan asosiy parametrlar tizimi bo‘lib, muayyan shaxsning ta‘lim anglatadi. 2) ta‘limning zarur, etarli darajasi va o‘quv yuklamalari hajmiga qo‘yiladigan asosiy davlat talablari majmuasidir.

A

x

b

o

‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabr “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi

‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 29 oktabr “Ilm-fanni 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-6097-sonli Farmoni.

‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini
t

ardiyev G., Ibrogimxodjayev B. Pedagogik –psixologik akmeologiya: kasbiy va shaxsiy samaradorlik muammolari. //J. Pedagogic ta’lim. – Toshkent, 2012.- №4. – B.17.

i 5. Bolonskaya deklaratsiya — [The Bologna Declaration](#) [Arxivnaya kopiya](#) ot 21 iyulya 2011 na [Wayback Machine](#)

l// Yoshlarning akmeologik qarashlarini shakllantirishdasog‘lom turmush tarzining o‘rni: Xalqara ilmiy-amaliy konfirensiya materiallari (2008 yil, 30 may) . – T.: Falsafa

s

h

va huquq in-ti nashroti, 2008 y –B 207.

арвей Л., Нютон Ж. Сифатни баҳолашни ўзгартириш: Д. Ф. Вестерхейден, Б. Стенсакер , М. Ж. Роса (Таҳрирлар), Олий таълимда сифат кафолати: тартибга солиш, таржима ва ўзгартириш тенденциялари (225-247-бетлар) . Дордрехт : Спрингер , 2007. doi . org /10.1007/978-1-4020-6012-0_9

8. Ibragimova G. (2015). Pedagogical Conditions of Developing Students Creative

ahkamov U. “Axloq – odob saboqlari “-T; Fan ,1994.-136-b.

o

t// Yoshlarning akmeologik qarashlarini shakllantirishda sog'lom turmush tarzining o'rni: Xalqaro ilmiy- amaliy konfirorensiya materiallari (2008 yil, 30 may). – T.: Falsafa va huquq in-ti nashryoti, 2008. – B. 227.

ернһард А. Халқаро олий таълим соҳасида сифат кафолати: мисолларни ўрганиш ёндашуви ва қиёсий таҳлил. Висбаден: Верлагга қарши фўр Социалвизсенсшафтен , 2012. 294 п.

иссема Йохан Г. Университет третьего поколения: управление университетом в переходный период. – М.: Сбербанк, 2016. – 422 с.

ысшее образование: вызовы Болонского процесса и ВТО / Под. ред. В.П. Колесова, Е.Н. Жильцова, П.Н. Ломанова. – М.: Экономический факультет МГУ, ЭИИС, 2007. – 409 с.

рудзинский А. О. Университет как предпринимательская организация // Социологические исследования. 2003. №4. С. 113-121.

уба К., Макеева А., Соколов М., Цивинская А. Рособрназор қандай ишлайди : олий таълим соҳасидаги назорат ва назорат фаолияти бўйича очиқ маълумотларни таҳлил қилиш. Санкт-Петербург : ЦИАНО ЕУСПб , 2018. 24 п.

еркач А.А. Акмеология. – М.: РАГС, 2004. – Б.82.

Еконодательство об образовании. Т. 1. Документы международного права по вопросам образования. – М.: Готика, 2003.

асимов Р.Я. Рейтинговая автоматизированная система управления обучением студентов // Новые информационные технологии в образовании. Ч. 3. – М., 1996.

р

е

а

ечиев Л.Н., Путилов Г.П., Тумковский С.Р. Методы и средства построения образовательного портала технического вуза // Открытое образование. 2002. №

онстантинов Г. Н., Филонович С. Р. Что такое предпринимательский университет // Вопросы образования. 2007. №1. С. 49-62.

онцепция модернизации российского образования на период до 2010 года, утвержденная Распоряжением Правительства РФ от 29 декабря 2001 г. № 1756-р.

уман Н. Введение в системную теорию. – М.: Изд-во «Логос», 2007. – 360 с.

атериалы 30-й сессии Генеральной конференции ЮНЕСКО. –

олодежь на пороге XXI века. Социальные проблемы / Отв. ред. А.М. Осипов, В.В. Матвеев. – Великий Новгород, 2001.

ациональная доктрина образования в РФ, утвержденная Постановлением Правительства № 751 от 4 октября 2000 г.

иколаева Е.М., Щелкунов М.Д., Ившина О.Я. Феноменология потребительства. Личностное и институциональное измерения. – Казань: Изд-во Казанский ун-т, 2014. – 160 с.

бразовательное законодательство и образовательные системы зарубежных стран / Федеральный центр образовательного законодательства / Под ред. А.Н. Козырина – М.: Academia, 2007. – 432 с.

авен Джон «Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация», М., 2002.

айфиддин Имомович Ибрагимов// ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL

амойленко К.А. Перспективы развития инновационнопредпринимательских университетов: <http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/1983/1/>

азарбеков К.А. К разработке « Дорожной карты трансформации университета

«Туран» в инновационно-предпринимательский университет». Тезисы.- алматы: Университет «Туран», 2016. С. 5.

аълим олувчиларда креатив қобилиятларни ривожлантиришнинг аҳамияти
олипов У, Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг татбиқий асослари. –
олипова Ж. Педагогик квалиметрия. – Тошкент, 2015.

разер М. Европада олий таълимни ташқи баҳолаш усуллари тўғрисидаги
ҳисобот, Европада олий таълим, 1997, жилд. 22, йўқ. 3, бет. 349-401. doi .
орг/10.1080/0379772970220308

ерстнева Н.В. «Дуальное обучение – перспективная система обучения в ТиПО»,

еглов П.Е., Никитина Н.Ш. Качество высшего образования. Риски при
подготовке специалистов // Университетское управление. 2003. № 1 (24).

елкунов М.Д. Университеты перед лицом глобальных вызовов: российский путь
// Поиск. Альтернативы. Выбор. – 2016. – № 3. – С. 48-59.